

Égő sebeink!

IRTA:
NAGYSOLYMOSSI

KAPHATÓ
A KIADÓNÁL:
KAUSZ JÓZSEF
PLEBÁNOS
HÉVIZGYÖRK

ÉGŐ SEBEINK!

IRTA:

NAGYSÓLYMOSI

**KIADJA: KAUSZ JÓZSEF
HÉVIZGYÖRK, 1934.**

KORDA R.-T. NYOMDÁJA, BUDAPEST.

PAX CHRISTI IN REGNO CHRISTI!

A SODRÓ MÁBAN!

Multunk romokban hever. Szomorú a jelenünk és bizonytalan a jövőnk. Összeomlásunkat három emberöltő készítette elő mákonyos eszményeivel. S a szabadkőművesség, a tévesen értelmezett liberalizmus, a bolsevizmusba zúllott szocializmus kán-kán táncában évtizedeken át szivárgott az aranyimádat, az erkölcsiposvány, a testimádat testet-lelket senyvesztő bódulata az újságok, az irodalom, a színpad, a „köz-felfogás” útján a szokatlan, az új után botorul kapó embertömegekbe, keresztény magyar tömegekbe s alakította anyagivá, közömbössé, a szenvedőkkel, a kiszolgáltatottakkal szemben érzéketlenné és a hit igazságaiban, az örök erkölcsi törvényekben tetszésszerű válogatóvá, alkalmi hívővé még a hívők ezreit is s puhította gerinctelenné, szolgalelkűvé, ernyedté a nemzet zömét. Következményeként az apokaliptikus négy lovasnak Európát alapokig megrázó robogásában, a rémséges vérözönben elfáradt magyarságot, keresztény tömegeket teljesen váratlanul érte az 1918-as őszirózsás patkányhad a forradalommal, a kommunizmussal és az ország kétharmadnyi területének megszállásával.

És élénk állott a bizonytalanság, a gazdasági nehézségek testi-lelki veszedelmeiben a szomorú ma és az ismeretlen, s ezért félelmetes jövő, az ijesztő holnap fenyegető kérdéseivel! . . .

Mindezt három emberöltő készítette elő. A felhalmozott adósságért most ez az emberöltő fizet. Azért, mert közömbösség, nemtörődomség ivódott a nemzet testébe és hitetlenség, majd defetizmus a lelkekbe.

Ott álltunk, hogy húsunkba, lelkiismeretünkbe, ősi évszázados katolikus hitünkbe vágó kérdéseknél közönyösen, fásultan, mindenbe belenyugodva haladtunk

el s nem vettük észre, hogy nemzeti, faji, vallási érdekekről volt szó. Mesterségesen terjesztett köd borult az agyunkra. A köd lassan, lopva jött. Tapogatódzva a napi tülekedésben, a jelszavak bengáltüzes szemkápráztatásában, a piaci poron, lármán át ijesztő csendben, de céltudatosan és tervszerűen. A magyarság, a katolikusság nem vette észre. Mellünkre feküdt. Hazafiságunknak tömjénezett, legyezgette hiúságunkat, aranyával ránk könyökölt, figyelte szívverésünket és kihasználta nemeslelkiségünket. Azután évtizedeken át szedte a verejtékből kicsorgatott sápot. Nyaldosása alatt keresztény hitünk tüze lelohadt, elaludt, gondolkodásunk elvizenyősödött, akaratunk megrokkant, erőnk szétmállott. Lényünk öntudat nélkül rötta lélektelenül a csúszós sárban piszkosan, bemocskoltan a hétköznapi élet szabályos lépteit. Eszméink megkövesedtek. Az évtizedes ködben elmosódtak körülöttünk az alakok, szétfolytak az ideák . . . s mentünk, mentünk a felénk izzó, kísérteti, csalóka fénycsomók felé, szemünk rájuk tapadt s nem vettük észre, hogy ingoványra kerültünk. Nem vettük észre fajunkon, lelkiségünkön a halálos betegség csírát.

A Világosság fényforrásától eltávolodtunk és a fertők táncoló fénye után kapkodtunk.

A köd belénk szűrődött.

Közben megváltozott körülöttünk a világ. S ma lázban, kétségbeesetten, égő szemmel vonszoljuk magunkat kálváriás utunkon segítséget, támogatást várva és kérve, de nem nyerve a pénz és mai hatalom uraitól.

És a köd nem kerülte el az elmúlt három emberöltő katolikusságát, katolikus „intelligenciáját” sem. Sőt kitermelte a *papiros katolikusok* félelmetes és szánsalomraméltó táborát, ahol csak a keresztlevél tanúsítja a katolikus mivoltot, de az egyénből hiányzik a katolikum, a katolikus hit, erkölcs, gondolkodás, cselekvés.

Szomorú valóság a múlt század sok vezető emberénél, aki katolikus létére a liberalizmus kódében az Egyház támadói közé állva, büszkén hirdette, hogy ő

jó katolikus, de az Egyházzal nem azonosítja magát. Szomorú tény, hogy a katolikus Eötvös József báró, Deák Ferenc, Ghyczy, Wekerle S. tették meg az első lépéseket az Egyház megtámadására. Még szomorúbb az, hogy az 1848-ban megtámadott Egyház védelmére Zichy Nándor gróf fellépéséig nem sorakozik fel a katolikus intelligencia, hanem néma szemlélője volt az egyre élesebb támadásoknak és harcoknak. Ilyen körülményekben csak természetes, hogy az Egyház lépésről-lépésre hátrálni kényszerül a vérszemetkapó szabadkőműves, liberalizmus támadásokban.

Az idősebb Ugron Gábor méltán mondta néhány évtizeddel ezelőtt az egyik katolikus nagygyűlésen:

„A katolikusoknak született intelligencia minden csak nem katolikus. Hiszen alig bírnak fogalommal az Egyház magasabb eszmeköréről, a katolikus világnézetéről. (Rakovszky István közbeszólt: Még a katekizmust sem ismerik.)

Pedig az intelligenciának kellene kidolgoznia ennek a vallásnak nemcsak filozófiáját, esztetikáját, de annak a mindennapi életre szóló erkölcsi elveit s azoknak a mindennapi életbe való átvitelét is . . .¹

És vajon ez a kép ma 1934-ben gyökeresen megváltozott? Ma, amikor Prohászka Ottó kár lángszava végigharsogta az országban a „Diadalmas világnézet” lenyűgöző igazságait és az ég és föld tanuságával, csodálatos világával megsemmisítette az eltévelyedett, anyagba ragadt, gőgös ember dőre Isten elleni lázadását!? Ma, amikor Glattfelder püspök Szent-Imre kollégiumai öntik magukból a katolikus intelligencia aktív értékeit, öntudatos, hithű táborát?! Ma, amikor a katolikus szervezkedés országszerte tetőpontját érte el?! Tisztelet a kivételnek — de *intelligenciánk zöme vagy tunya, közömbös, vagy kétlaki: katolikus magánéletében, de nem a közéletben, vagy ünnepi katolikus,*

¹ Biczi Gy.: A katolikus „intelligencia” bűnei a múltban. Korunk Szava. 1933. IX. 1. 280 l.

amely „jó katolikusnak” mondja magát, mert néhány fényes és nyilvános ünnepélyen reprezentál, avagy sátoros ünnepeken egy-egy csendes misét hallgat és néhány fillérnyi adománnyal járul a „Karitás” nyomor-
enyhítő törekvésének elősegítéséhez, vagy *templom-katolikus*, amely a templomban erős katolikus, de gyáván, erőtllenül, meglapultan ténfereg a világban s nem érez magában bátorságot arra, hogy kint a piacon, a fórumon is megvallja azt, amit a templomban hisz és szentnek vall. *Messze van az igazi kereszténységtől, a gyakorlati az öntudatos hitélettől!*

Az a vallási hullám, amely a katolikus intelligencia egy részét kilendítette tunyaságából és felélesztette benne az eltemetett, gyermekkorban beléje plántált katolikumot, nem katolikus renaissance, csak a hitét eltékozló kornak természetes magáradöbbenése, mely a kátyúból kiutat keres, és visszatér az *Élet* útjára. *A renaissance: a katolikus lelkiség, a katolicizmus átélése* és a mindennapi élet minden megnyilatkozásába való átvetítése, a külsőleg is nyíltan megnyilatkozó és mindenben érvényesülő katolikus öntudat, *a katolicizmussal való együttérzés* és szolidaritás, *az élő és tettekben megnyilatkozó katolikus meggyőződés*, amely politikai elveit, egyéni érdekeit, cselekedeteit, szórakozásait megalkuvás nélkül, engedmények nélkül a vallás és az erkölcs tanaihoz és parancsaihoz alkalmazza s igazítja, *uralma messze van*, amelynek eljövételén minden erőt latba véve minden „igaz katolikus”-nak munkálkodnia kell. Intelligenciánk zöméből mindez hiányzik még! Csak önámítás, csak *szemfényvesztés* a ma oly sokszor észlelhető *politikai* vagy *konjunktura-kereszténység*, amely a néptömeg, a nyilvánosság előtt a vallási és nemzeti erkölcsök megújítását, az evangéliumi szociális, a kenyeret igazságosabban elosztóbb reformokat hirdeti, de ő személyileg, egyénileg a destruktív szellemnek hódol az éjjeli mulatókban; amely siránkozik az ország nyomorán, de vagyonokat költ személyi luxusa szórakozásaira; kesereg az állásnélküli fiatalságon, de ő maga állásthalmoz s

mammutfizetést húz s évi 10—20 ezer pengőből se tud megélni. Biczi¹ Gyulának ezen élesszemű meglátásai-ban visszatükröződik a vajúdo, átalakuló kor emberé-nek, intelligenciájának félelmetes tragédiája, a két kor mesgyéjén álló tehetetlen tanácstalansága, a multat megtagadni nem tudása s a jövőt kialakítani képtelen önemésztődése. Katholikus intelligenciánk zöme hasonló lelkiállapotot tükröztet. *Bizonytalan a világnézete, mert bizonytalanok a vallási ismeretei, tanácstalan a világ-nézetek harcában s a nyomukban felvetődő problémák-kal szemben, mert nem ismeri egyháza útmutatásait, tehetetlenül és értelmetlenül áll a katolikus érdekeket támadó törekvésekkel szemben, mert tudatlan és nem ismeri egyháza érdekeit, sérelmeit, hátrányos helyzetét, meglapul, mert látja, talán saját magán tapasztalja a katolikuság hátramaradását, de nem kutatja az oko-kat, nem látja, hogy ennek elsősorban saját maga az oka, mert nincs benne elszánt bátorság, amely tünte-tően exponálná magát egyháza érdekeiért.* Ezért nincs nálunk katolikus renaissance, ezért nincs nálunk katho-likus öntudat, ezért nincs nálunk katolikus közvéle-mény, ezért szorulunk hátra minden téren, ezért nem lehet a magyar katolikuságot egy táborba hozni, ezért nincs súlyunk 66·1⁰/₀-os többségünk ellenére sem, ezért vagyunk szervezetlenek, erőtlének és kiszolgál-tottak, ezért gyenge a sajtónk, ezért nincs köztünk egyetakarás, egyetértés és egységes fellépés, cselekvés.

Mert nézzünk csak körül az országban és legyünk látókká. Ne sajnáljuk a fáradságot megismerni azokat az adatokat, amelyeket néhány katolikus szakember, nagyrészt egyházi személy kísért eddig figyelemmel s amelyekről a katolikus intelligencia zömének halvány sejtelve sincs vagy csak ködös, zavaros s főként téves ismerete van. Pedig ezek az adatok nagyon sokat magyaráznak, nagyon sok kérdést más világításba helyez-nek s mindenekelőtt érthetőbbé teszik a magyar katho-likusság szomorú helyzetét s rávilágítanak azokra a

¹ Korunk Szava. 1933. IX. 1. 280. l.

napjainkban egyre élesebben hangoztatott jelszavakra, amelyek a magyar katholikusságot is kivetköztethetik és a koldus tarisznya mellé a Kálvária-járás megpróbáltatásait is zúdítják az egyházra és azon át a magyar katholikusságra.

Cáfolhatatlan tény: a magyar katholikusság 1848-tól kezdve oly mértékben szorult hátra minden téren, hogy ma a statisztika már mellbevágó adatokkal nyílt tényként könyveli el a katholikusság szomorú helyzetét.

Pezenhoffer megállapítja egyik tanulmányában, hogy *„két és félszer annyian vagyunk, mint a protestánsok, mégis az 1910. évi népszámláláskor a lelkészek között csak 29·2 százalék volt római katolikus s 27·7 százalék református, ág. evangélikus, vagy unitárius, szóval protestáns. Vagyis 20⁰/₀ protestánsnak ugyanannyi lelkipásztora van, mint 50⁰/₀ katolikusnak. Pl. Somogy megye 58,167 reformátusának ugyanannyi lelkésze van (83), mint 283,781 katolikusnak (84).*

Míg nálunk 10—20 ezres plébániák vannak, addig protestáns részen már a 200—300 hívót számláló gyülekezetek is kapnak lelkipásztort,¹ akiket azután természetesen az állami segélyből az állam által, tehát közvetve az adózó katolikus tömegekkel tartatnak el. És hogy az 1848. évi XX. t. c. alapján mily szorgalmasan és bőségesen használják ki az állam segítségét mutatja egész kirívóságában, hogy Nagydobszán 421-en vannak, Kisdobszán 272-en vannak, mégis Nagydobszán is külön papot tartatnak maguknak az állammal, meg Kisdobszán is. Felsőörsön 301-en vannak, Alsóörsön 408-an vannak, mégis itt is ott is külön papjuk van. Tihanyban 81-en vannak, mégis van imaházuk, iskolájuk, lelkészük, de mindez megvan különkülön Zánkán, ahol 144-en, Balatonkövesden, hol 146-an, Balatonudvariban, ahol 123-an, sőt Nagyvázsönyban, hol 86-an vannak. Bárhol verődnek össze, azonnal lelkésztséget állítanak fel. Nagykanizsán csak újab-

¹ Dr. Somogyi I. A magyar kath. útja. 186—187 l.

ban verődtek össze 512-en, Kúnszentmártonban pedig 160-an, Keszthelyen 178-an s Sopronban alig vannak 500-an s már is van mindenütt önálló lelkészségük. Természetesen az államkassza terhére folyik ez a tervszerű terjeszkedés a tiszta katolikus vidékeken. Ők kihasználják az általuk sugalmazott törvény összes előnyeit. Ezzel szemben a ma közel 24 ezer katolikusnak Sopronban csak két plébániája van. Zalaszentgróton 1803 katolikus van, Kísszentgróton meg 1368 mégis csak egy templomuk van és egy plébánosuk, de ez a plébános ellátja még Tüskeszentpéterben a 390, Aranyodon a 494, Udvarnokon az 1076 és Csáfordon az 1545 katolikus hívő pasztorizációját; tehát 6676 katolikusra jutott itt egy plébános, akit nem az állam tart el!¹ Mi nem élvezzük aránylagosan az állam segítségét, megközelítően sem s ez egyre súlyosabb helyzetet teremt a nagy tömeget alkotó katolikuság lelkiéletének gondozásában. *Ha hasonló mértékben élvezné a katolikuság az állam adakozó, állandó támogatását, még egyszer annyi papot lehetne elhelyezni az új plébániákon, még egyszer annyi intelligens katolikus férfiú kapna biztos megélhetést, támogatót, vezetőt a katolikus hívőszereg és még egyszer annyi aktív erőt a katolikus gondolat, szellem és a katolikus magyarság.*

Hasonló eltolódás mutatkozik a protestánsok javára az iskoláknál. Mert bár 2·42-szer többen vagyunk mondja Pezenhoffer, mint a három felekezetű protestánsok összesen, mégis katolikus elemi iskola csak 1·71-szer, katolikus középiskola csak 1·21-szer, katolikus főiskola csak 0·5-szer annyi van, mint protestáns.

Innen van, hogy a katolikus hívek alsóbb rétegeinek általános műveltsége alatta van az országos átlagnál. Ugyanis az ország hat éven felüli lakosságából csak 84·8 % tud írni és olvasni, ezzel szemben a katolikus lakosságból csak 83·5 % tud írni és olvasni.² A

¹ Pezenhoffer: Magyar Kultúra 1931. okt. 5. 264—265 l.

² Dr. Somogyi I. A magyar kath. útja. 186—187 l.

közép és felsőoktatás terén természetesen ismét hátrányba került a katolikus intelligens réteg. A középiskolai végzettség országos arányszáma 3·8⁰/₀, a katolikusoknál csak 3·1⁰/₀ a zsidóknál 13·6⁰/₀. A főiskolai végzettség országos arányszáma 1·6⁰/₀ a katolikusoknál csak 1·3⁰/₀

Ez a néhány rideg szám többet magyaráz minden szónál. Azt teszi világossá, hogy az intelligenciát, a magyar középosztályt, a hivatalnoki-réteget és elsősorban a szabadpályák nagy tömegét nem a katolikus-ság adja. Innen van, hogy a mi tömegeink vagy primitív műveltségben élnek, vagy félművelt sokaságot alkotnak s így könnyű csalétkei a felforgató jelszavaknak és felforgató elemeknek.

Nemcsak a műveltség hátrányát idézik elő ezek az állapotok, hanem a katolikus hit közömbösítését okozák ott, ahol katolikus iskola hiánya miatt a katolikus tanulók nagy számmal protestáns iskolákba kénytelenek járni. *10 protestáns középiskolában a katolikus tanulók száma 20—27⁰/₀ között váltakozik. 4 protestáns középiskolában a katolikus tanulók száma 34—38⁰/₀ között váltakozik. A csurgói református gimnáziumban a tanulók 55⁰/₀-a katolikus, az aszódi ág. ev. gimnáziumban 59·10⁰/₀ a katolikus tanulók száma, a nyíregyházi ág. ev. leánygimnáziumban a tanulók 40·88⁰/₀-a katolikus az 1926/27. tanévben.* Ez a megdőbbentő nagyságú tömeg a heti két órai vallásoktatáson kívül, idegen atmoszférában a katolicizmus szelleméből semmit sem kap nyolc éven keresztül.¹ Vajjon minő katolikus lelkeség sarjadhat ki ezeknek a lelkében! Lehet-e az innen kikerült katolikus ifjaktól katolikus öntudatot, gerinces katolikumot várni, kívánni, követelni? Minő szemmel kísérik ezek a katolikus-ság szervezkedését, törekvéseit? Katolikus intelligenciánk zömében vajjon minő helyet fognak ezek elfoglalni, ha kilépnek az életbe? Várhat-e tőlük aktivitást, áldozatosságot, katolikummal telített irodalmat, egyházas szellemet?

¹ Dr. Somogyi: A magyar katolicizmus útja, 190—191. l.

Kérdések, melyekre mindenki közvetlen tapasztalataiból felelhet!

E visszás helyzetnek katolikus középiskolák felállításával lehetne véget vetni. De honnan teremtsék elő az ottani katolikusok arra a pénzt, talán az államtól? Aligha. Az egyház a maga erejéből erre képtelen, és még képtelenebbek az anyagilag szegény katolikus tömegek. Csak az állam közbelépése segítené ezen a helyzeten. Az állam, amely 1848. évi XX. törvénycikkkel¹ kötelezte magát: „*minden bevett vallásfelekezethez egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek,*” hogy az *egyenlőség és a viszonyosság* alapján egyenlő bánásmódban, anyagi segítségben részesíti a bevett vallásfelekezeteket. Ezzel szemben a valóság az, hogy az *állam 1923-ban*² 143,444 kat. holdat kitevő katolikus vagyontömeget *kezelt* és nem igen sietett a mai napig ezt a vagyontömeget a katolikusoknak kezelésre átadni és az *egyenlő elbánás elvének* pompás cáfolataként még mindig nem léptette életbe az 1848. XX. törvénycikk természetes folyománnyaként a katolikus autonómiát, holott a protestánsok számára nagyszerű erőforrást nyitott ugyanazzal a törvénnyel, amelyet nagyszerű ügyességgel és okossággal ki is használnak a magyar katolikusok rovására.

Hogy ez mennyire tényen alapuló állítás, bizonyítja ezt az 1923—24-ik évi költségvetés, mely a *katolikus egyháznak* 326.242 a. k-t és a protestánsoknak csekély 472.603 a. k-t juttatott, de bizonyítja ezt teljes kirtvósággal az 1924—25-ik évi költségvetés, mely az *egyenlő elbánás elvének örök dicsőségére* a katolikus egyháznak 405.670 a. k-t, a protestánsoknak, amely a 66¹/₀-nyi katolikusnál szemben csupán 27³/₀-nyi elenyésző kisebbséget alkot ebben az országban, nem kevesebb mint 1,038.300 a. k-t juttatott az állam kasszájából, ahova mégis többet fizetnek be adóban katolikusok,

¹ Ns. I. A magyar katolikusok nyílt kérdései, 11. l., 27. l., 10. l.

² Ns. I. A magyar katolikusok nyílt kérdései, 11. l., 27. l., 10. l.

már számarányuknál fogva is, mint a nagy adományban részesülő protestánsok. Az 1926—27. évi költségvetés a katolikusoknak végre 14,214.125 P-t, de a protestánsoknak is 12,511.687 P-t juttatott. Számarány szerint, az egyenlő elbánás elve szerint a katolikusoknak 30,349.645 P-t kellett volna kapnia.¹ Ha ennyi jutna a katolikusoknak az államtól, felépülnének mindenfelé a hiányzó elemi s főként középiskolák és emelkednék a katolikus tömegek műveltségének színvonala, műveltséggé érnék tömegeink félműveltsége és pozitívabb katolikusokká válnának az új katolikus középiskolákból kikerült katolikus ifjak, akikben öntudattá, lelki szükségletté kristályosodnék ki a gerinces s tevékeny katolikum.

Az államtól nagyobb segítséget a katolikuság mindaddig nem kap, míg akaratának politikailag nem tud érvényt szerezni tömegei megszervezése által. Mert a katolikusoknak csak szervezetlen nagy tömegei vannak, melyek eddig politikailag súlytalanok voltak, s mert a mi tömegeink az ország lakosságának legszegényebb, legnincstelenebb s legfüggőbb helyzetben levő rétegeit alkotják, szemben az aránylag jobb gazdasági helyzetben, s e miatt műveltebb s autonómiájuk következtében jobban megszervezett, nagyobb felekezeti öntudattal rendelkező s érdekeit kellő nyomatékkel és súllyal védeni tudó, törekvéseiket a társadalomban és a politikában kellő eréllyel és mindenkor teljes összefogással érvényesíteni tudó protestánsággal, azért szorultunk hátra mindenütt, azért nem érvényesülnek kívánságaink számarányunknak megfelelően. Hogy ennek következtében minő vigasztalan a katolikus tömeg helyzete, egész megdöbbentő meztelenségben ismét a statisztika tanúsítja.

Szücs Kálmán a Magyar Szemle 1928. évi III. kötetének 2. számában statisztikai táblázatot közöl, melyben a kereső népességnek vallás szerinti foglalkozását tünteti fel. E táblázat szerint:

¹ Haller: Kath. egyházi vagyon és protestáns államsegély 63—67 l.

A foglalkozás megjelölése	r. k. ‰	ref. ‰	ev. ‰	izr. ‰
I. Mezőgazdaság.				
Nagybirtokos	58·5	17·7	5·8	17·2
Középbirt. 100—1000 kat. holdig	45·5	34·0	7·8	10·6
Haszonbérő 100 kat. holdon felül	43·0	16·7	4·5	33·6
Kisbirtokos és kisbérő	61·7	26·8	8·2	0·3
Részes földm. és segítő családtagok	38·5	46·5	6·2	0·3
Gazdasági tisztviselő	54·5	14·3	7·1	22·3
Gazdasági cseléd	68·8	21·0	4·9	0·3
Mezőgazdasági munkás	64·0	25·5	6·0	0·1
II. Bányászat, kohászat.				
Önálló	41·5	7·6	11·3	37·7
Tisztviselő	62·2	8·3	7·1	21·3
Segédszemélyzet	85·0	8·3	4·0	0·4
III. Ipar.				
Önálló	61·7	17·6	5·9	12·3
Tisztviselő	45·5	7·6	6·7	39·0
Segédszemélyzet	69·6	14·8	5·8	7·6
IV. Kereskedelem és hitel.				
Önálló	32·3	9·1	3·2	53·6
Tisztviselő	38·8	8·5	5·2	46·4
Segédszemélyzet	49·1	11·7	4·6	32·8
V. Közlekedés.				
Önálló	54·7	15·8	5·9	21·8
Tisztviselő	62·2	14·4	7·0	11·5
Segédszemélyzet	69·1	20·5	5·8	2·5
VI. Közszolg. és szabadfoglalkozás.				
Önálló, tisztviselő és díjnok	59·9	17·0	7·4	13·3
Szolga és egyéb segédszemélyzet	67·1	21·6	5·2	3·1
a) Különösen áll. közigazg. tisztv.	67·0	17·0	8·4	4·8
Állami közigazgatási díjnok	73·7	14·6	6·8	3·0
Bírák, ügyészek	58·2	26·0	8·7	3·8
Ügyvédek	29·1	13·9	4·9	50·6
Orvosok	31·9	12·5	7·5	46·3
Hírlapírók	42·7	12·5	5·4	34·3
Magánmérnökök	39·4	10·8	9·2	39·1
b) Tanügy általában	64·2	15·6	8·5	9·0
Kisdedovók	68·8	18·7	8·6	1·8
Elemi iskolák	65·0	18·3	8·0	5·3
Felső, nép- és polgári iskolák	67·2	12·5	9·1	9·0
Középiskolák	60·9	19·5	11·7	6·3
Főiskolák	60·3	17·8	13·4	5·0
Szakiskolák	58·0	12·6	10·3	16·4
VII. Véderő.				
Tisztek, tisztviselők	68·2	16·5	10·7	1·6
Altisztek	63·8	22·3	5·1	3·9
Legénység	64·6	23·2	6·0	2·5
VIII. Különféle napszámosok	67·9	20·3	7·0	1·3
IX. Házi cselédek	70·0	18·9	5·7	1·9

Ezek a hideg de annál többet beszélő számoszlopok sok kérdésre és a katholikusság sok fájó sebére felelnek és mutatnak rá. Világossá teszik és megokolják a katholikusság mai helyzetét, megokolják és magyarázatát adják a katolikus többség súlytalanságának s érthetővé teszik e miatt való visszaszorítottságát s a protestánság természetes előtörését s jobb gazdasági helyzetéből származó jobb és erőteljesebb érvényesülését. Csak ilyen gazdasági helyzet tehetné lehetővé a mai állapotok kifejlődését, amelyeknek terhes és nyomasztó hatása egyre érzékenyebben érinti az öntudatra ébredő és tömegeiben rejlő erőket felismerő és szervezni akaró mai magyar katholikusságot.

A statisztikai adatok lélektelenek és élettelenek, de élővé lesznek, mihelyt helyi viszonyokba állítjuk és magunk tapasztaljuk közvetlen környezetünkben a statisztika valóságát.

Egy helyi jelleg azonnal megfoghatóvá teszi az elvont statisztikai számok jelentőségét és szemléltetően kidomborítja a tények, a mai viszonyok állapotát. Dunántúlban pl. egyik legerősebb katholikussággal rendelkező városában, Sopronban, ahol 1920-ban¹ 35.245 lakos közül r. kath. volt 22.512, ág. h. ev. volt 9713, ref. pedig 468 és izr. 2483 ma a vezető városi tisztviselők közül *római kath. vallású* a polgármester, egy tanácsos, a mérnöki hivatal két vezetője és a főleveltáros, tehát *öt személy, ág. h. ev. vallású* pedig az alpolgármester, a főjegyző, egy tanácsos, a főügyész, az erdőhivatal vezetője, a főszámvevő, az adóhivatal főnöke, tehát *hét személy* és a tisztí főorvos izraelita. Így a 64 %-os katholikust 4, a 27'5 %-os ág. h. evangélikust pedig 7 főtisztviselő képviseli. Ez a visszásnak látszó helyzet természetesen nem egyedülálló az országban. A szegényebb elemet természetesen ebben a városban is a katholikusság képviseli.

Hogy mennyire nem egyedülálló ez a kirívó tünet, mutatja Komárom esete. Itt a 77 %-nyi katolikusnak

¹ Soproni katolikus Szemle. 1926. 38. l.

túlnyomóan református tisztviselője van: a polgármesteri hivatal 11 főtisztviselője közül csak 5 a katolikus és 6 a református. A 70 %-os katolikus többségű Veszprém vármegyében: főispán, alispán, megyei főjegyző, két aljegyző, 3 főszolgabíró és 7 szolgabíró protestáns, katolikus egy aljegyző, két főszolgabíró és 3 szolgabíró; az arány 15:6-hoz; ezzel szemben Debrecenben 67 ezer protestáns mellett van már 26 ezer katolikus, és az arányszám? Az egész tanács a polgármesterrel az élén protestáns. A tisztí főorvos katolikus, de a hét kerületi orvos protestáns.¹ Vagyis a katolikusokat *egyetlen*-egy magasabb tisztviselő képviseli: Ez talán mégsem tulajdonítható egészen a véletlennek!

A szegénység, tömegeink nincstelensége sok kérdésre meg tud felelni, soknak megadja a magyarázatát, de a jelen állapotok ilyen kifejlődését még sem tudja megokolni, csak megérthetővé tudja tenni. Nem tudja megokolni, mert előtérbe nyomulnak olyan körülmények, olyan okok, amelyek a tömegek nyomorult gazdasági helyzetétől függetlenül hozzájárultak a jelenlegi állapotok kifejlődéséhez. Ezek az okok nem mai keletűek, visszanyúlnak a nemzet átalakulási korszakába az 1848-as évekbe. Hosszú évtizedek egymásutánja érlelte meg azokat a gyümölcsöket, amelyeknek magvait akkor ültették el. Hiábavalónak bizonyult az egyház ellenállása, harca a korszellemmel, mert nem szervezte meg tömegeit, mert egyedül, támasz nélkül állott. Az egyház az idők sodrában lépésről-lépésre hátrálva rálépett az egyedüli helyes útra: nincstelen tömegei, intelligenciája megszervezése felé. Erre nemcsak a maga erőtlensége ösztökelte, hanem elsősorban intelligenciájának nemtörődömsége, szenvedőlegessége, erélytelensége, teljes öntudat-nélkülisége, az a tapasztalás, hogy a katolikus intelligencia zöme a tényeket nem ismerve, a törekvéseket félreismerve saját érdeke ellen cselekedett, amikor egyháza elleni támadásokat nem védte ki, nem utasította vissza, sőt passzivitásával hozzájárult egyháza vissza-

¹ Katolikus Szemle. 1932. XII. 406—407. 1.

szorításához, érdekeinek feladásához, befolyásának le-
töréséhez, ellenfelei törekvéseinek sikeréhez és szinte
örülni látszott egyháza vereségének. Nem vette észre a
bekövetkezendő eseményeket, nem vette észre, hogy
szerepe a megtűrtek szerepévé zsugorodik, nem vette
észre, hogy a hatalom, az érvényesülés, a jobb gazda-
sági helyzet, a társadalmi lét kisajátításának átengedése
által kiszorul mindenünnen, hogy neki csak a robot
jutott, hogy tehetségei vagy megalkudtak a helyzettel
és elfogadták némán a második helyet, vagy a részvét-
lenségben, egyedüllétben, erőfeszítésükben elmorzsolód-
tak és légkör, érvényesülési lehetőség nélkül elkallód-
tak, összeroskadtak. Nem vette észre, hogy statisztája
lett egy a maga érdekeit mindenkor maradéktalanul
szemelőtt tartó korszellemnek, melynek hangos terjesz-
tői nem az ő táborából kerültek ki, hanem a szabad-
kőművesség berkeiből származtak, akik értettek ahhoz,
hogy a felvilágosodottság, a szabadgondolkodás, az
egyéni szabadság, függetlenség, szabad érvényesülés
hangoztatásával belefojtsák a nemzet ősi, faji, szellemi
értékeit féltők és tiszta erkölcsiért aggódók tiltakozó
szavát a közönybe, a gúnyba, a lenézésbe. Nem vette
észre, hogy lelkiismeretét a zsidó-liberális sajtóval narko-
tizálták úgy, hogy nem vehette észre, hogy kiszedték
alóla a talajt s kiszolgáltatottja lett oly uralkodó rend-
szernek, melynek a katolicizmusnak a megerősödése
nem állott az érdekében. Nem vette észre, hogy az
állam az egyház évszázados, jól kiegyensúlyozott viszonyát
ennek hátrányára egyoldalúan felbontotta s míg
a viszonyból származott előnyöket egyszerűen kihasználta
és megtartotta, addig a felbontásból származó és
következő követelmények, jogos és jogon alapuló
katolikus autonomia megalakulását s megvalósítását
1848 óta halogatja. De azt sem vette észre, hogy az
állam oly hatalmas katolikus vagyontömeget kezel,
amelynek kezeléséből a katolikusságnak nagyobb haszna
támadna, ha nem az állam, hanem a katolikus közös-
ség kezelné. Nem vette észre, hogy ezért a vagyonért
folyik az állam s azok részéről, akiknek a szemében

a katolikus egyházvagyon szálka, a küzdelem, a harc oly szívósan, amely nem hátrált a kultúrharc elől sem s a polgári házasság behozásával végső lépésre szánta el magát, hogy a szekularizációval végre megkaparintsa a már kezében levő katolikus vagyont s hozzá az egyháziak kezén lévő vagyontömeget, hogy az egyház koldusbotra jutva megkezdje tövises kálvária-járását, a megszerzett egyházi vagyon pedig elkótyavetyélve olyan sorsra jusson, mint Franciaországban, Spanyolországban, Németországban s minden országban, ahol az egyházi vagyont tetszetős jelszavak hangoztatásával törvényes úton és eszközökkel elrabolták és lelkiismeretlenül elherdálták. Nem vette észre, hogy az évtizedes harc nem a hierarchia, a papság ellen tombolt, hanem a katolicizmus nemzetfenntartó szelleme ellen, amely kilencszázéve konzerválja a nemzet erőit s szüli férfiai, nőit és általuk életáramot lüktet az elfáradó, az elernyedő nemzettestbe.

A katolikus intelligencia nem állott az idők sodrában, valahogy elszakadt az egyházas szellemtől és két emberöltő nehéz álma után most kezd felocsudni, ezért is akarja az egyház most jobb belátásra bírni és a maga szemmel látható és közvetlenül tapasztalható jól felfogott érdekeiért is rávenni, hogy összefogásra szok-jék; szervezkedésre sarkallja, hogy tisztalátásra szoktassa, hogy a közös érdekek felkarolására, ápolására, kiépítésére s mindenekelőtt védelmére serkentse. S erre az összefogásra égetően szükség van. Németország fajmozgalma, Ausztria véres polgárharca, Oroszország véres tűzorkánja ma kétszeresen parancsolja ezt a magyar katolikus intelligenciának, amelyet a kommunizmus, az országösszeomlás magára ébresztett ugyan, de tömegében még át nem alakított. A félelmek a templomokba hajtották és filléreinek megosztására tanították, de nem számoltatták fel benne gyökerekig a multat, a mult gondolkodását, a mult ideológiáját. Nem tekintett be magába ez az intelligencia, nem látta át bűneit, félszégeit, ernyedtségét, passzivitását, kétlakíságát. Ezért is sodródik az új korszellem felé a széria

rendszereken át a széria embertípus, a kollektivizmus felé, a tömegbe, a nélkül, hogy egyéniségét kialakította volna és mint lelkileg-testileg harmónikus, örök igazságokon álló és azokat munkáló én, egyéniség, élne tudatosan a közért, a közjóért. A szabadkőműves-liberalizmus egyént-imádó korszellemben egyéniségét elvesztő katolikus intelligencia zöme ma ép oly bizonytalan, egyéniségére rá nem találó, azt kialakítani képtelen, mint előbb a narkózis alatt, ezért bizonytalan, félénk, célját nem látó, hívó szóra nem hallgató, de a helyzettel elégedetlenkedő, magában dohogó és az eseményekre értetlenül figyelő. Az aktivitástól távoltartja magát, de szűk körben már katolikusnak érzi magát.

Szőges ellentéte az új magyar intelligencia. Öntudat, tudás, bátorság, rátermettség, széles látókör, nagy, európai intelligencia jellemzi, nem támad, de harcra kész és azonnal nehéz fegyverzetben védekezik, amely védekezés azonban támadásszámba megy. És az eredmény a katolikus szellem, tudás fölényes győzelme. Dr. Czapik Gy. pere Polonyi ellen felér oly győzelemmel, amely döntő győzelmet az ellentábor nyert a múlt század utolsó évtizedeiben. A katolikus tudás mérkőzött itt egy évszázados és az egyház ellenfelei által a köztudatba belerozsdásított, fulánkös, mérgező, téves állítással. És ma nálunk, ép úgy mint Németországban, *rágalom* a „a cél szentesíti az eszközt“ *jezsuita elvről beszélni*. A jezsuita rend méltó elégtételt kapott a magyar bíróságtól és megfelelő cáfolatot a tétel állítói és hirdetői. Itt a fölényes katolikus tudás győzött. Dr. Nyisztor Z. védekezésében pedig a tudós katolikus győzött a hőroszoknak kijáró monumentális szobrokat állító, téves történeti beállításnak köztudatba való vetítésének a törekvése ellen. A két nagy és bátor fellépés mellé harmadiknak Pezenhoffer A. védekezése sorakozik, amelyben az öntudatos magyar katolikus felemelte szavát az egyik protestáns lelkésznek indokolatlanul durva és meglepően tudatlan támadása ellen, amelyben Szent István király jobbját, nemzeti bálványának, fetisznek mondta s megfelelő kirohanással az egy-

ház ellen tetézte a bántó és sértő kitétel. Ezek az egymásután bekövetkező perek a beállott új időknek a kétségtelen jelei.

A szél megfordult.

Oly táborral, vezérő gárdával rendelkezik ma már a magyar katolicizmus, hogy ma minden szellemi támadást azonnal vissza tud verni és védelme mindig felér egy jól sikerült támadással. A katolikus erők sohasem támadnak, sohasem provokálnak, mert erre nincs szükség; de mindenkor védekeznek és visszautasítják a támadást. Ma a magyar katolikus szellem diadalmas renaissance-t éli a tudományokban csak úgy, mint a szépirodalomban, a sajtóban, a napilapokban csak úgy, mint a folyóiratokban. Ma az átértékelés folyamatában elhallgatott katolikus értékek jutnak szóhoz és levegőhöz. Van tehát egyedülálló, katolikumban rejlő érték, kincs, amelyet semmibe venni, betemetni akarni, véték a magyarság ellen. Vannak ma nagy tudósaink, vannak költőink, szépíróink, művészeink, akiknek tehetségét kénytelen ma minden józanul gondolkodó, elfogulatlanul gondolkodó, intelligens magyar ember is elismerni. Vannak elsőrangú folyóirataink s van kitűnő sajtónk. A diadalmas világnézet kibontotta szellemét, kitért mérhetetlen kincseit, csak élvezőkre, megértőkre, katolikus tömegre, a katolikus intelligencia zömére van még szükség, amely magáénak vallja, magáévá tegye, amely éljen vele. Intelligenciára van szükség, amely a maga katolikus, „nem egyoldalú”, sajtóján csüggjön, amely megbecsülni tanulja lelkét, lelkiismeretét, eszméit, családját, hitvesét, gyermekét, vagyonát, önmagát, érdekeit, faját, történelmét védő sajtóját, irodalmát, szellemi termékeit. Intelligenciára van szükség, amely ne táplálja a lelket-mételyező sajtót filléreivel és ne vonja el filléreit a katolikus sajtótól. Intelligenciára van szükség, amely éber figyelemmel kíséri a társadalmi, szociális, politikai, szellemi, gazdasági problémák felvetését, alakulását és mindenkor résen van, hogy hogyan elsöprő fellépésével mindenkor helyes irányba terelje a kilengésnek induló

törekvéseket, akaratokat. Intelligenciára van szükség, amely nem alkalmazkodó, pipogya, tehetetlen, tudatlan és a maga dolgait sem ismerő és a tehetetlenségig szérény. Intelligenciára van szükség, amelybe nem gyöpösödött be az a kényelmes „köztudat”, hogy Magyarországon mások az urak és mi csak pótpolgárok vagyunk. Mások dalolnak s mi táncolunk hozzá. Mások szabják meg törvényeinket s mi megtartjuk azokat; mások vetik fel a politikai aktualításokat s mi izgulunk tőlük; mások határozzák meg, mi fáj nekünk s mit és milyen sorrendben kell a bajainkon orvosolnunk; mások bérelték ki a nyilvánosságot és aki a katolikusok közül előkelő szerephez jut, hogy „posszibilis” lehessen, hangja nem lehet s Fejbólintó Jánosnak kell lennie. Intelligenciára van szükség, amelynek van ereje, bátorsága, kitartása arra, hogy kiszakítsa magát, a lelkét, szellemét, szívét fojtogató *közvélemény*-gúzsból, amely arra kényszeríti, hogy a katolikusságnak — ma is jórészt a zsidó sajtó s a protestantizált vagy paganizált közvélemény szabja meg, miről legyen szabad¹ gondolkoznia, beszélnie és mit követelnie. Intelligenciára van szükség, amely felszámolva multjával, átcsoportosítja értékeit és élő katolicizmusát beleállítja az idő sodrába. Intelligenciára van szükség, amely a katolikus szellem gyümölcsein élve megteremtse a magyar katolikusság renaissance-t, az egyénben, a családban, a nemzetzőmben a cselekedetekben, erkölcsben, gondolkodásban jelentkező élő katolikum által. De ilyen intelligencia csak akkor támad, ha tevőlegesen bekapcsolódik abba a nagy, — egész magyar katolikusságot egységbe fűzni akaró — mozgalomba, amelyet ma „*Actio Catholica*”-nak neveznek, ha egyháza mögé áll és fenntartás nélkül követi az útmutató szózatot, s ha mindenekelőtt megismerve a közelmúlt évtizedek katolikus-ellenes mozgalmait, az abból származó és származható veszedelmeket, társadalmi megrázkódtatásokat, lesz

¹ I. I. Katolikus szenvedőlegesség. Magyar Kultúra. 1931. okt. 5.

bátorsága a katolikus szervezkedés, *önkormányzat* emberöltők óta halogatott kérdését, minden akadállyal szemben, a megoldás kikényszerítésével végre a magyar katolikusság javára az egyház szelleme szerint rendezni.

A mai helyzet a múltban gyökérik. A jövőt csak a múltnak ismeretével s a jelen figyelembevételével lehet kiépíteni. Ezért kell, ezért szükséges a magyar katolikusság jelen helyzetének, állapotának az előidéző okait, elindító motívumait ismerni, elindított, de még meg nem oldott problémáit figyelemmel kísérni s mindenekelőtt éles határvonalat húzni azoknál a kérdéseknél, amelyeknél a közvéleménybe évtizedek óta belesajtolt téves beállítások, egyház-ellenes törekvések következtében elmosódtak az eredeti, tiszta vonalak, az eredeti, tiszta, törvényen alapuló, az egyenlő elbánás elvének végrehajtása gyanánt érvényesülő katolikus jellegek. De szükséges a katolikusság zöme előtt is teljesen összekuszált, zavaros, ködös fogalmakat is éles világításba helyezni s ezzel elejét venni az ellentábor ügyes mesterkedéseinek, jelszavakba tömített zavarkeltésének, amelynek a tudatlan, a tényeket nem ismerő s ezért könnyen félrevezető tömegek még a katolikusság széles rétegeiben is évtizedek óta a mai napig bezárólag oly könnyelműen és naivan felülnek főként az egyházi vagyon kérdésében. Önként következik az a szükségesség, hogy az ellentábor harci-tevékenységét, taktikáját is ismerni kell, csak úgy, mint a megtámadott egyház védelmét, szervezkedését és a harcok folytán bekövetkezett katolikus tábor megmozdulásának a folyamatát, irányát és kialakulását. Ezeket figyelembe véve szólni kell a jelen állapotokat elindító 1848. évi 20. t. c. keletkezésének körülményeiről és következményeiről, az egyház és állam teljes szétválasztásának a sarkpontjáról, az *egyházi vagyonról*, az államvallás jellegétől megfosztott, de önkormányzati szabadságot nem nyert egyháznak *autonomiára* irányuló törekvéseiről, a kultúrpolitikáról és *kultúrharcról* és végül a *katolikusság szervezkedéséről* s az *Actio Catholi-*

ca-ról. Nemcsak egyháziaknak és szaktudósoknak valók ezek a kérdések. Nem! Ők tudják és ismerik őket. Nem is számukra sorakoznak fel itt egymásután, hanem az intelligencia számára, az öntudatos és élő hittel és tettekkel rendelkező, cselekvő katolikus intelligencia számára, hogy együvé foglalva e nagy szakirodalommal rendelkező kérdések tájékozást, tisztalátást, alapot adjanak a magyar katolicizmust oly mélyen és súlyosan érintő égő sebeire vonatkozóan, hogy minél több meggyőződéses, cselekvő katolikust vértessenek és sorakoztassanak fel a magyar katolicizmus önrendelkezésének, önkormányzatának, függetlenségének és szabadságának a kivívása érdekében a küzdők és cselekvők sorába, Isten dicsőségére és sokatszenvedett népünk javára!

A NYITOTT SEB.

A túloldalon lépten-nyomon az unalomig elő-előbukkan az 1848. évi XX. törvénycikkre való hangos követelődző hivatkozás. Történik pedig ez azon célból, hogy a vélt sérelem és igazságtalanság folytonos hangoztatásával az orvoslás egyedüli módját beleerőszakolják a köztudatba, amely aztán elemi erővel megoldja majd egy alkalmas pillanatban a világgá lármázott sérelmeket úgy, hogy míg egyrészt kielégíti a protestánság mohó éhségét, addig másrészt teljesen kifosztja a 900 év óta csak építő és nemzeterősítő jogos tulajdonost: az egyházat.

Ezek a most már protestáns lelkész gyűléseken is egyre szaporodó és hangoskodó tünetek kell, hogy felkeltsék a katolikus intelligencia széles rétegeinek is a figyelmét és megindítsák a nyílt küzdelmet azokért a jogokért, vagyontárgyakért, amelyek a katolikuságot immár 86 éve a törvény erejénél fogva megilletik, s ezzel elejét vegyék a célzatos támadásoknak, törekvéseknek, melyek a törvény szavait kihasználva jogfosztást, vagyonelkobzást készítenek elő. Ma a kérdéses törvény végrehajtása az egyik részen a teljes szekularizációt munkálja, ha nyíltan azt nem is meri még hirdetni minden esetben, a másik részen, természetesen a katolikuság részén, viszont odáig sem fejlődött a dolog, hogy a törvény szelleméből származó katolikus önkormányzat immár 86 év alatt megalakult volna. Szembeszökvővé lesz az ellentét, ha összehasonlítjuk az egyház és a két protestáns felekezet helyzetét. A két protestáns felekezetnek van önkormányzata, autonómiája — szabadon választja püspökeit, gondnokait, előjáróit, szabadon rendelkezik vagyona jövedelmeivel, iskoláival, intézményeivel, addig a katolikusoknak nincs

önkormányzatuk, — autonomiájuk — vagyonuk jelentős részével — tanulmányi, egyetemi-alapokkal nem rendelkezik, iskoláival, egyetemével nem rendelkezik szabadon, püspökei kinevezése — a mai helyzettől eltekintve — a minisztérium hatáskörébe vonatott bizonyos mértékben. Azaz az egyik részen teljes és meglepő a szabadság, a másik részen pedig teljes és szokatlan arányú a függőség, a felügyelet, a gyámkodás. A nem katolikusok számára az 1848. évi XX. t. c. Eldorádót jelent, ezzel szemben a katolikusok a legelemibb követeléseikhez sem tudnak jutni három emberöltő alatt. Ezért természetes ma már a „közvéleményben” a nem katolikusok egyre nagyobb étvágya és a katolikusok gyámoltalansága.

Hogy miképpen állhatott elő ez a katolikkusságra nézve oly áldatlan helyzet, azt a történelmi folyamatok mutatják, rávilágítván arra, hogy a korszellem nyomán mindenütt hasonló tünetek után hasonló eredmény támad. Az egyházellenes szellem előtörése előntötte egész Európát és rövidesen learatta az egyes országokban a különböző katolikus ellenállásokhoz viszonyítva szomorú termését. Így volt ez nálunk is. Az Egyház helyzete az enciklopedisták, a racionalisták, a francia forradalom következtében folytonos megpróbáltatás lett. Napoleon kezében játékszerré vált. Meltán örült Napoleon bukásának, ám a történelem kerekének megállítása, visszafordítása, a nyomában járó csikorgás, az uralkodói abszolutizmus, a rideg reakció nem kedvezett az Egyháznak. Az elégedetlenség, a lelkek feszültsége nőtön nő és bugyborékolva forr a titkos társulatok kohóiban. A német burschenschaftok, a francia szabadlovagok, az olasz karbonárik, a görög forrongók egy célért küzdöttek. Az uralkodói önkénynek üzentek hadat s közben az egyházat is véresre marták.

Forradalmi láz veri ki a déli államokat. Spanyolországban 1820. újév napján forradalom üt ki és azonnal megszünteti az inkvizíciót, száműzi a jezsuitákat, lefoglal 800 kolostort és megszakítja a diplomáciai viszonyt a pápai udvarral. Portugália nyomon követi

Spanyolországot és állami tulajdonnak jelenti ki az egyházi vagyont. Lefoglalja a kolostorokat és üldözi a papságot. Nápolyban kitör a karbonárik forradalma s az 1821-ben megmozduló Piemont a spanyolok mintájára rendezkedik be. 1830-ban kirobban a lefojtott francia vulkán és Lajos Fülöppel az élén diadalt arat az új forradalom. Az Egyház elveszti államvallás jellegét és működését tisztán a templomokra korlátozzák. Az egyesített németalföldi királyságok is megmozdulnak és Hollandia, Belgium útja kettéválík. Németországban új megpróbáltatások fenyegetik az Egyházat. Ugyanilyen a helyzet a svájci kantonokban is, ahol 1834-ben megalkotják a bádeni konferencia cikkelyeit, amelyek az Egyházat itt létében támadták meg. A papságtól állami esküt követeltek, melyben még a gyónási titok elárulására is akarták kötelezni. Lefoglalták a kolostorokat, a szerzeteket kihalásra ítélték, az iskolákat világiasították. A katolikusság azonban Leu József vezetésével talpra áll itt és minden jogát visszavívja. A lengyel katolicizmus élete folytonos és állandó küzdelem. Egész Itáliában a karbonárik gyűlése a pápa ellen fordul. Ausztria tartományaiban vihar előtti csend honol. 1848-ban hirtelen újra megrendül a talaj és a rengés életregeralizálja az évszázados csendben mélyen alvó magyarságot, amely Széchenyi útján Kossuth Lajoshoz kanyarodva a szabadságharc vérzivatarán át Világosig jut.

Közben kicsinyben lejátszódnak itt is az európai áramlatok sablonszerű játékai. Az egyház-ellenes szellem alkalmas talajra lel s a magyar országgyűléseken is vallási kérdéseket feszegetnek. A katolikus klérus elidegenedik a mozgalomtól, de leszerelésükre nem szervezi meg tömegeit, így a váratlanul előbukkanó támadásokban magára maradvá súlyos csapásokat szenved.

Az új áramlatokkal szemben való fel nem készült-ség, az új körülményekben saját helyzetének fel nem ismerése s az ebből származó meglepetések gyors lepe-regtetése a túloldal részéről szülte az Egyház megpró-

bálatásait a különböző országokban s hozta létre nálunk az 1848. évi XX. t. cikket.

Európa története azt mondja, hogy az elmúlt évszázadokban rendszerint a királyok és a fejedelmek vették pártfogásukba az Egyházat, ők ajándékozták meg anyagi javakkal, ők bízták meg a püspököket s a szerzeteseket a nép nevelésével, művelődésével, s mert az Egyház mindenütt az államélet egyik legszilárdabb oszlopa lett, ezért azon voltak, hogy minden eszközzel erősítsék helyzetét. Az állam és az Egyház e viszonyát a hitújítás meglazítja, majd a nyomában fellépő felvilágosodás megbontja. Az Egyház rövidesen elveszti legfőbb támaszát, az uralkodó, a legfőbb hatalom segítségét. A szabadgondolkodás, a hitellenes agitáció, a materializmus új helyzetbe sodorja az Egyházat még a tiszta katolikus államokban is. Nyilvánvalóvá lett, hogy az állami támogatásra való egyedüli hagyatkozás igen ingatag alapú, mert a tömeghangulat azt könnyen felbillentheti csak úgy, mint az előkészített közvéleményre támaszkodó bármely egyház-ellenes kormányzat. De nyilvánvalóvá lett az is, hogy ily helyzetekben az Egyház jogi védelme, munkájának, működésének szabadsága, intézményeinek fejlesztése, fenntartása s megőrzése csakis a katolikus hívő tömegek öntudatának felébresztésén és céltudatos megszervezésén múlik. Amely ország katolikusága elmulasztja tömegeinek kellő időben való megszervezését, annak hitéleti szabadsága, vallási téren mozgékonyága, fejlődése, a leg súlyosabb ingadozások közé kerülhet s erkölcsi, anyagi birtokállománya állandóan kockán forog.

Ennek az újkori helyzetnek a katolikuság által való fel nem ismeréséből következett be aztán az, hogy míg a felekezetek jogi s társadalmi helyzete majdnem minden téren megizmosodott, súlya nőtt, addig a katolicizmus minden országban folytonosan megismétlődő rázkódtatásnak, a sajtó által irányított ellenséges közvélemény hangulatának, vagy jogottipró kormányok, parlamentek sokszor durva erőszakoskodásának volt és van kitéve. Ép a kimondottan katolikus országokban:

Francia-, Olasz-, Spanyol-, Portugál államban, nemrégiben Mexikóban, Litvániában történhetett meg az, hogy az Egyház birtokrablásoknak, elnyomatásoknak volt kitéve.

Az Egyház ott, ahol tömegeire nem támaszkodhatott, ki volt szolgáltatva a demokratikus éra szabadkőműves vagy katolikus-ellenes kormányainak, amelyek, ha szükségesnek látják, azonnal lelkiismeret-furdalás nélkül teljesen kifosztják, vagyonát elveszik, iskoláit, intézményeit sőt templomait eltulajdonítják, szerzetesrendjeit felosztatják, kikergetik az országból, püspökeik pedig évszázados palotáikból, papjait csendes falusi lakukból kiűzik, s teszik ezt a nélkül, hogy saját bukásuktól félniök kellene. Ezek a *kormányok* ugyanis *jól tudják, hogy a nagy, de szervezetlen tömegű katolikus-ság összetartás, sajtó, organumok nélkül megmozdulásra, cselekvésre képtelen s tiltakozása erőtlen és súlytalan*. A küzdelmekben a magára maradt hierarchia az államhatalommal szemben gyengének bizonyult s ezért az Egyházra a megpróbáltatások hosszú sorozata zuhogott. Viszont ott, ahol a katolicizmus az államtól menten, sőt ellenében csak a saját erőire, a katolikus tömegek szervezeteire támaszkodott, mint Angliában, Németországban, Hollandiában, Svájcban, az Egyesült-Államokban, ott éppen tömegszervezettségével kivívta jogait, biztosította minden téren szabadságát. Törekvései, követelései szervezett tömegereje következtében sikert érnek el, súlyt jelentenek, mellyel a mindenkori kormánynak számolnia kell.

Az európai viszonyokhoz teljesen hasonló nálunk is az Egyház szerepe és helyzete, azzal a különbséggel, hogy míg nálunk az Egyház részéről az ellenreformáció elültével bekövetkezett a csendes munka kora, addig a nem katolikus felekezeteknél nem szünetelt a harcias szellem. A gravámenek politikája ügyesen beilleszkedik a kerekedő új törekvésekbe, szellemi, politikai áramlatokba és eredményeit észrevétlenül szolgáltatába állítja. A hierarchia nálunk csendben, észrevétlenül felélesztette a törökdúlta területeken a katolikus

hitéletet s a katolikus tömegek megszervezésére nem is gondolt. E mellett erejét József császár önkénykedése is kikezdte. Annyira megviselte e kettős körülmény az Egyházat, hogy meg sem kísérelte az 1790—91. évi országgyűlésen helyzete „status quo”-jának helyreállítását, hanem megelégedett vagyoni állaga érintetlenségének és egyházi célokra való rendeltetésének 1790. évi XXIII. és XXIV. t. c.¹ által való lefektetésével. *A protestánság azonban nem felejtette el vallásszabadságát, autonómiáját törvénybe foglaltatni.* A liberális gondolkozásba szerelmesedett reformkor ismét a nem katolikusok malmára hajtotta a vizet. A nemzet századokat akar pótolni és a nemzetfa gyökeréig ható változásokat erőszakolja, a nélkül, hogy az átmenetnélküli változásoknak bekövetkezendő súlyos következményeit az általános lendületben csak sejtette volna. A mi viszonyainkban veszedelmes és kellően meg nem emésztett, nyugati ideálok, idegen áramlatok, elsősorban a beteges liberáliszmusban felkapott *egyenlőség, szabadság, testvériség eszméi kitermelik* a magyar nemzeti eszme mellett a *nemzetiségi eszméket*, az ipar és kereskedelem fejlesztése mellett a *zsidó nagytőke egyeduralmát*, a vallásegyenlőség mellett a *hitközöny s felekezetenküliség gombatelepeit*, a pénzügyi és hadügyi függetlenség szabatos ki nem fejtése, körülvonalozatlansága pedig az uralkodóházzal való nyílt összeütközést. Mindezeknek a következményei előbb-utóbb érezhetővé váltak. Előbb a szabadságharcot szülték, majd kialakult a zsidó nagytőke ma is létező hatalma, végül az 1918-as őszi forradalom kiérlelte a nemzetiségi eszme szomorú gyümölcseit. S a sorsfordulatokban fekete fonálként húzódik végig a katolikus-ellenes szellem fájdalmas tékozlása, könnyelmű és kíméletlen játéka a nemzet legősbibb és legnemesebb értéke ellen. A katolikusság önzetlenül hozta áldozatait és mégis emberöltők óta lépésről-lépésre rövidséget kell szenvednie. Ezt² oknyomozólag ki lehet mutatni. Kétségte-

¹ Túri Béla: A főkegyúri jog. Bp. 1907. 27. l.

² Keményfy K. Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája. 13. l.

len azonban az is, hogy a reformkor katolikus-ellenes irányzata a laikus katolikus tömeg tökéletes szervezetlensége és közömbössége következményeként jelentkezik és erősödik nálunk is. A hierarchia későn vette észre e fenyegető veszedelmet. Amikor közbelépett, a dolgok állása már a feje felett összezsugorult hullámaikat. Felülkerekedni többé nem tudott. Nem tudott a mai napig!

„L'ami de la Religion”¹ francia katolikus lap 1848. február 29-én a párisi forradalom kitörése után túlsötétnek látja a helyzetet. Agggodalmait támadtak, hogy a „liberté, égalité et fraternité” hirdetői őszintén és mindenkire kiterjesztően akarják a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjét. Ezért feltette a kérdést, vajjon a szabadság és a teljes jogegyenlőség kiterjed-e az Egyházra is? . . . Biztosítva lesz-e függetlensége, tanítási szabadsága, önkormányzata és életfejlődése a vallásos társulatok, és a szabadon tartott Egyház és a megyei zsinatok által? Nem jár-e úgy, mint Svájcban, mely szabadságot hirdetett és mégis béklyót rakott az Egyház kezére? És aggodalma nem volt ok nélküli, mert a bekövetkezett egyház-ellenes rendszabályok teljes mértékben igazolták a forradalmárok kétszínű játékát. Érdekes, ugyanezek az agggodalmak és gondolatok tűnnek fel ugyanebben az időben a „Religio és Nevelés” magyar katolikus lapban. És méltán! Egymás után jelennek meg a papságot kigúnyoló versek, melyek lassan „kikészítik” a közvéleményt és a reform program-tengetelyében megjelenik a vallás kérdése. A március 15-i pontok negyedike kimondja az egyenlőséget polgári és vallási tekintetben egyaránt. A márciusi szellő tehát meghozta az Egyház egére a viharfelhők előhírnökeit. Az egyre erősödő katolikus egyház-ellenes hangulat az 1847—48-i országgyűlésen hirtelenül és a hierarchiára nézve váratlanul teljes erővel előtört és gyors rohammal az 1848. évi XX. t. c.-ben döntő győzelmet aratott. Ez a váratlanság a koráramlat, az országgyű-

¹ Meszlényi: A magyar kath. Egyház és állam 1848-ban. 63. l.

lés összetétele, a korhangulat, a reformkor eszméi, psyché-jének ismerete nélkül megdőbbentő, az események rúgóit figyelemmel kísérő előtt logikus folyamán az előző összhatásoknak. A törvény maga az összhatások sorozatának csupán végső akkordja.

Hogyan jött létre hát a sokat emlegetett, sokat hánytorgatott és egyes nem katolikus felekezetre bőségszarut jelentő törvény? E kérdésre a történelem esemény-láncolata felel. Az egyháziak 1848. március hó 18-án lemondottak a papitizedről és e nemes tettet a nemzet „örökmélekezet okáért” törvénybe iktatja és ugyanez a nemzet törvényes képviselte által, nem is egy hónap múlva, ugyancsak törvénybe iktatja ugyan-ezen egyháziak — vallási és mozgási szabadságának a kihirdetése mellett — teljes szabadságának, jogainak korlátozását . . .

Mikor Kossuth március 3-án Öfelségét arra kérte, hogy az 1790. X. t. c. szerint adja meg a magyarságnak a parlamentáris kormányrendszert, indítványát közlekedéssel fogadták el. A király március 17-i leiratában hajlandónak mutatkozott a független felelős minisztérium iránti kívánságot elfogadni. Megindult a lázas munka, hogy a törvényjavaslatok április 11-i királyi szentesítésre készen legyenek.

Eszmék, gondolatok, célkitűzések kavargtak a pozsonyi országgyűlés atmoszférájában a nélkül, hogy azok megvalósításának lehetőségével, alakjával, módszerével és főként a beállható következményekkel az országgyűlés többsége tisztában lett volna. Ez a körülmény és némikép a rendelkezésre álló csekély idő, a politikai helyzet gyors alakulásai, a közhangulat parancsoló sürgetése hozta létre a hevenyészett indítványokat, javaslatokat és határozatokat, amelyek oly nagy számban jöttek létre és hozattak az 1847—48-as pozsonyi országgyűlésen¹. A törvényhozás helyzete gyors iramot követelt s ezért inkább elvi megállapításokkal s ezeknek alaptörvényszerű becikkelyezésével, mint részletekre

¹ K. Török M. A magyar egyházpolitikai harc története. 14. l.

is kiterjedő s a kérdések minden vonatkozását felölelő módszerrel dolgozott.¹

Az 1847—48-i pozsonyi országgyűlésen a követi utasításokban a vallás-egyenlősítésre való törekvés csendül ki. Ez a tény előrevetítette az egyházpolitikai kérdések napszínre hozatalát.

A püspöki-kar észrevette végre, hogy az új felelős kormány életbeléptetésével a katolikus egyház viszonya az állammal szemben megváltozott, ezért feliratot terjesztett a király elé, amelyben arra mutatott rá, hogy *Őfelsége azon kormányzási legfőbb hatalmat, mellyel mint apostoli király az ősi alkotmány, jelesen az 1790: XXIII. t. cikk szerint katolikus egyház körül eddig gyakorolt, az újonnan alakult minisztériumra át nem ruházhatja, mivel ez a magyar királyságnak személyes, az egyháztól nyert s épen azért másra át nem ruházható joga, mely, ha azt Őfelsége tovább nem gyakorolja, visszaesik az egyházra, mely csak az apostoli királyság iránti pietásból s legszentebb érdekeinek a királyi hatalomban oltalmat keresendő a koronának átadta,*² és arra kérte, hogy: „a katolikus egyház felett eddig gyakorolt apostoli királyi jogát mint személyes és átruházhatatlan sajátját, magának továbbra is fenntartva az 1790. évi 23. t. c. értelmében gyakorolja azt e végre az ország primása vagy más Őfelsége által nevezendő előülése alatt papi és világi tagokból alakítandó katolikus egyházi bizottság által, melynek hivatása legyen:

- a) *egyház javait, alapítványait Őfelsége nevében kezelni, a kath. iskolák kormányát vezetni, azok igazgatására felügyelni, a katolikus egyház javait és egyéb érdemeit minden külső beavatkozástól megvédeni.*
- b) *Ha pedig Őfelsége az egyház fölött legfőbb kegyúri jogát eddigi kiterjedésében, az események hatalmának engedve, fenn nem tarthatná,*

¹ U. o. 15. l.

² Emlékirat. 33. l.

az 1790. évi 26. t. c. 10. és 22. §-ának értelmében és erejénél fogva méltóztassék a *katholikus egyháznak önkormányzati jogát*, melyhez a változott jogviszonyok következtében elutasíthatatlan igénye van, — *hogy t. i. mint a protestánsok és görög nem egyesültek az Egyház, iskolák, ezeknek javai, alapítványai elrendezése és kormányzása körül önállóság intézkedhessék — elismerni, biztosítani s e végre egy katolikus bizottság felállításába beleegyezni, legfensőbb felügyeleti jogának épségben tartása mellett, a katolikus Egyházat is azon szabadságban részesítvén, melyet a magyar korona és alkotmány ernyőzete alatt a kisebb számú protestánsok s nem egyesült görögök háborítatlanul élveznek.*¹

A püspökök fellépése az utolsó pillanatban történt, mert 1848. március 23-án *a felelős minisztérium alakításáról szóló törvényjavaslat 6. §-a kimondotta, hogy egyházi ügyekben a király a végrehajtó hatalmat a minisztérium által fogja gyakorolni.*

Az 1848. évi III. t. c. 3, 6, 7 §-ai súlyos következményekkel jártak az egyházra nézve, mert megfosztották eddigi függetlenségétől, ugyanis eddig a főkegyúrtól, a királytól függött, most a kegyúri jog megosztódott a király s a minisztérium között,² a király egyházi kinevezéseket nem tehet, csak a miniszter ellenjegyzése mellett, rendeleteket egyházi ügyekben nem tehet, csak a miniszter által. Az egyház kegyura többé nem a király, hanem „a király és a minisztérium együttvéve.” Vagyis míg a többi felekezet teljesen függetlenül a minisztériumtól intézi ügyeit, tölti be a püspöki széket, vezeti iskoláit és kezeli vagyonát, addig a katolikus egyház teljes függőségbe került az állammal szemben és a minisztérium teljes mértékben befolyhat az egyházi nagyobb javadalmak betöltésére, a vallás és tudományi alapok

¹ Emlékirat. 35. l.

² Emlékirat 35. l.

kezelésére és az iskolák vezetésére. Ily egyszerű módon kerültek a katolikus iskolai és alapítványi ügyek a felelős minisztérium hatáskörébe és vannak ott mind a mai napig a katolikusságnak nagy kárára és hátrányára.

A püspöki karnak a feliratára a március hó 29-én az országgyűléshez leérkezett királyi leirat Ófelsége legfőbb kegyúri jogát királyi személyének fenntartotta és azt a bécsi udvari kancellária útján szándékozott gyakorolni. Az országgyűlés a leiratot nem fogadta el. Mire Ófelsége újabbi leiratában a kegyúri jogát átruházhatatlan sajátjának nyilvánította ugyan, de csak az érsekek, püspökök, apátok és prépostok kinevezését tartotta fenn magának. A kormány és az egyház viszonyára vonatkozólag nem adott választ.

Ezek láttára az egyház és a kormány közti viszonyt a püspöki kar maga akarta tisztázni és rendezni. Nyílt és határozottan körülvonalozott álláspontja éles világításba állította az egyház és az állam viszonyát.¹ Szükség is volt már erre, mert a kassai követ indítványában meg akarta fosztani a papságot a politikai jogoktól s március hó 28-án a szatmárnémetiek követe már *a papi és az alapítványi javaknak az állam által való lefoglalását indítványozta. Az egyház most már számolt a támadásokkal s ezért az üresedésben levő két érseki és négy püspöki szék betöltését sürgette a királynál.* A kormánnyal folytatott tárgyalások eredményeként a király június hó 25-én *hercegprimásnak Hám János szatmárnémeti püspököt, egri érseknek Lonovicsot, székesfehérvári püspöknek Karner győri kanonokot, szepesi püspöknek Jekelfalusy Vince esztergomi kanonokot és csanádi püspöknek Horváth Mihály hatvani prépostot* nevezte ki. A váci püspöki szék továbbra is üresen maradt.

Az egyháznak ezen organizáló törekvésével párhuzamosan haladt a törvényhozás egyházellenes munkája is.

¹ Dr. Aschenbrier: A kat. egyház autonómiájáról. 34. l.

A kassai és szatmárnémeti követek fellépése felindította a lavinát, a *debreceni szuperintendencia petíciója* azután *teljes diadalt aratott*. A küzdelem döntő pillanatát a *március 30-án benyújtott debreceni petíció* hozta meg. Nem kevesebbet, mint a *teljes vallás-egyenlőséget kérte*. És az eredmény? Az indítványt általános helyesléssel fogadta el az alsó tábla és nagyobb ellenállás nélkül, már másnap, március hó 31-én megalkotta az 1848. évi XX. t. c. ominózus törvényjavaslatát, melynek 2. és 3. §-a megszüntette a katolikus vallás államvallás jellegét.

Az 1848. évi XX. t. c. 2. §-a: „*E hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve különbség nélkül tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg.*”

és 3. §-a: „*Minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek s ez elvnek részletes alkalmazásával a minisztérium az illető hitfelekezetek meghallgatásával, a közelebbi törvényhozás elébe kimerítő törvényjavaslatot fog előterjeszteni,*”

egyszerűen felekezetnek degradálta az — „*avita et haereditaria religio*” — ősöktől örökölt katolikus vallást és egyszerűen megszüntette a katolikus egyház és állam közti 850 éves viszonyt. Az érdemekben gazdag mult, a nagy szolgálatok, melyeket a magyarság európaivá tételéért, a keresztény Magyarországért s megalapozásáért hozott, a nyugati civilizációba való bekapcsolódás, a nemzet érdekeinek folytonos ápolása, a tatárpusztítás, a törökvész, az ország felszabadítása idején hozott vér- és pénzáldozatok, a tudományok átültetése, folytonos ápolása, a nemzeti és faji értékek kitermelése, megtermékenyítése, őrzése és fejlesztése mind nem bírtak elegendő súllyal, hogy a kicsinyes-ségen, önzésen, szűklátókörűségen, féltékenykedésen keresztül törjön a helyes út felismerése, a korszerű újítások helyes keresztülvitele.

Ez a két sokszor emlegetett, sokszor felhánytorgatott paragrafus a debreceni kálvinista szuperinten-

dencia kérvénye folytán iktattatott be a magyar törvénykönyvbe. Erre a két paragrafusra csak a protestánságnak volt szüksége, mert *a XX. t. c. a vallásfelekezetek egymás közötti viszonyát rendezi és nem az államhoz való viszonyukat*. Az egymásközi viszonynak az egyenlőség és viszonyosság elvei szerint való szabályozása azt jelenti, hogy míg eddig a protestánsok bizonyos mértékben kötelesek voltak a katolikus ünnepeket megtartani, addig ezentúl már nem kötelesek erre. A vegyes házasságban, ha az apa katolikus, valamennyi gyermeknek katolikusnak kellett lennie eddig, ha protestáns, csak a fiúk lehettek protestánsok, ettől kezdve ez megváltozott. Vegyes házasságban mindkét félre kötelezően a Szentszék ítélte eddig, ezért ez is megszűnik; a házasság felbonthatatlan volt eddig, ezentúl felbonthatóvá lett. A kórházakban, fegyházakban csak katolikus lelkész volt eddig az állam által díjazva, a protestáns lelkipásztorkodhatott ott, de díjazásáról a felekezetnek kellett gondoskodnia, ez az állapot ettől kezdve megváltozott. Stb. Kézzelfogható dolog tehát, hogy a debreceni szuperintendencia ártatlan külszínű javaslatába olyan magvakat rejtett, amelyeket aztán egyenkint kiérlelve később a maga javára, előnyére, megerősödésére hasznosíthatott. Az egyenlőség mámorában, az egyenlőség szerény álcájában benyújtott debreceni petíció elfogadást nyer s ezzel új fejezet kezdődik a felekezetek történelmében.

Az alsó tábla demokratizmusa, öntudatos szabadelvűsége megszavazza a súlyos és emberöltőkre kiható, sok nemzeti erőt emésztő és lekötő törvényjavaslatot. A főrendek némi változtatással visszaküldik az alsó táblához Kossuth Lajos nem kis bosszússágára. Az új tárgyaláskor Kossuth Lajos előtt feltűnt a *nemzeti egyház* megalapításának a gondolata. Ez a gondolat annyira úrrá lett rajta, hogy mikor *a győri lutheránus szuperintendens* váci püspökké akarta tenni és a szuperintendens természetyszerűen szabadkozott, hogy ő lutheránus szuperintendens létére még sem lehet váci püspök, Kossuth azt felelte: „Hagyja az ilyen skrupulusokat,

nem lesz ezentúl sem pápista, sem lutheránus, sem kálvinista egyház, hanem *lesz egy magyar nemzeti egyház.*"¹

Kossuth Lajos április 4-én a görögkeleti vallás ügyében 3 paragrafusból álló törvényjavaslatot terjeszt be. Sárkány, bakonybéli apát a javaslatához hozzáfűzte, hogy szeretné hinni, hogy a katolikusok kérelmei is teljesíttetnek. *Kossuth sértő gúnnyal kijelenti, hogy a katolikus vallás semmi sérelemben sem részesült, csupán abban, hogy papjai nőtlenek; „Én kinyilatkoztatom, hogy valamint minden egyéb viszonyokban, úgy a coelibatus eltörlésében is szívesen nyujtok segédkezet, amennyiben rajtam áll.”*²

Sárkány azonnal visszavágott és rámutatott a katolikusok és a protestánsok közti különbségekre:

„I. A protestánsok szabadon választják szuperintendenseiket, a katolikusok nem, mert az a király személyes joga.

II. A protestánsok patrónust nem ismernek, holott dézsmát, a tagosításnál telket nyertek és jövőben az államtól fizetést várhatnak.

III. A protestánsok mindennemű konventeket tarthatnak, a katolikusok zsinatot nem tarthatnak.

IV. A protestánsok külföldi iskoláknál tett alapítványait szabadon élvezhetik és küldhetik fiaikat külföldre. A katolikusoknak kérelmezniök kell.

Igy láthatja Pest követe, hogy a katolikusságnak sok követelése van". . .

Az érvelés, az igazság a szenvedélyek atmoszférájában mit sem ér. Az első tábla sem hallgatott az érvelésekre, hanem változatlanul visszaküldte a javaslatot a főrendeknek, akik végül is változatlanul elfogadták.

Hám méltán írhatta az országgyűlésről, hogy ott

¹ Keményfy K. Dániel: Ötven év alkotmányos egyházpolitikája. 97. l.

² Meszlényi: A magyar katolikus Egyház és állam 1848—49-ben. 79. l.

úgy ment és történt minden, amitől jót alig lehetett várni, de annál több rosszat. Főleg a katolikus vallást támadták meg mindenfelől s a látszat azt mutatta, hogy üldözőbe vették hitűnket. Az egyházi rendnek minden becsülete és tekintélye veszedelemben volt.¹

A püspöki kar mindezek ellenére sem hagyta abba a küzdelmet, hanem április 6-án néhány világi katolikusnak a bevonásával értekezletre gyűlt össze és megvitatta az adott helyzetet. Miután a katolikus vallás elsőségét nem sikerült biztosítani, megpróbálta az önkormányzat — autonomia — kivívásának a szorgalmazását.² Ezzel a katolikus autonomiának a kérdése elindult hosszú útjára!

Az értekezlet a kívánságokat négy pontba foglalva össze, leszögezte:

„ . . . a katolikus egyház biztosításául kívánjuk, hogy:

1-ször. Valamint minden bevett vallások egyházának polgári hatalom irányábani viszonyaik egyedül törvény által vannak meghatározotva, úgy a kath. egyháznak polgári hatalom irányábani viszonya is a szabadság s vallásos függetlenség alapján hasonlóan törvény által rendeztessék s minden ellenkező gyakorlat és rendelet megszüntessék.

2-ször. A törvény által sem tiltott, sőt az 1551. évi XLI. s több törvény által engedélyezett zsinatok s egyházi gyülekezetek szabad tartása ne akadályoztassék.

3-szor. Az egyéb vallásfelekezetűek nevelési ügyeire nézve is fennálló felsőbb felügyelés mellett a katolikusoknak saját iskoláik alapítása, célszerű elrendezése s igazgatása iránti joguk biztosíttassék.

4-szer. Miként az evangélikusok s nem egyesült görögök egyházi s iskolai alapítványait önmaguk függetlenül kezelik; úgy a katolikus közalapít-

¹ Prim. levéltár. Hám emlékirata. 18. l.

² Emlékirat 62—63. l.

ványokat, ideértve azokat is, melyek eddig a kir. helytartótanács alatt álltak, kivéve a magyar kir. egyetemet, egy csupán egyházi s világi katolikusokból álló bizottmány kezelje. Ezeknek törvényáltali biztosítását, úgy a lelkiismeret szabadságának érdeke, s a vallások közti egyenlőség méltánylata, mint a katolikus egyház szabadságának biztosítása, s így az azt képező számos híveknek megnyugtása egyaránt igényelvén, ebbeli kérelmünket teljes bizodalommal az országos rendek figyelmébe s pártfogásába ajánljuk. Kelt Pozsonyban, sz. Györgyhava 6-ik napján 1848;”¹

és Rónay János csanádi követ által április 7-én a petíciót az alsó tábla elé terjesztette.

A petíciót felolvasása után, Deák Ferenc indítványára, a tanácskozmány elé utasítják. Ugyanaznap este 6 órakor Kossuth Lajos azt indítványozza, hogy a konferencia még aznap este 10 órakor tartassék meg, Beöthy Ödön bihari követ pedig azt, hogy többé semmi új tárgy ne vétessék fel. A két indítvány elfogadása megpecsételte a katolikus petíció sorsát, mert az este 10 órakor megtartott tanácskozmány a petíciót mint elkésettet egyszerűen nem tárgyalta s a tárgyalásra már fel nem vehetőnek jelentette ki.

A katolikusok petíciója tehát április 7-én már megkésett, mert tárgyalására — *elfogadására* — néhány negyedóra nem volt elegendő, holott a Kossuth Lajos által március 31-én benyújtott nagy horderejű XX. t. c.-nek tárgyalásnélküli, azonnali elfogadására elegendő volt néhány pillanat és nem jutott senkinek sem az eszébe, hogy oly tanácskozmány elé utasítsa, amelyről előre meghatározták, hogy arra többé új tárgy nem vehető fel. Ez történt a katolikus petícióval!

De ez nem elég. *Elutasították április 7-én a 4 pontból álló katolikus petíciót, mert tárgyalására megkésett volta miatt nem volt idő és másnapon, április 8-án nem késett el az újvidéki szerb küldöttség*

¹ Emlékirat. 62. 1.

petíciója, amely 16 pontból állott. A szerbek kérése 8-án nem késett el, hanem meghallgatták, megtárgyalták és törvénybe iktatták. A szerbek az engedményekért véres lázadással, számos magyarnak legyilkolásával fizettek, a magyar katolikusok, a világiak és egyháziak egyaránt, vért és vagyonát áldoztak a szabadságharc viharzásában.

Miért viselkedett így a katolikussággal szemben az 1847—48-i országgyűlés, mi volt ennek az oka? Az alsótábla összetétele, az alsótábla közszelleme, amely az egyházzal szemben ellenséges hangoltságú volt. Ezt semmivel sem lehet megokolni, még kevésbé menteni, ha Deák Ferenc szerint magyarázni lehet is.

A katolikus petíció elutasításának a legfőbb oka az alsótábla összetételén, az egyházellenes közszellemen kívül elsősorban az egyházi vagyon volt, amelynek eredetéről, jogi természetéről Deák Ferenc is tévedésben volt, annál inkább tévedtek az országgyűlési követek. De volt némi személyes ok is. Kossuth ugyanis ezzel állott bosszút a papságon, mert házassága alkalmából a pestbelfvárosi plébános őt az ebédlő asztalnál fogadta és úgy vette tudomásul a katolikus Mészleányi Teréziával kötött házasságát.¹ De bármi ösztökélte Kossuthot erre az álláspontra, ma már kétségtelen, hogy az nem szolgálta forrón szeretett nemzete, faja, hazája javát, hanem kiszámíthatatlan kárára szolgált.

A petíció végleges visszautasítása a püspöki kart új lépésre ösztökélte és április 9-én új tanácskozásra gyűlt össze, amelyre meghívta az alsó és felső tábla megbízható katolikus tagjait. Így többek között megjelentek: gróf Andrássy György, gróf Cziráky János, gróf Széchenyi Antal, gróf Forgách Antal, gróf Zichy Károly és Henrik, Czindery László, Ürményi József főispánok, Tarnóczi Kázmér nyitrai, Rónai János csanádi, Babarczy Antal csongrádi s Kubicza Pál trencséni követek stb; összesen 60-an vettek részt a

¹ Szemnecz: Katolikus Autonomia: 19. l.

tanácskozáson.¹ A megjelentek örömknek adtak kifejezést, hogy meghívtak a tanácskozásra s sajnálták, hogy előbb nem léptek egymással érintkezésbe, mert egyesült erővel több eredményt tudtak volna az egyház érdekében elérni. A tanácskozás kimondotta a katolikus hívek bevonásának szükségességét és a petíció ügyének a sajtó útján való felkarolását és fel-támasztását.

„De erre nézve őket közelebb kell hozni az egyház érdekeihez, hogy közel láthassák a katholicizmus jelen szükségéit, s annak törvényes biztosítékok nélküli elhagyatottságát maguk is érezhessék.

A világi katolikusokban észrevehető közönyösség egyházunk ügyei iránt nem annyira a vallásosság hiányának tulajdonítható, hanem leginkább azon elszigeteltségnek, melyben egyrésről a kormány, más résről megint a klérus kirekesztőleg kezelték a külegyházi ügyeket és viszonyokat is. Ezentúl adassék a világiaknak is befolyás az egyház külviszonyainak elintézésébe; ami nem szorosan religiói vagy papi ügy, mi a lelki hatalom körén kívül áll, azok tárgyalassanak ezentúl vegyes egyházi gyűlekezetekben, hol a katolikus nép is választottjai által képviselve legyen.

E célból előbb az egyes *parochiákban* alakíttassanak az értelmesekből *egyházi gondnokságok*, kiknek tiszteben álljon az egyház vagyonára s a helybeli tanodára felügyelni.

Ezek közül választandó képviselőkből képeztesse-nek *egyházkerületi választmányok*, s innen a *székesegyházak mellé alakíttassanak központi bizottmányok*, mindenütt kétannyi világi tagokból állók, hányan oda a klérus részéről fognának alkalmaztatni.²

„Egy ilyen organizmus, melynek feje és elnöke

¹ Meszlényi: A magyar kath. Egyház és állam 1848—49-ben.

² Emlékirat. 65. l.

a megyés püspök, a világi katolikusok részvétét, buzgalmát az egyház-ügyek pártolására felébresztené, az egyház jogainak és viszonyainak ismeretét terjesztené és a papi rend és a világi katolikus értelmiség között az egyetértés s egy célra törekvés kapcsait erősítené“.¹ „A világiak részéről a katolikus egyház ügyei iránt való érdeklődés fokozása, az egyház jogainak, szükségleteinek ismerete a világiakban hatványozottan kívánatos most, midőn az egyház az államegyház kiváltságos állásából a bevett vallások sorába lesüllyesztve a fejedelmi pártfogás köréből kirántva, egyedül híveinek védelmében bízhatik, tőlük a törvényhozásba választás által való befolyásuktól remélheti, hogy igazságos kérelmeit szavazatukkal pártolják s jogainak és érdekeinek megvédésében zászlaját híven kövessék.“²

A katolikus hívők bekapcsolásán kívül elhatározta az értekezlet, hogy

I. a katolikusok tegyék igazságos kérelmüket a sajtó útján nyilvánossá és védelmére minden katolikust hívnak fel.

II. a katolikusok egyenesen, vagy legalább lehető legnagyobb számmal a jövő országgyűlés elé járuljanak s a tökéletes viszonyosság elvénél fogva követeljék, hogy a nevezett alapítványi javadalmakat, minden más befolyás kirekesztésével ők maguk kezelhessék és saját szükségleteikre fordíthassák, úgy, miként azt a protestánsok s görög nem egyesültek, saját alapítványaikat illetőleg teszik.

III. a kérelmet a plébániák részéről a plébánosok az alpereseknek, ezek pedig a püspököknek adják át, akik azt az országgyűlésre felhozzák és az országgyűlés elé rendezett alakban való jutását eszközlik.

¹ Emlékirat. 66. l.

² Dr. Aschenbrier: A katolikus Egyház autonómijáról 43. l.

A világiak kifejezték végül azt az óhajukat, hogy nekik a katolikus közügyekre nézve az eddiginél nagyobb és több befolyás engedessék. Az elnöklő pécsi püspök el is rendelte egyházmegyéjében, hogy minden plébánián világiakból álló választmány alakuljon, melynek feladata lesz az egyházi épületeknek s plébániai javaknak gondját viselni s az iskolai oktatásra befolyást gyakorolni.¹

Íme a hitközségi szervezkedésnek az első jele az országban!

Az egységes irányítás céljából megbízzák Szcitovszkyt, hogy a határozatot közölje az egyházmegyék kormányzóival. S ő körlevelek kibocsátására szólította fel őket, hogy híveiket szervezkedésre szólítsák fel és ezért mintá gyanánt mellékelte a kérelem szövegét:.

„Alulírottak a bevett minden vallásra nézve törvényszerűen kimondott viszonyosság és egyenlőség elve szerint óhajtuk és követeljük, hogy mi katolikusok a vallás és alapítványi javadalmakat magunk minden más vallásnak befolyása nélkül kezelhessük és azokról szent Egyházunk és iskoláink szükségére rendelkezessünk.”²

A felhívással egyidőben az esztergomi főkapitán felszólítást intézett az egyházmegyék fejeihez, és egyházmegyei zsinatok tartására kérte fel őket, hogy azokon előkészítve a nemzeti zsinat munkálatait, kész anyaggal jöhessenek a nemzeti zsinat elé, hogy szilárd, egységes katolikus front alakulhasson ki ott, melyen megtörhessen minden egyházellenes politikai irányzat:

„Az Anyaszentegyház magyar katolikus fiaira életkérdéssé lett az Egyház függetlensége. Ennek érdekében világiaknak és egyháziaknak egyaránt össze kell tartani.” „Aki a legszentebb ügyet szívéen hordta, azt mind táborba hívta a felszólítás.”³

¹ Meszlényi: A magyar kath. egyház és állam 1848—49-ben. 89. l.

² Meszlényi: A magyar kath. egyház és állam 1848—49-ben 90. l.

³ Meszlényi: A magyar kath. egyház és állam 1848—49-ben 91. l.

A felhívás nyomán megmozdul a katolikus tábor. Az alsópapság kihirdeti a körleveleket. És felsorakozik a katolikus nép. Az ívek aláírásokkal telnek meg. Az espereskerületek egyöntetűen követelik az 1848. évi t. c. megvalósítását és a katolikusokra való kiterjesztését. Lázasan indul el mindenfelé, tervek készülnek, az egyházmegyei zsinatok számára programokat tűznek ki, a helyi önkormányzatok mikéntjét körül-vonalozzák. Ezrek nevében felírnak a kormányhoz, hogy a jövő országgyűlés adja meg a katolikusok teljes jogát s kéri az egyházmegyei zsinatok s utánuk a nemzeti zsinat megtartásának a jogát.

A kormány azonban résen állott és amint tudomására jut a meginduló katolikus szervezkedés mozgolódása, a püspöki tanácskozás határozata s az ívek köröztetése, bizalmas rendeletekben utasítást adott a hatóságoknak az ívek lefoglalására. Győrről a polgármester 1848. június 18-án minden ívet lefoglaltatott. Ezzel sem elégedett meg a kormány, hanem agitátorai-val izgatni kezdte a népet országszerte és ezek a legvadabb híreket terjesztették. Volt vidék, ahol azzal rémítették a népet, hogy az ívek aláíróinak keresztes-háborúba kell menni, másutt azt híresztelték, hogy a papság az aláírási ívekkel a dézsmát és robotot akarja visszaállítani, máshol meg azzal félemlítették meg, főleg az intelligenciát, hogy az ívek aláírása bizalmatlanságot fejez ki a kormány iránt. Az elhintett üszkők lángra lobbannak. Bizalmatlanság és ellenszenv támad mindenfelé. Hogy a mozgalmat végkép elfojtsa a kormány, a katolikus Eötvös József báró kultuszminiszter *közcsendháborítás címén* 1848. aug. 4-én Hám János kinevezett hercegprímáshoz egy *rendreutasító levelet intézett*, melyben kifogásolta, hogy a peticionális mozgalmat az egyház mint a katolikusok egyetemes ügyét tárgyalja, rendre és békére intette a papságot, s felhívta a prímást a „t. c.” püspöki kar rendreutasítására, hogy óvakodjék a kérelmezési jogban áthágni „annak hivatalos határait”¹

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája. 60. l.

A miniszteri rendreutasítás nem lohasztotta le az aláírók kedvét. Folyt a munka tovább lankadatlanul. S következtek az egyházmegyei zsinatok. Komolyság, tárgyilagosság és alaposság jellemzi a zsinatokat. A legalaposabb és legrészletesebb munkát az egri zsinat végezte. Kimondotta, hogy *a nemzeti zsinat követelje a katolikus hitnek és az egyház részére a teljes szabadság és függetlenség kimondását a törvényhozás által, mert az egyháznak szabadnak és függetlennek kell lennie:*

I. lelkiekben és minden belügyben:

- a) a szentségek kiszolgáltatásában s vallásos szertartásainak gyakorlatában.
- b) az egyházi fegyelem kezelésében.
- c) az egyházi bíróság működésében.
- d) papnevelő intézetei rendezésében és kezelésében, úgyszintén papjelöltek felvételében és felszentelésében.

II. Külügyekre s azon viszonyok rendezésére nézve, melyekben az Egyház vonatkozásban áll a világi hatalomhoz vagy más felekezetekhez. Még pedig:

- a) Megszüntetvén a királyi placetum, a szabad közlekedésnek az Anyaszentegyház fejével, a római pápával s a szerzeteseknek Rómában lakó főnökeikkel semmi akadály ne tétessék s szabad legyen nekünk is más felekezetekhez hasonlóan külföldi iskolákba s nevelőintézetekbe ifjakat küldeni.
- b) A szabadság, egyenlőség és viszonyosság elvénél fogva kívánnunk kell, miszerint főpásztoraink kinevezése Öfelsége által előleges egyházi kijelölés nyomán történjék, a többi egyházi hivatalok és javadalmak pedig maga az Egyház által töltsenek be.
- c) Követelnünk kell miszerint minden jelenleg létező vagy ezután alapítandó iskoláink kizárólagos rendelkezésünk alatt maradjanak.
- d) Követelnünk kell a törvényhozástól, hogy számos hazai törvényeink értelmében minden vallási és iskolai alapítványaink, ideért-

ve azokat is, melyek eddigelé helytartótanácsilag kezeltettek, mint az Egyháznak katolikus vagyomból kizárólag katolikus célokra keletkezett jogszerű tulajdona, úgyszintén Egyházunk bármi néven nevezendő egyéb birtoka sérthetetlennek nyilvánítván mindezeknek kezelése, a jövedelemnek célszerű alkalmazása s használata az Egyház önálló s minden külavatkozástól ment rendelkezéstől függjön.¹

Hasonló mederben folytak a tanácskozások a többi egyházmegyei zsinaton is. A szerzetesrendek hasonló körületekintéssel készültek káptalangyűléseiken az új időkre s a nemzeti zsinatra.

A nemzeti zsinat megtartásához Eötvös József báró kultuszminiszter is hozzájárult. Gróf Nádassy 1848. szeptember hó 24-re tűzte ki augusztus hó 1-én kiadott — Esztergomban tartandó — nemzeti zsinatra hívó körlevelében a zsinat megtartásának a napját, ha az országgyűlésnek vége van. Ha nem, akkor befejezésétől számított 28-ik napra. A nemzeti zsinat megtartását azonban megakadályozták a zavaros idők.²

Magyarországon ilyen irányt vett a katolikusságnak a helyzete az első parlamentáris kormány működésének első korszakában.

Erdélyben más volt a helyzet. A katolikusságnak itt már 1848. előtt is volt teljes és kiépített autonómiája. Az új politikai helyzetben azonban tisztázni kellett helyzetét, mert a catholica commissio megszűnt. Siettetten a helyzet tisztázását a május 14—17-én lezajlott balázsfalvi román nemzeti gyűlés állásfoglalása, amely egyháza teljes függetlenségét kívánta. Kívánta, hogy minden évben egyházi zsinatot hívhasson egybe, melyen a polgári rend is résztvegyen és ez a vegyes

¹ Meszlényi: A magyar katolikus Egyház és állam 1848—49-ben. 96. l.

² Meszlényi: A magyar kath. Egyház és állam 1848—49-ben 125. l.

zsinat válassza a püspökeit. Kívánta az iskolák felállítását a nép és felsőbb tanok terjesztése számára — továbbá katonai nevelőintézetet, politechnikumot — és azt, hogy ezek igazgatóit is ő választhassa.¹

Ezeket tartotta szemelőtt az erdélyi katolikus magyarság, amikor törvényileg biztosított jogát továbbra is megőrizni és biztosítani akarta. Kovács Miklós püspök csak törvényadta jogával élt, amikor gyűlést hirdetett a katolikus *Státus* s azután az egyházmegyéje számára. A *Státus* 1848. aug. 27. és szept. 3. között gyűlésezett Kolozsvárt. Szept. 1. és 4-e között volt az egyházmegyei zsinat. A *Státus* mindenekelőtt autonómiáját bástyázta körül. Ezért a *Státus* a róm. kath. egyház függetlenségét a magyarhoni 1847—48 évi 20. t. c-ben már életbe lépettnek tekinti s épen ezért a zsinatok és vegyes státus gyűlések évenkénti összehívására úgy nyilatkozik, hogy azoknak tartása a honi törvények értelmében biztosítva van, törvényes jogaival fog élni s azért azoknak meghatározott időben való megtartására az arra tridentí közzsínat által is kötelezett erdélyi püspök urat megkéri.²

Az autonomia második fontos kérdése a *Státus* vagyon kérdése. A kormány megbízottja, Keresztes Márton kétszer is indítványozta, hogy az egyházi személyek s papok fizetése a közállományra (államra) bízassék, ezért minden egyházi javakat a közállománynak kíván átadni. Az indítványt azonban egyhangúan leszavazták és kimondták, hogy a Katolikus *Státus* maga akar gondoskodni saját egyházi papjai és szolgálai fizetéséről s az egyháznak szükségleteiről. Végül behatóan foglalkozott a hitközségek és a *Státus* szervezeti szabályával, az egyházmegyei pénztár kezelésének a módozatával, a kegyúri joggal s az iskolai kérdéssel.

Erdély katolikusága megőrizte és fenntartotta

¹ Bagossy B.: stb. Az erdélyi katolicizmus multja és jelene. 217. l.

² Bagossy B.: stb. Az erdélyi katolicizmus multja és jelene. 219. l.

autonomiáját 1848-ban is és ennek köszönheti a mai Erdély szenvedő katolikus magyarsága, hogy a román áradat el nem nyelte és el nem mosta, hanem él és szenvedve vár.

De nem állott meg a katolikus petíció elvetésénél, a katolikus autonómiának a megakadályozásánál az elindított lavina. Nem állott meg! Sőt újabb kérdést vetett a katolikus Egyház elé: *a katolikus iskolák kérdését*. A forradalmi idők egymásután szülik a törvényeket és rendeleteket. Az alsóház 1848. augusztus 3-án elfogadja a református Szász Károly államtitkárnak 20 pontból álló s a népoktatásról szóló javaslatát, amelyet hiába tartanak sérelmesnek magukra nézve a katolikusok, mert a:

4. § az állam felügyelete alá helyezi a magánintézeteket és kijelenti, hogy az 1773. év óta eltörölt szerzetek nem taníthatnak.

10. § elhagyja az elemi iskolai tantárgyai közül a hittan tanítását.

13. § elrendeli, hogy a vallás tanítása az iskolán kívül díjmentesen történjék.

14. § jogot ad az államnak arra, hogy tekintet nélkül a meglevő iskolákra bárhol iskolát állíthasson.¹

A főrendek mellőzték ugyan a javaslat tárgyalását, de nem szüntették meg a további támadásokat. Szász Károly augusztus 24-én *10 katolikus középiskolát* a vallástan tanításának elmaradásával *szakrendszerűvé alakít át. Az eddigi katolikus tanárokat egyszerűen felmentette állásuktól és az így megüresedett állásokra pályázatot hirdetett*. A kinevezési jogot magának tartotta fenn, hogy világi tanerőket csempésszen be a szerzetesi tanári karokba. A katolikus Eötvös József báró kultuszminiszter a bencéseknek azt ajánlotta, hogy alakuljanak át tudományos társasággá és foglalkozzanak történelem írással és régi oklevelek felkutatásával, hogy

¹ Meszlényi: A magyar katolikus Egyház és állam 1848—49-ben. 131. l.

a rend így fennmaradhasson. A cisztercieket és a premontreieket nem akarta fenntartani. Így gondolkodott ebben az időben a katolikus kultuszminiszter! Természetes tehát a protestáns államtitkár, Szász Károly, irtó hadjárata. A budai és a pesti katolikus gimnáziumot egyszerűen világiasította. Az újtípusú — hittan nélküli — iskola vezetését a piaristák vállalták magukra. A „Religio és Nevelés” c. katolikus lap felemelte tiltakozó szavát, frontba tömörítette a papságot, a katolikus szülők pedig kivették gyermekeiket a hit nélküli intézetből. Az államtitkár úr azonban nem elégedett meg ennyivel, hanem tovább haladt egyéni útján és feloszlatta a katolikus konviktusokat, mert rendszerük nem felelt meg a kívánalmaknak. *Sőt megtette azt a tréfát a katolikusokkal, hogy katolikus alapok pénzeiből protestáns ifjakat küldött berlini, breslaui, brunzlaui, weisenfelsi protestáns iskolákba. Az elfogultság ennyire képes!*

És az egyház miként viselkedett a mostoha, sőt ellenséges bánásmód ellenére az államhatalmat gyakorló, harcbanálló kormánnyal szemben? Hogyan?! A kormány mellé állt és a nemzeti ügyet anyagi, erkölcsi támogatásával segítette elő. Püspöki palotái, szemináriumai, kolostorai kórházakká alakulnak, hogy a honvédség szenvedő katonái enyhülést, gyógyulást leljenek. Az állam közegei a legnagyobb elismeréssel nyilatkoznak az egri, kalocsai érseki, a szatmári, váradi, temesvári püspöki, az esztergomi káptalani honvédkórházakról. Az egyház teljesítette évszázados kötelességét ismét, mint annyiszor a múltban! Közben a kormány felkérésére memorandumot terjeszt a béke érdekében a király elé, aki ezért meg is neheztelt a katolikus püspöki karra. Ez sem elég! Részt kért a katolikus egyház papsága a harcból és vért áldozott a nemzet javára. A kitört szabadságharcban a muraközi horvátokat *Gasparich Kilit* viszi rohamra, *Erdősi Imre* a megingott honvéd zászlóaljokat Branyiszkó ormára viszi rettenthetetlenül az akadályokon át, *Hoky István* kaszás tót-parasztokkal ront a betörő oroszokra, kereszttel a kezében

és szívét orosz pikák járják át, báró Mednyánszky Cézár a rohamoszlopok élén rohan előre a kápolnai, bicskei, isaszegi és nagysallói harcmezőkön, és annyi más katolikus pap mind, mind azt hirdeti, hogy a hazáért vért és életet tud és akar áldozni, ha szükség van rá, ha kell, a katolikus magyar papság. Nem érdemelte meg a katolikus egyház azt a bánásmódot, amellyel illették a kormány és a közegek.

Kossuth Lajos 1849. júniusában már megbecsüli az Egyházat: „*Én a magyar katolikus klérus hazafisága iránt mindig a legnagyobb elismeréssel viseltem*“.¹ Új atmoszféra volt kerekedőben és Horváth püspök, kultuszminiszter 1849. június hó 15-én rendeletet ad ki, melyben a katolikus sérelmek orvoslását helyezte kilátásba, kijelentvén, hogy:

„Méltó fájdalommal kell túrnie a bukott hatalom uralkodása alatt minden vallásához önzés nélkül ragaszkodó katolikusnak, hogy míglen más hitfelekezetek hosszas küzdelmeik gyümölcseül végre szerencsések voltak vallásukat, a minden szabadságot elnyelő kir. kormány túlterjeszkedő befolyása alól felszabadítani s egyházi ügyeikben önkormányzólag intézkedni: a katolikus egyház mindvégiglen oly súlyos gyámság alá volt helyezve, miszerint annak kor és körülmények szerint felmerülő érdekei mellékes, gyakran önző és alacsony céloknak feláldoztatván, az egyház keblében minden szabadabb kifejtés teljesen lehetetlenné vált.“

„*A katolikus egyház ily lealacsonyító helyzetben tovább nem maradhat. Kell, hogy a katolikus egyház is visszanyerje autonómiáját s önkormányzati jogát; miszerint a gyámság alól fölszabadulván, érdekei s a kor és körülmények igényei szerint fejlődhessék.*“

„Az ország kormánya illetlenülül fenn akarja s fogja tartani minden, tehát a katolikus vallásnak is az utolsó pozsonyi országgyűlésen (1848. évi 20. t. c.) biztosított szabadságát; föladatának csak azt tekinti, hogy a magyar katolikus egyháznak

¹ Hock János: A magyar főpapság. 19. l.

a szabadsága alapján történendő újjászületésére, s mind az álladalom iránti viszonyainak, mind a belkormány szabályozására módot és alkalmat nyújtson, s gondoskodjék, hogy az egyháznak az álladalom irányában szabályozandó viszonyai törvény által is biztosíttassanak."

"Ez okból tudtára adatik előlegesen a katolikus egyház minden tagjának, hogy ezen egyház ügyeinek elintézésére folyó év augusztus 20-án Pesten oly közgyűlés fog tartatni, melynek tagjai az összes magyar katolikus egyházat képviseljék. A gyűlés szervezete és egyéb körülményeiről a szükséges utasítások és rendeletek maga idejében fognak kiadatni."¹

Az autonómiai gyűlést egybehívó s a „Hivatalos Közlöny” 135. számában megjelenő kormányrendelet magában foglalja a katolikuság összes jogos követeléseinek az elismerését. Ezzel a rendelettel a 48-as kormány önmaga ítélt katolikus ellenes iránya felett, intő például a jövőnek, amely természetesen nem okul a szomorú tényekből.

A későn jelentkező jóakaratot elmosta a világosi fegyverletétel, és a bekövetkezett mérhetetlen magyar fájdalomban és szenvedésben az egyház ismét nemzete sorsában osztozott.

Elnagyolt és a legfontosabb adatokra szorítkozó keretben ilyen atmoszférában és körülmények között született meg a protestáns részről annyiszor emlegetett 1848. évi XX. törvénycikk. Emlegetik, de a körülményeket elhallgatják, hangosan hirdetik a törvény tartalmát s teszik ezt azzal a tudattal, hogy a katolikuság ma ép oly súlytalan, szervezetlen, jámbor s béketűrő, hogy némi félénk berzenkedés árán ismét beleegyezik a törvénynek javukat szolgáló kiegészítésébe.

Ha van vallás, melynek jogos kifogása lehetne az 1848. évi. XX. t. c. ellen, úgy az egyedül a kato-

¹ Szemnecz: Katolikus Autonomia. 21—22. l.

likus vallás. Joggal, méltán hirdetheti ezért a katolikusság a törvény által teremtett egyoldalú helyzete visszasságát, követelheti önkormányzati szabadságának a megadását s az egyenlőség és viszonyosság elvénél fogva teljes szabadságának a törvénybe iktatását.

Egyedül a katolikusságnak van sérelme e törvényből kifolyóan. Sérelme, mely 1848 óta nem nyert orvoslást. Sérelme, mely vagyonát, intézményeit 1848 óta gyökereiben fenyegeti. Sérelme, mely az alkotmányos eszközök, módozatok nagyszerű keretei között az egyházi törvények, a kultúrpolitika által lépésről lépésre háttérbe szorítását idézte elő. Sérelme, mely 1848 óta megakadályozta önkormányzatának a megszervezését.

A túloldal hangosodásának a legkisebb joga sincs követelés, sérelem hangoztatásra a törvénnyel szemben, annál kevésbbé, mert az állam részéről való anyagi támogatásának 1867-től napjainkig összeállított statisztikája oly összeget tüntet fel, oly szembeszökő előnyök élvezetére mutat rá, hogy az aránytalanság a katolikussággal szemben annyira szemeteszerű, hogy a rendezésnek előbb-utóbb be kell következnie.

A debreceni „Superintendentia” 86 év előtt az 1848. évi XX. t. c. kodifikálása által teljes és döntő sikert könyvelhetett el a maga javára, ám súlyos következményei nemcsak a magyar katolikusságot kezdték ki, hanem a nemzet alapjait is megbontották. A további évtizedek folyamán lassan megérték a törvényben rejlő magvak és kitermelték az elkeresztelés, a kisded-óvás, a recepció, a gyermekek vallása, az emancipáció, a polgári házasság törvénysorozatát, nyomon követik azonban a nemzetiségi mozgalmak, a liberális gondolkozás anyagiassága, a keresztény és nemzeti gondolat gyengülése, az erkölcs és a családi kötelék meglazulása, a szociális nyomor felburjánzása s az egész magyarság aláaknázása is. A lekötött katolikus erő nem tud érvényesülni és nem tud ellenhatást kifejteni. Mindez kitűnően szolgálta a zsidó nagytőke terjeszkedését és sodorta észrevétlenül a nemzetet a belső meghasonlás

felé. Az európai kultúrharok áramlata is meghozza gyümölcsét a: *polgári házasságot*, de a 48-as törvényhozás sóvárgott óhaját: a *szekularizációt*, az egyházi vagyon elkobzását, nem tudta keresztülvinni a 90-es hasonló szellemű törvényhozás, mert megtorpant a Zichy Nándor gróf keltette katolikus tömegmegmozdulás előtt. A katolikus tömegmegmozdulás előtt meg-hátrált a kormány és azóta szünetelnek a nyílt támadások. A felületen azóta minden csendes, de a felszín alatt nincs nyugalom csak alkalom-várás, amint ezt az 1919. év szomorú vörös uralma és egyház-ellenes rendelkezései bizonyítják.

Nemzetünk e katasztrófális évtizedeiben azért *kétszeres figyelemmel kell kísérni minden kezdődő katolikus-ellenes kísérletet, mozgalmat, mely* a félelmetes gazdasági, szociális, társadalmi krízisben olyan új és az ellentábor részére kívánatos szituációt akar a közvéleménybe belelopni, amely az eddigi szerencsétlen, áldatlan és sívár helyzetet a katolikus egyház jóvátehetetlen kárára és az egész katolikusság, tehát *a kétharmadnyi többségű nemzetöm nagy anyagi hátrányára megbontja és az 1848 óta nyílttá vált kérdést könnyelműen és egyoldalúan megoldja.*

Az 1848. évi XX. t. c.-ből származó kérdések: *tanulmányi és vallásalap, az autonomia* nyílt és égető kérdései, nyílt és égő sebei a magyar katolikusságnak, amelyek megoldása, vagy meg nem oldása röviden súlyos és mélyreható következményekkel fognak járni az egyház és a laikus katolikusok anyagi, vallás-erkölcsi, sőt politikai helyzetére vonatkozóan.

Ennek a törvénycikknek és létrejötté körülményeinek az ismerete — már csak a tiszta látás szempontjából is — korszerűséglet és az öntudatos és magát jó katolikus hívőnek valló és tartó katolikus intelligencia részéről kötelesség, mert csak így tudja teljes meggyőződéssel, teljes felkészültséggel, tevőlegesen Egyházát, a katolikus közömbös, tudatlan, ezért könnyen hajlítható nagy tömegeknek meggyőzéssel, felvilágosítással való megnyerése által s a közvélemény

*előkészítése által hathatósan támogatni és a túloldal
szándékait keresztezni s mindenekelőtt eredményesen
ellensúlyozni.*

A SZÁLKA.

A mult örökségeként a súlyos gazdasági viszonyokban ismét jelentkezik a bajhozó liberalizmus, de többé nemcsak az ellentáborból, hanem a katolicusság táborából is és nemzetmentő köntösben odavetett rakétaszerű ötlettel újabb nemzeti megrázkódtatást készít elő. A túlfeszített magyar atmoszférában Károlyi Imre gróf könyve olyan pontokat érintett meg, melyeknek ki-sülése könnyen súlyos robbanást idézhet elő. Robbanást, amely a nemzet utolsó tartalékját, a nemzet majdnem ezerezstendős, hű szövetségeseinek, a katolikus egyháznak a vagyonát semmisíti meg.

Ezekben az újkort szülő, félelmetesen vajúdó időkben a magyar katolicizmusnak, első sorban az öntudatos katolikus intelligenciának cselekednie kell. Ma recseg, ropog minden. Ami tegnap utópiának, lehetetlennek látszott, ma időszerű, holnap már valóság lehet, jóvátehetetlen valóság. A katolicusság válaszütra ért és vagy megérti az idők jelét, vagy elveszti vagyona, anyagi erői roncsait, amelyeket Szent István és az alapítványtevők nagy adományából a mai napig megőrzött.

Károlyi Imre gróf anakronizmusnak¹ mondja az egyházi vagyont, sőt a hívek vallásossága szempontjából egyenesen hátránynak tartja fennmaradását. Az új lavina elindult és a szociáldemokrata Györky Imre² már 30—50 holdas gazdasági birtokra fel is osztja az egyházi vagyont és meglepően felületes, tudatlan, könnyelmű kijelentéseivel az osztozkodás tűzcsóváit beleveti a nincstelen tömeg puszkaporos mozgálmaiba. És

¹ Károlyi Imre gróf: A kapitalista világrend válsága. 51. l.

² Válasz Károlyi Imrének. 59. l.

vajjon katolikus családoknak is jutna ebből a földosztásból? Aligha! . . .

A szekularizáció gondolatának új lavínája tehát elgördült meredek útján, de gondolt e arra Károlyi Imre gróf, hogy a lavina sodró rohamában temet, pusztít, rombol és sohasem tudni minő katasztrófákat hordoz méhében? Aligha, mert akkor másként gondolkoznék erről a kérdésről. A lavina elindult, mert a kapitalista világrend válságban van. Bűnbak kell, ezért ráncigálják elő a szekularizációt! Ha a kapitalista világrend válságban van, akkor erősíteni és nem csökkenteni kell azokat az erőket, amelyek a világ mai szellemi, erkölcsi rendjét támogatják, védelmezik és biztosítják.

Tűz szítással nem lehet tüzet oltani!

Károlyi Imre gróf erre az útra tévedt, amikor a magyar állam jelenlegi pénzügyi-gazdasági válságának enyhítésére egyedüli megoldás gyanánt a holtkézi javak: *hitbizományok, egyházi birtokok*, kisajátítását ajánlja. De arra megint nem gondol, hogy ez a megoldás, míg nemzetgazdaságilag nemzetgyilkosságot jelent, addig pillanatnyi enyhülésen kívül nem tudja megoldani a világgazdasági adottságokból ránczuhant pénzügyi és gazdasági válságot, sőt az osztozkodás következtében beálló nagybirtok felszabdalásokból a legnagyobb termelési és értékesítési zavarok támadnak. És vajjon mit ajánlana még Károlyi Imre gróf a további gazdasági válságok megoldására, ha a holtkézi javak kisajátításából származott összegek elfogynának? . . .!

Ezzel a nyílt és többé nem burkolt törekvéssel szemben teljes vértezetben kell a magyar katolikus-ságnak, elsősorban a katolikus intelligenciának szembenéznie és a félrevezetett közvéleményt felvilágosítással helyes útra vezetve felsorakoznia, ha nem akar a francia, olasz, mexikói, spanyol katolikus-ság sorsára jutni.

A magyar katolikus-ságnak tudnia kell, hogy *a szekularizáció nemcsak a papi javak kisajátítását jelenti, hanem jelenti a katolikus ellenes irányzatot,*

a vallástalan iskolát, a szabadkőműves garázdálkodást s mindazt, amire Mexikó, Spanyolország és elsősorban Oroszország megdöbbszentő és félelmetes példát nyújt. Tudnia kell, hogy az egyház kifosztása maga után vonja a leszegényedést, a teljes elerőtlenedést, amely vértanukat termel és heorikus küzdelemre is képes, de erőrekapni képtelen az elnyomó hatalommal szemben.

Ezért szükséges, ezért kell ismernie a katolikus intelligencia zömének az egyházi vagyont érintő kérdéseket, történetét, eredetét, jogi helyzetét, állagát, hogy teljes tájékozottsággal és felkészültséggel állhasson szembe a szekularizációs áramlatokkal, nyílt és burkolt törekvésekkel és védelmezze mint sajátját a maga és utódai javára és számára az utolsó még megmaradt katolikus vagyonrészeket.

A történelem kétségbevonhatatlanul igazolja, hogy a Kárpátok bérckoszorúzta medencéiben letelepülő magyarságba a létjogosultságot, a fennmaradást a katolicizmus öntötte és oltotta bele eszméit, indítástadó erőit. Neki köszönheti a magyarság, hogy a félelmetes lovas, nomádnépből civilizált kultúrnemzetté lett s a lakatlan erdők, lápok, járatlan rengetegek, műveletlen területek helyén ma virágzó kultúrállam áll. A nemzetépítő munka oroszlánrésze az egyházé! A magyar nemzet királyai nem is késtek megjutalmazni a nagy szolgálatokat. Adományaikból alakult ki az egyház vagyona, amely a vérzivataros évszázadok folyamán mindenkor meghozta a maga vér és aranyadóját oly mértékben, aminő mértékben egy magánvagyon sem tette meg. Az egyháznak s közvetve a nemzetnek ez a mindenkor készségesen rendelkezésre álló erőforrása a XVIII. század vége óta állandóan veszedelemben forog. A mindenhatóságra törekvő állam csakúgy, mint a saját érdekeit szem előtt tartó protestáns felekezetek és a terjeszkedni vágyó liberális pénzarisztokrácia egyre szívósabb kitartással kap az egyház birtokállománya után és a közvélemény félrevezetése által a legkülönbözőbb eszközökkel, módon s főként tetszetős jelszavak-

kal vitássá akarja tenni tulajdonjogát, fennmaradásának szükségességét.

Mindenekelőtt le kell szögezni a történelmi¹ tényt, hogy Szent István király s ő utána a királyok hosszú sora *birtokállományukból adományoztak az egyháznak birtokot*. E birtokok tehát *magánjellegűek és nem állami eredetű adományok*, ahogy ezt Deák Ferenc oly tévesen mondotta 1848-ban, mint bármely magyar nemesé, kinek őseit jószággal jutalmazták meg a magyar királyok.

Az igazság és a jog tiltakozik az ellen, hogy az *egyházi javakat közvagyonnak* (országos vagyonnak) *mondják*, miként nem közvagyon a magánosok vagyona, melyet a kommunistákon kívül senkinek sem jut eszébe jogos tulajdonosaitól elvitatni.

A katolicizmusban megtörzsökösdött magyarság számottevő nemzetként szerepelt Európa politikájában. De amikor nyugatról behömpölygött a Mohácsnál elvérzett katolikus főpapok, főurak, honfiak porladó csontjai felett a szellemi szabadosság áfiuma, az emberi ész illetéktelen jogbitorlója: a lelkiismeretszabadság kicsapongása, hervadtan hanyatlott a magyarság, erőt, vért, vagyont pazarolva századokon át hiába! Pusztult, szegényedett. Eredménye, a fokozatos provinciálódás Ausztriával szemben, érthetőbbé válik. A nemzetet elsikkasztják a művelt nyugat elől, amely csak akkor vett róla tudomást, amikor az ország vérző csonkjainak a tiltakozása az égig ért.

A meghasonlott nemzet fiai sokszor ráteszik a kezüket a királyok által folyton megvédett egyházi birtokokra, de nem tartósan és nem általánosan. A magához tért magyar egyház lassan ugyan visszaszerzi elvesztett vagyonát, állásait, de a kor áramlatával szemben a törvény erejével kénytelen védeni a birtokait. Az 1536. évi 13. t. c. rendezésétől kezdve, az 1790/91. évi XXVI. t. c. 12-ik szakaszának rendelkezéséig csupa

¹ Tomcsányi Lajos: A kath. némely sérelmeinek orvoslása 7. l.

és folytonos védekezés a magyar katolikus egyház sorsa.

Ez utóbbi törvény szerint nem szabad a katolikus alapítványok jogi természete fölött vitát kezdeni, miként tilos a protestáns alapítványoknak jogi természetét kétségbevonni. És mégis I. Ferenc király 1793. évi július hó 4-én, 7079. sz. alatti udvari rendeletével, hivatkozva a szentesített törvényre, kénytelen szigorúan meghagyni, hogy a katolikus alapok országos vagyonnak, közvagyonnak ne neveztessenek, mert azok kizárólag csak a katolikusok vagyonát képezik.¹

A jog, az igazság azt követeli, hogy az egyház javai semmiféle címen nem nevezhetők állami vagyonnak.

A jog azonban csak írott malaszt, ha kellő hatalommal nem rendelkezik. Bizonyítja ezt a mult csakúgy, mint a jelen. Innen van, hogy az előző törvénycikket megkerülve, alkalmas módon, mégis rátette a kezét az uralomra került liberális irányzat az egyház vagyonának, intézményeinek egy tekintélyes részére már 1848-ban. Ez az irányzat napjainkban is egyre jobban érezteti törekvését.

Az 1848. évi XX. törvénycikk kimondja, hogy:
„e hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve, különbség nélkül, tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg”
de kimondja a törvény a következményét is:

„minden bevett vallásfelekezethez egyházi és iskolai szükségletei közálladalmi költségek által fedeztessenek.”

Ez azután, míg a maga súlyos következményeivel ránehezedett az egyházi alapokra, — teljes következményét azonban előbb a szabadságharc, a reakció, utóbb Zichy Nándor gróf fellépése akasztotta meg — addig a protestáns felekezetek számára nagyszerű erőforrást teremtett, amelyet ügyesen ki is használnak.

¹ Tomcsányi L.: u. o. 4. l.

Hogy ez a megállapítás mennyire igaz, álljon itt ez a néhány adat.

Az 1923—24. évi költségvetésben.

Felekezet kapott	Hozzájárulás az alsó papság illetményeihez	Egyéb hozzájárulás
Róm. k. egyház	324.273 a. k.	1.969 a. k.
Ág. h. evang.	49.296 „ „	89.322 „ „
Református	141.882 „ „	192.203 „ „

Az arány = 326.242 : 472.603-hoz a protestánság javára.

Az 1924—25. évi költségvetésben.

Felekezet kapott	Hozzájárulás az alsó papság illetményeihez	Egyéb hozzájárulás
Róm. k. egyház	400.670 a. k.	5.900 a. k.
Ág. h. evang.	189.800 „ „	96.000 „ „
Református	574.500 „ „	198.000 „ „

Az arány = 405.670 : 1,038.300-hoz a protestánság javára.¹

Az 1926—27. évi költségvetés a 66·1⁰/₀-nyi katolikusságnak 14,214.125 P-t juttatott, a 27·3⁰/₀-nyi protestánságnak pedig 12,511.687 P-t adott. Számarány

¹ Dr. V. S. A. Magyar Kultúra 1925. III. 146. I.

szerint, az egyenlő elbánás elve szerint, a katolikusságnak 30,349.655 P-t kellett volna kapnia.¹

Az 1848. évi XX. t. c.-nek azonban nemcsak megállapításai vannak, hanem logikus következményei. Első és a legelemibb következménye és a magyar katolikusság jogos követelménye: az egyenlő elbánás elvének a mindenkori kormány által való megvalósítása, érvényesítése s mindenekelőtt a kath. autonómiának az életbeléptetése.

Am az 1848-as kormány nem vonta le magára nézve a következményeket, amint nem vonja le magára nézve azóta egyetlen kormány sem a mai napig. Mert csak az egyház letörése, az egyházi vagyon kezelése volt a cél, hogy a szekularizációban, a szabad államban, ott álljon a koldus egyház, amelynek élet-halálharcot kell majd vívnia rövidesen Istentől rendelt feladatainak szabad gyakorlásáért is.

Hogy a szekularizáció megakadt, az egyedül Zichy Nándor gróf fellépésének köszönhető. De meddig lehet és tud a katolikus tömegmozgalom ennek a törekvésnek ellenállni? Nehéz a felelet. Hogy a liberális felfogás ma is él és titokban táplálja a szekularizáció előkészítésének a mozgalmát, azt mázsás argumentummal bizonyítja a proletár diktatura vallás és közoktatásügyi népbiztosságának az egyházi vagyonra vonatkozó intézkedése. A közel multban lezajlott föld-reform pedig mi más az egyházra nézve, mint százalékos szekularizációja az egyházi birtokoknak?! S napjainkban Károlyi Imre gróf már nyíltan odadobja a kérdést a megoldás lehetőségével együtt az ország közvéleménye elé.

Biztosíthatja-e az állam az egyház vagyonát a szekularizáció ellen? Nem! Nyílt szó, de igazságot tartalmaz, ha kimondása ellen berzenkednek is. A szociális kérdések tetszetős megoldási lehetősége, a gazdasági katasztrófák parancsoló szükségleteinek fedezése, a

¹ Haller I.: Kath. egyházi vagyon és protestáns államsegély 36—37. l.

politikai fordulatok áldatlansága, a világpolitikai helyzeteknek váratlan alakulásai stb. mind, mind csalétek a kormányok számára, amelyekhez aközvéleménynek gyors előkészítése után bármelyik is hozzányulhat és a kéznél levő vagyont odadobhatja a pillanatnyi szükséglet kielégítésére. Ezek oly lehetőségek, melyeknek időszerűsége bármely időben, kormányhatalomnál beállhat. Kétségtelen, hogy ez a reális megállapítás fájdalmas a katholikusságra nézve, mégis számolni kell vele s ezért ezt az eshetőséget sem szabad a különböző lehetőségekből kizárni. Annál is inkább nem, mert várhatja-e az egyház az államtól javainak tiszteletben tartását, szabad élvezetét, ha már főkegyuratól, a királytól sem kapta meg azt mindenkor?! Ha mellőzzük az Árpádházi-, Anjoukirályok, Zsigmond, Mátyás rendelkezéseit és csupán II. József császár önkényeskedéseit tartjuk szem előtt, megállapíthatjuk, hogy mérhetetlen károk érték az egyházat.

1782. január 26-án eltörli a kamalduliakat és karthausiakat, a karmelita, klarissza, kapucinus és Szent Ferenc-rendi apácakolostorokat. 1783. nov. 3-án eltörli a trinitáriusokat, 1786-ban a pálosokat, ugyanez év nov. 14-én pedig a hétszáz esztendőös pannonhalmi főapátságot, 1787-ben pedig a tihanyi, bakonybéli, dömölki apátságokat. Eltörli a cisztercieket és premonstreieket.

134 férfikolostor lett pusztává és az előbb még szent helyek, az önkény tanujaként, a késő utódoknak intő például, kísértetiesen kongtak az ürességtől. 1269 szerzetes pap, 257 laikus vonult ki az elhagyott helyekről az ismeretlen életbe . . . 6 nőikolostortól 152 apáca búcsúzott el és ment sírva a bizonytalanságba . . . Szomorú, de való és intő emlékek az egyház és a magyarság történetében.

Mindezek nem történtek meg egyszerre. Bevezetésük volt az egyházi férfiak nélküli, kinevezett egyházi bizottság megalakítása. Ez tette rá a kezét a lefoglalt egyházi vagyponra, ez kezelte a vallásalapot, vezette a gazdasági ügyeket, sőt beavatkozott a szertartások külső megnyilatkozásaiba annyira, hogy meghatározta az oltá-

ron égő gyertyák számát. E bevezetést követte az 1782. okt. 7-én kiadott rendelet, melyben kijelentette a császár, hogy: az egyházi birtok a hívek lelki üdvösségének előmozdítására szánt hitbizomány, melynek az egyház személyei csak hivataluk szükségleteihez képest való haszonélvezői s a felesleges jövedelmet a főkegyúr belátása szerint fordíthatja vallási célokra. S hogy mennyire fordította azokra, mutatják intézkedései.

Íme ilyen is lehet a királyi főkegyuraság. Mit várhat az egyház a nem főkegyúrtól, a csak politikai pártok expozitúrájától, a legfőbb hatalom kezelőjétől, a kormánytól, amely az egyház védelmezésére nem tesz esküt?!

A József császár által ütött sebek csak 1802-ben kezdtek hegedni, amikor Pannonhalma s annyi más őrtornya az egyháznak ismét benépesült. A Pálos-rend meg csak 1934. májusában telepedett vissza otthonába. De addig megbecsülhetetlen és pótolhatatlan kár érte, nemcsak az egyházat, hanem az egyetemes magyarságot. Hiszen csak az elherdált hatalmas könyvtárakra, szerzetesi levéltárakra, gyűjteményekre kell gondolni! . . .

Ha a főkegyuraktól ekkora károkat kellett szenvednie az érdemekben oly gazdag egyháznak az évszázadok folyamán, mit várhat azoktól, mit köszönhet majd azoknak, akiknek érdeke az egyház letörése. A külföldi szomorú példák elég tanulságot szolgáltatnak. Főként azt, hogy ott, ahol a hierarchia önmagára maradt és tömegei megszervezését idejében elmulasztotta, a mindenkori kormányhatalommal szemben tehetetlen és birtokait, vagyonát nemcsak, hogy nem tudja megtartani, megvédeni, hanem isteni hivatásának szabad gyakorlásában is megakadályozzák és a legnagyobb megpróbáltatásokba döntik.

Az 1848. évi XX. t. c.-ből származó áldatlan helyzetből a sérelmek özöne származott és a megoldatlan kérdéseknek garmadája zúdultak az egyházra, melyek alatt lassan, észrevétlenül a törvényeknek betűi között, kisiklik az egyház minden birtoka. És egy nap arra ébred a magyar hierarchia is, hogy apostoli egy-

szerűségben, de egészen elűtő viszonyokban tehetetlenül áll a koráramlat sodró középpontjában.

Ma hallgatnak s alig vitatkoznak a nyílt kérdésen, holnap talán már le is veszik a napirendről, mert beállott a valóság! . . .

A szekularizáció csupán egy törvénybe kerül és megvan a jogalap, amely ellen való küzdelem büntetendő cselekmény lehet. A katolikusság egy része egy pillanatra talán megütődik, a hevesebbek méltatlankodnak, a nagy tömeg közömbösen tudomásul veszi. Azután elcsendesül minden s megkezdődik az egyház Kálváriajárása . . .

A magántulajdon sérthetlenségét védi a törvény, az egyház magántulajdonának elkobzását az úgynevezett „elkerülhetetlen közérdek” törvénybeiktathatja. Ez azonban szavakkal való játék. Franciaország, Olaszország, Németország, Anglia, a Skandináv államok, ma Mexiko, Litvánia, Spanyolország, Oroszország történeteiben a szekularizációt az *erőszak*, az önkény és *nem az „elkerülhetetlen közérdek”* szülte. Ilyen áramlatokban a törvénytisztelet csak satnya virág lehet, amely ott satnyul a megfélemlített emberek lázadozó és forrongó szívében.

Nálunk, az atheizmusba plántált szabadelvűség nyomán felburjánzó radikalizmus szintén megindult azon az úton, amelynek végcélja: — a törvénytisztelet nimbuszában, — egy nagy jogtalanság fogatosítása: az egyházi vagyon szekularizációja. *Szacsvai Imre már 1848-ban* kidolgozott javaslatot terjesztett az országgyűlés elé, melyben *indítványozza az összes egyházi birtokok elvételét, a lelkészek államosítását, a káptalanoknak kihalásra való kényszerítését és az összes rendeknek eltörlését.* Az aknamunka kiépítését még jobban bizonyítja Szemere Bertalan miniszterelnök és belügyminiszternek 1849. évi július 28-án benyújtott javaslata, melyben megengedi a keresztények és zsidók házasságát. Ezekre behozza a polgári házasságot s előkészíti autonómiájukat. Teszi ezt akkor, amikor az államvallás jellegétől megfosztott egyháznak nem

tartotta szükségesnek, ugyanoly határozottsággal szorgalmazni és biztosítani autonómiáját.

A helyzet azóta nagyobb kérdéssé nőtt és a megoldás súlyos akadályokba ütközik. A megoldást azonban még sem lehet többé halogatni, mert az 1920. évi XXXVI. t. c., a földreform címén, a megmaradt egyházi birtokok 20⁰/₀-át vette el az egyháztól, ugyanakkor 500—500 holdra kerekítette ki a protestáns püspökök birtokait.

Az Országos Földbirtokrendező Bíróság (O. F. B.) súlyos operációt végzett az egyház birtokállományán s így az 1920. évi XXXVI. t. c. százalékos szekularizációt végzett tulajdonképpen, természetesen a földreformmal kapcsolatban. A lényeg az, hogy az egyházi birtok tekintélyes része az egyházra nézve elveszett.

Hogy ez mennyire igaz, álljon itt az egyházi vagyon állagának áttekintő és kimerítő körülvonalozása.

Az egyházi vagyon három különálló részből áll:

I. a holtkézi vagyonból,

II. a katolikus vallásalapból,

III. a tanulmányi alapok- és az egyetemi alapokból.

I. Az egyházi személyek kezében levő dominiumok (beneficiumok) az úgynevezett „holt kézi” vagyon Szent István király és a királyok adományából, valamint magánosok hagyományozásaiból alakult. Állománya a századok folyamán, lényegét nem érintve, folyton változott.

Számokban kifejezve 1927-ben az egyházi birtokállomány a következő:¹

¹ Haller I.: Katolikus egyházi vagyon és protestáns államségély 1927. 31—32. l.

A földbirtok tulajdonosai	Nagy- magyarországon	Volt	Csonka- magyarországon	Volt
Főpapi birtok	1,250.000 <i>kh</i>	"	607.688 <i>kh</i>	"
Szerzetesi birtok	230.000 "	"	162.152 "	"
Vallás- és tanul- mányi alap	291.000 "	"	134.000 "	"
Plébánosi birtok	240.000 "	"	100.000 "	"
Összesen :	2,011.000 <i>kh</i>	"	1,003.840 <i>kh</i>	"

A kath. egyház vagyoni állása az ingatlanokat tekintve 1927-ben a következő:

I.

A földbirtok tulajdonosai	Összesen	Szántó	Kert	Szőlő	Rét	Legelő	Erdő	Nádas	Terméketlen	Kataszteri t. haszon
Érseki és püspöki birtok	322.432 kh	96.472	781	376	21.860	35.572	146.908	1.704	18.759	1,636.587 a. k.
Káplalani birtok	271.549 "	102.917	507	477	21.965	59.519	54.596	2.509	29.060	1,435.373 "
Apátsági és prépostsági birtok	13.707 "	7.813	36	13	619	1.879	2.485	113	749	74.857 "

II.

Szerzetesi birtok	162.152 "	69.517	575	414	10.591	19.555	44.017	474	17.010	1,136.627 a. k.
500 holdon felüli kath. birtok	52.249 "	14.533	214	103	3.043	5.311	26.868	226	1.881	?
Összesen:	822.089 kh	291.252	2.113	1.383	58.078	121.836	274.876	5.026	67.459	4,283.484 a. k.

¹ Haller I.: Katolikus egyházi vagyon és protestáns államsegély 1927. 31—32. l.

A vallás, tanulmányi és egyetemi alapoktól eltekintve, ilyen kimutatást nyújt 1927-ben az egyházi vagyon birtokállománya és vagyoni állása az ingatlanokat tekintve Haller István kimutatása szerint.

Ezzel szemben az 500 holdan felüli ingatlanokat tekintve a protestáns egyházi birtok 33.031 kh-t tesz ki. Ebből szántó 22.038, kert 96, szőlő 89, rét 3.101, legelő 4.053, erdő 1.639, nádas 111, terméketlen 1.904 kh. Kataszteri tiszta jövedelme = ? Ebben a vagyontömegben a Baldács-alap 6.871, a sárospataki főiskola 4.711, a Dunamelléki Egyházkerület 3.362, a debreceni ref. Kollégium 2.014 kataszteri holddal szerepel.

A földbirtokreform a protestáns püspökségeket 500—500 holddal ajándékozta meg.

Igy, míg a kath. egyházvagyon 20 %-kal¹ csökkent, addig a protestáns vagyontömeg szépen meggyarapodott.

1928. december hó 31-én a különböző hitfelekezetek vagyoni állapota, az 50 kat. holdon felüli földbirtokokat tekintve, a következő:

Hitfelekezet	F ö l d b i r t o k					
	Száma	Összes területe kh-ban	Ebből	Szántó	Legelő	Erdő
Római kath.	520	848.378	"	316.511	121.403	274.743
Görög kath.	40	7.753	"	4.184	652	1.538
Református	279	47.880	"	36.187	2.773	1.995
Ág. h. evang.	36	10.216	"	7.363	287	1.084
Görög keleti	13	1.360	"	1.098	79	3
Unitárius	1	291	"	247	18	7
Izraelita	1	104	"	99	—	—
Összesen:	890	915.982	—	365.689	125.212	279.370 ²

¹ Katholikus Lexikon I. k. 507. l.

² Sajóhelyi István: Magyarország földbirtok megoszlása. Magyar Statisztikai Szemle. VIII. évf. 1930. I. szám, 15. l.

Az $\frac{1}{6}$ -del megcsökkentett kath. egyházi vagyon-
testhez 1927-ben jogot formált 3 érsekség, 5 csonka
egyházmegye, 19 férfi, 22 női szerzetesrend, 28 szer-
zetesi gimnázium, 11 szeminárium, 21 férfi és női tanító-
képző intézet, 113 férfi és 273 női zárda, 58 fiú és
leány polgári, 6 felsőkereskedelmi, 2548 elemi iskola,
1500 plébánia, 3700 szerzetes és világi pap, plébános,
hitoktató és a papi házakon kopogtató szegények egyre
növekvő száma. Ez a helyzet azóta súlyosbodott.

Az ingatlanok mellett az egyház rendelkezésére,
hozzávetőleges számítás szerint, 100 millió aranykorona
állott az egyházmegyei pénztárak, alapok, alapítványok
és különféle célú vagyonok alapján. Ez a tőke állam-
papírokba volt befektetve, jórészt hadikölcsönbe. Így
ténylegesen 100 millió aranykorona veszett el, bár név-
leg és jogilag létezik. Ebből azonban aligha van valami
haszna az egyháznak. Ez sem elég. Elveszett a vallás-
és tanulmányi alap 84 millió aranykoronát kitevő
vagyon. És elveszett a szerzetesrendeknek körülbelül
12 millió aranykorona alapítványi és készpénztőkéje.
Összegezve tehát a veszteséget, nem kevesebb mint
200 millió aranykorona egyházi tőkevagyon semmisült
meg a pénzértéktelenedés s az állampapírok deval-
válódása következtében.¹

Természetes következménye az ingatlan csökken-
tésnek és a tőke elértéktelenedésének az egyház
vagyon helyzetének a megrendülése, nem különben az
ellentábor egyre kihívóbb törekvése, követelődzése
azon célból, hogy a vélt igazságtalanság folytonos
hangoztatásával beleerőszakolja a köztudatba az orvos-
lás egyedüli módját, amely aztán elemi erővel meg-
oldja majd, egy alkalmas pillanatban, a világgá kiáltott
sérelmeket és megvalósítja az óhajtvá óhajtott szabad
osztzkodást: a szekularizációt.

II. „Az egyházi javaknak hazánkban nem cse-
kély részét képezik az alapítványok, melyek részint
az eltörlött vagy megszűnt egyházi javadalmakból,

¹ Haller u. o. 33. és 34. l.

részint némely buzgó egyházi vagy világi egyének adakozásaiból s hagyományaiból, végre a nagyobb egyházi javadalmak széküresedése esetén az akkori jövedelmekből és a püspökségekre és zárdákra rótt és évenként fizetendő meghatározott összegekből keletkeztek.¹ Ezek között az első helyet a vallásalap foglalja el. Hosszú évszázadokon át keletkezett. Történeti fejlődése, katolikus jellege kétségbevonhatatlanul bebizonyítható.

Az 1647. évi 12. t.-c. következtében a katolikus lelkészek elvesztették a protestánsoktól az eddig nyert járandóságokat. III. Ferdinánd 1650. aug. 3-i rendeletével 6000 forintot rendelt felsegélyezésükre a királyi kamarától. Ez az összeg alkotja a *vallásalap* csiráját. A vallásalapot 1733-ban III. Károly 16.000 forintnyi évenkénti javadalmazással látja el. II. József a palesztinai szent helyek fenntartására rendelt pénzekből a „commissariatusi alapot” 118.601 forint 31 krajcárnyi összeget 1782-ben beolvasztja a vallásalapba. 1786-ban kiadott királyi adománnyal pedig idecsatolja a feloszlott rendek: pálosok, camalduliak, ágostaiak, clarisszák, trinitáriusok, hieronimiak elkobzott javait és jövedelmeit. A szabályozott püspökségek (esztergomi, kalocsai, veszprémi, nyitrai, győri, váci, pécsi püspökségek) 1856-ig évenként 101.320 forintot fizettek a vallásalapba. Ezt az összeget jövedelmeikből tartoztak — 1803 óta — I. Ferenc rendeletére befizetni a vallásalapba. A többi püspökség, javakkal bíró apátságok, a czazmai társas-káptalan, prépostságok, évi jövedelmeiknek 10⁰/₀-át fizették be a vallásalapba. Évenként 42.136 forint 44 krajcárt. Ezek a befizetések 52 éven át történtek. Az 1860-i miniszteriális kimutatás szerint ilyen címen 7.459.750 forint folyt be az egyházi javakból a vallásalapba. A nagyváradi püspökség a vaskohi és béli uradalmak örökhaszonbérének megváltása céljából 184.000 forintot fizetett be a vallásalapba. 1856-ban

¹ Religió. 1867. I. félév. 123. l. Schlauch Lőrinc: A kath. egyházi javak birtokcíme Magyarországon.

pedig a magyarországi és a hozzákapcsolt részek püspökei és apátjai az évi befizetések megszüntetése céljából, valamint a várerődítési segély megváltására, 3 millió forintot ajánlottak fel a királynak a vallásalap javára, amelyet a király 1857-ben, a pápa pedig 1858-ban elfogadott és helybenhagyott. Ehhez járultak még a püspökök és világiak, elsősorban az Eszterházy család magán-alapítványai. Végül az üresedésben levő, latin szertartású, egyházi javadalmak időközi jövedelmei.

1867-ben a vallásalap törzsvagyona:

I. államkötvényekben 3,497.964 frt 65 krt,

II. úrbéri földtehermentesítési kötvényekben 9,003.264 frt 74 krt,

III. magánosok kötvényeiben 2,065.994 frt 18 krt,

IV. 122.045 kh. szántót és 72.376 kh. erdőt tett ki.

Ez a vagyon 1923-ban, a kötvényektől eltekintve, 71.300 kh. szántóra és 20.840 kh. erdőre, összesen 92.200 kat. holdra csökkent.

1928. évi december 31-i állapot szerint a vallásalap 83.319 kat. holdból állott, amelyből 41.435 kh. a szántó, 17.615 kh. a legelő és 18.327 kh. az erdő.¹

A vallásalapot ma a kormány kezeli katolikus egyháziakból és világiakból álló bizottság ellenőrzése mellett.

III. A magyar katolikus egyház tulajdona a vallásalap mellett a *tanulmányi alap* is. A tanulmányi alap 1782-ben alakult. A jezsuitáknak 1773-ban történt eltörlése után a rendtől elkobzott ingatlanok, gazdasági felszerelések, tőkéik, valamint az eladásokból befolyt pénzek, 1775. évi legfelsőbb elhatározásból, tanulmányi és köznevelési célokra rendelve — a kir. egyetemnek fenntartott nagyszombati zárdának javai kivételével — a kormányshoz felügyelete alá kerültek.

A jezsuita rendnek felosztatásakor nálunk 18 konviktusa, 19 rendháza, 11 missziós telepe, 1 egyeteme, 30 középiskolája, 12 papnöveldeje és 9 tápintézete

¹ Sajóhelyi István: Magyarország földbirtokmegoszlása. Magyar Statisztikai Szemle VIII. évf. 1930. 1. szám. 14. l.

volt, nem számítva a templomokat és a különböző felszereléseket. Ugyancsak a tanulmányi alaphoz csatolják az 1784-ben felosztatott Mária-testület javait és az 1791-ben felosztatott némely rendi vagyonokat is.

1867-ben a tanulmányalap törzsvagyona:

I. államkötvényben 2,596.625 frt 78 krt,

II. úrbéri földtehermentesítési kötvényekben 2,594.884 frt 42 krt,

III. magánosok kötvényeiben 1,120.541 frt 13 krt tett ki.

Fekvő javai pedig: Szt. Ágota pusztá, a csákvári uradalomban 3 falu, Unip, Berény és Ligeth, Boroszló, Mérk, Mistye, Kajatka, Mochnya, B. Kisfalud, Tibe, Szegszárd, Szkalka, Veresberény, a szakolcai zárdá, épület és két selmeci bányarészvény.

Ez a vagyon 1923-ban, a kötvényektől eltekintve, földbirtokban 24.969 kh. szántót és 11.267 kat. hold erdőt, összesen 36.236 kat. holdat tett ki. 1928. évi december 31-i állapot szerint a tanulmányi alap 31.885 kat. holdból állott, melyből 13.314 kh. a szántó, 3390 kh. a legelő és 5715 kh. az erdő.¹

A tanulmányi alapot is a kormány kezeli egyháziakból és világiakból álló bizottságnak az ellenőrzése mellett.

Ebből az alapból tartja fenn az állam az ügynevezett kir. kath. főgimnáziumokat.

Ugyancsak a magyar katolikus egyház tulajdona a vallás s a tanulmányi alap mellett a katolikus *egyetemi alap*.

Az egyetemi alap megteremtője Pázmány Péter 100.000 forintnyi adományával, melyet egy magyar egyetem felállítására és ellátására ajánlott fel. Idetartozik Lósy Imre és Lippay György érsekek 37.000 forintot kitevő adománya. Mária Terézia 1769-ben az egyetem céljaira rendelte a dunaföldvári prépostságot, majd az eltörölt jezsuita-rend nagyszombati házának javait és 1779-ben a pécsváradi és boróki uradalmak javait.

¹ Sajóhelyi István: Magyarország földbirtokmegoszlása. Magyar Statisztikai Szemle. VIII. évf. 1930. 1. szám, 14. l.

Még 1775-ben idekerültek a jezsuiták vagyonából a túróci prépostság uradalma Sellye, Háromszléc és Znió-váralja, továbbá a jezsuita-társasház, egy háromemeletes ház, csillagásztorony, könyvtár, könyvnyomda, körmöci papírgyár, templom, ingatlanok Korponán, Nagyszombatban, Modorban, Szentgyörgyön, Récsen.

1867-ben az egyetemi alap törzsvagyona:

I. államkötvényekben 124.930 frt-t,

II. úrbéri földtehermentesítési kötvényekben 2,271.750 frt-t,

III. magánosok kötvényeiben 582.058 frt 50 krt,

IV. 5643 kh. szántót és 28.059 kh. erdőt, összesen 30.702 k holdat tett ki.¹

Ez a vagyon 1923-ban a kötvényektől eltekintve földbirtokban 4632 kh. szántóból és 9110 kh. erdőből, összesen 13.742 k. holdból állott.

Az ekkora összegek és fekvőségek állami kezelése eléggé magyarázzák az egyháznak az állammal szemben való áldatlan helyzetét, és nyujtanak bőségesen adalékokat a gondolkozó katolikusoknak egyházuk autonómiájának 86 esztendő s multjához. Ha a kultusztárca kezelésében levő 1266 k. holdnyi Br. Stralendorff Krail Irma-féle alapítványt is számításba vesszük, tiszta képet nyerünk az állam kezelésében levő egyházi eredetű katolikus értékekről.

1923-ban az állam 143.444 k. holdat kitevő egyházi eredetű, rendeltetésű vagyontömeget kezelt, az értékpapírtömegeket számításba nem véve.

Vajjon az egyház javára használtatnak-e fel oly mértékben, ahogy s amily mértékben az a katolikus autonómia kezelő szerve által történnék, oly kérdés, melyre feleletet csak az állam és az autonómia tényleges működésének összehasonlítása adhatna. Az eddigi tények azt mutatják, hogy nem az egyház érdeke vezeti mindenben a kezelést. Mutatja ezt a „Budapesti Tudomány Egyetem” helyzete, mely tisztán és egyedül katolikus egyházvagyonból létesült és ma teljesen

¹ Schlauch Lőrinc: Religió, 1867. I. é. f. 123. l.

állami intézményként kezelik. Az egyház folytonos tiltakozása eddig a pusztába kiáltó szó szerepét kénytelen játszani.

Erre a tarthatatlan helyzetre világított rá, XIII. Leó pápa parancsára, Vergá bíboros, a püspökök és szerzetesek kongregációjának elnöke, 1896. május 28-án a magyar püspökökhöz intézett levelében: „A püspökök ne szűnjenek meg odahatni, hogy a budapesti tudományegyetem, melyet a dicső Pázmány Péter bíborosérsek alapított s mely javarészből katolikus intézményekből tartatik fenn, adassék vissza a katolikusoknak s a püspökök fennhatósága alatt kormányozzassék.”

Ez jogos kívánság. És mégis az történik, hogy az egyháznak ezt a jogos kérését nem teljesíti az állam. Ezzel szemben református színezetet nyert a debreceni egyetem, és a hazai evangélikusság Pécssett megkapta a theologiai kart és azt az állam Sopronban fel is építette, a nélkül, hogy a felállításhoz a felekezet nagyobb áldozatokkal hozzájárult volna. Míg tehát a 27⁰/₀-nyi protestánságnak két egyetemi theologiai kara van, addig a 66¹/₀-nyi katolikuságnak egy egyetemi theologiai kara van.

Ez az arány talán még sem megnyugtató és helyes!

A katolikuságnak szervezetlensége, az *autonomia hiánya*, tehát nemcsak az államsegély osztogatásában, hanem ily fontos intézmények felállításában is jelentkezik. De jelentkezik mindenütt, ahol az egyháznak veszteni valója van. A földreform is oly áldozatot követelt az egyháztól, amilyent aránylag egyetlen más magánvagyon, egyetlen felekezet, testület sem hozott. A folytonos áldozathozatal hiábavalónak bizonyult, most már az egész vagyonállag kell, hogy az osztozkodás bekövetkezhessék. A földbirtok-reform törvénye kitűnő praecedens. Az alkalom, vagy az elkerülhetetlennek kiáltott szükség meghozza az utolsó lépést is és a tájékozatlan, tudatosan félrevezetett s ügyesen előkészített közvélemény egészen természetesnek fogja venni az egyházi vagyon

megszüntetését — szekularizációját — és az állam kezelésében levő óriási értéket képviselő katolikus vagyontömbök államosítását.

Ijesztő és megdöbbentő, hogy a katolikus intelligencia zöme idegenül és közönnyel viselkedik e kérdésmegkeleggel szemben. Érdektelenül s szinte kárörömmel nézi a szekularizációra való törekvés megmozdulását, passzív közömbösségével pedig egyenesen a liberális radikalizmus sodrába áll és nemtörődömségével elősegíti és siettet a saját vagyoni kifosztását. Nem látja meg, hogy a lelkeszkedő papság, a különböző katolikus iskolák, intézmények fenntartását neki kell majd vállalnia, mert az állam megnövekedett feladataiban nem tud megfelelő kultuszadó többletet a kifosztott katolikus egyháznak rendelkezésére bocsátani, de nem is akar bocsátani, amint ezt a külföldi francia, német, olasz, spanyol, mexikói példák bizonyítják. Nem tudja, hogy a nemzet utolsó tartalékainak az elherdálását neki kell majd megfizetnie, akár önkéntes adományok, akár a kultuszadó emelése által. Nem is sejti, hogy az eddig megmaradt egyházi vagyontömeg már most sem fedezi az egyház kiadásait, amely már most sem tudja többé fenntartani intézményeit és nem tudja pótolni a folyton szaporodó hiányokat.

Ezért veszedelmes a Károlyi Imre gróf által elindított jelszó a katolikusságra és a nemzetre egyaránt. Ezért kell a katolikus intelligenciának világosan ismerenie és tudnia ezeket a kérdéseket, tisztán látnia a kötelességét és azonnal akcióba lépnie, hogy csírájában fojthassa meg az annyi bajt, megpróbáltatást méhükben rejlő mozgalmakat és a dr. berei Nagy Elek¹ által hirdetett meghibbantsággal határos abnormis törekvéseket.

Hihetetlenül hangzik, de úgy van, hogy a magyar katholicizmusnak kevesebb joga van ebben az országban, korlátoltabb a szabadsága és jobban van kiszolgáltat-

¹ Huszár K.: Jelentkezik az istentelenség: Nemzeti Ujság, 1934. április 8. 3. l.

tatva az állam kényének, mint a több jogot, szabadságot, előnyt élvező és az állammal szemben függetlenebb helyzetben levő protestáns felekezeteink. Mert van *önkormányzatuk*, mert a kormánytól függetlenül *önmaguk választják* úgynevezett *püspökeiket*, maguk *kezelik egyházi és iskolai birtokaikat* és szabadon *rendelkeznek iskoláikkal*, amelyek felett az állam csak felügyeletet gyakorol. Azaz felekezeti vezetőik választásában, vagyoni-iskolai ügyeik intézésében legteljesebb szabadságot élveznek. Ezzel szemben nekünk katolikusoknak, akiknek a magyarság fennmaradását, európai kultúráját és mindent, ami ebben az országban nagy és nemes, köszönhet, nekünk *nincsen önkormányzatunk* azaz autonómiánk, *nem választhatjuk meg püspökeinket* függetlenül a kormánytól, *nem kezelhetjük* szabadon *az egyház vagyonát*, mert tekintélyes részét egyszerűen *az állam kezeli* és végül *nem rendelkezhetünk* szabadon *középiskoláinkkal*, mert *az állam úgy kezeli őket*, mintha nem is tisztán katolikus középiskolák volnának, hanem állami középiskolák. Így aztán a katolikus egyház szabadság helyett gyámság alá véve, teljesen függő viszonyba került az állammal szemben.

És ez az állapot napjainkig tart. Ezért kell követelnünk az ezelőtt 86 évvel megígért, de eddig még meg nem adott katolikus autonómiát, ezért kell szervezkednünk, ezért kell összefognunk. De, hogy ez megtörténhessék, ismerni kell a katolikus autonómiára vonatkozó kérdéstömkeleg egész terjedelmét, keletkezését, kialakulását, tartalmát. A katolikus intelligencia zöme tájékozatlan ebben a kérdésben csak úgy, mint a legtöbb a katolikusságot közelről érintő kérdésben, ezért is nem sietett a múltban a megtámadott egyház segítségére, ezért is maradt magára a hierarchia küzdelmeiben oly hosszú ideig, ezért volt meddő a katolikusság küzdelme 1848-tól napjainkig bezáróan. Pedig létkérdése a katolikusságnak, hogy önkormányzatában kicsikarja szabadságát, ennek híján továbbra is játéklabdája lesz az ellenséges kormányoknak és pártoknak

az egyház és a sok milliónyi katolikusság pedig csak súlytalan statisztikai szám.

1848. évi XX. t. c. óta a magyar katolikus egyház három ponton van kiszolgáltatva a mindenkori kormány beavatkozásának és rendelkezésének:

- I. a főpapjelölés,
- II. a katolikus tanulmányi és vallásalap,
- III. az iskolaügy

terén. És ebben a három pontban van az autonómia lényege és ennek a három pontnak a gyakorlása a kormány részéről okozta a legnagyobb nehézségeket.¹ E körül a három pont körül forog a harc. *A kormányhatalom ragaszkodik megszerzett jogaihoz, a katolikusság pedig visszaköveteli az őt törvény által megillető jogait. Követeli a magyar katolikus egyház szabad és független rendelkezési jogát. Követeli, hogy a protestánsokhoz hasonlóan egyházi és világi katolikusokból álló, az egész magyar katolikusságot törvényesen képviselő szervezet gyakorolja, függetlenül a kormánytól azokat a jogokat, amelyeket eddig a kormány gyakorolt, kezelje azokat a katolikus vagyontokat, amelyeket eddig a kormány kezelt és rendelkezék azokkal a középiskolákkal, amelyek eddig az állam kezelésében voltak, amelyek felett az államnak csak felügyeleti joga lehet majd. Ez a katolikus autonómia, ezekre terjed ki a katolikus autonómia jogköre.*

Az államhatalom azonban megakadályozta azt, hogy a katolikusok megkapják az. őket megillető, törvényen alapuló jogaikat és egyenlő elbánásban részesüljenek protestáns magyar testvéreikkel. És miért, mert vissza kellene adnia a már kezelésében levő katolikus nagy vagyontesteket, amelyekre az 1848-ik év lázas légkörében tette rá a kezét.

És hogy ez így van, bizonyítja a történelem.

A debreceni református szuperintendens indítványára megszületett 1848. évi XX. t. c., amely tökéletes egyenlőséget és viszonyosságot állapított meg min-

¹ Dudek: Autonómiánk. 48. l.

den felekezetre nézve, megfosztotta a katolikus vallást, amely Szent István óta 1848-ig, tehát majdnem 850 évig, uralkodó vallás volt az országban, államvallási jellegétől és egy sorba helyezte a protestáns felekezetekkel. A túlfűtött atmoszférában a szervezetlen katolikusság nem tudta megakadályozni a törvény megszavazását, se petíciója által nem tudta a maga érdekében kiegészíteni a törvényt és ezért teljesen védetlenül állott a kormányhatalom túlkapásaival szemben. Hiába való volt a hierarchia erőfeszítése, ellenállásra való készülődése, igyekvése eredménytelen volt. A katolikus autonómia megadásának a kérdése a szabadságharc utolsó hónapjaiban felvillant még, ám a megoldást elsodorta a világosi katasztrófa.

Az 1849 utáni idők nem voltak alkalmasak arra, hogy a katolikusok ügye megoldásra találjon. Az 1855. évi osztrák konkordátum a „*ius placeti*” megszűnése által javított a magyar katolikus egyház helyzetén. Az 1860. okt. 20-i októberi diploma által visszaállított alkotmány után a konkordátum jogrendszere háttérbe szorul, de az 1860 óta visszaállított *m. kir. udvari kancellária* és a *királyi helytartótanács* által a végrehajtó hatalom gyakorlása s a katolikus Egyház 1848 előtti kiváltságos helyzete az 1848 előtti vágányra tért vissza és 1867-ig sértetlenül fennállott.¹

A püspöki kar 1865-ben felíratot terjeszt az uralkodó elé, hogy az állami kezelésből való visszavétel céljából bízza rá a katolikus vallási és tanulmányi alapok kezelését egyházi és világi tagokból álló vegyes bizottságra. A felíratra válasz nem jött. Erre az egeri érsek 1866. jan. 8-án az egyház törvényes állásának és autonómiájának ügyét és az erre vonatkozó kívánságokat felírat alakjában felterjesztette az uralkodóhoz. Az alkotmányos élet kezdetén báró Eötvös József kultuszminiszter az erdélyi római katolikus Státus kérelmét, melyben ősi önkormányzata visszaállítását kérte, pártolón az uralkodó elé ter-

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért: 11. l.

jeszti. A felterjesztett szabályzat nem nyert királyi jóváhagyást. Eötvös a „Catholica commissio” megszűntével hatáskörét a Státus által alakított ideiglenes bizottságra ruházta, mely 1873-ig működött, amikor ügykörét az 1873. május 21-i státusgyűlésen megválasztott 24 tagú (8 egyházi, 16 világi) igazgató-tanácsra bízta; szervezetét és hatáskörét „Útasítás”-ba foglalta össze. *Trefort kultuszminiszter 1873. június 16-án tudomásul vette a választást, de az alapítványi vagyon átadását, azzal, hogy a magyarországi katolikusok önkormányzási ügyének eldöntése előtt kivételesen nem intézkedhetik, megtagadta.*

Az erdélyi római katolikus Státus az ősi jogon, a maga alkotta szabályok és szervezet szerint — *királyi jóváhagyás nélkül* — 1873. év óta intézi az erdélyi római katolikus egyház *önkormányzatát*. A Státus kezeli a Státus tulajdonát képező négy uradalmat, széküresedés esetén a püspöki uradalmat és rendelkezik az erdélyi vallásalap, tanulmányi alap és egyéb katolikus alapítványok jövedelmei felett, de a kolozsvári állam-főpénztár kezelte ezeket a birtoktesteket a a vallás és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt.¹

Eötvös az erdélyi katolikusok ügyével kapcsolatosan a hercegprímáshoz küldött levelében felhívja a figyelmét arra, hogy Magyarországon is, már az erdélyi katolikusokkal való jogegység céljából, *szükséges volna a katolikus világiaknak egyházi és iskolai ügyek elintézése végett autonómiába való tömörítése, amiből remélhető volna a katolikus világiak közt eddig egyházuk ügyei iránt jelentkező közönyösség megtörése, katolikus közszellem megteremtése és az országban régebben népnevelési, sőt politikai tekintetben is bírt elsőség visszavívása.* Majd kijelenti, *hogy az egyháznak befolyása visszaszerzésére csak szabadságra van szüksége; az 1848. évi XX. törvénycikknek más értelme Magyarországon nem lehet, mint az, hogy a katolikus egyház az autonómiának azon mértékével*

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. 14. l.

ruháztassék fel, melyet az ország evangélikus egyházai élveznek.

Íme a 48-as idők kultuszminiszterének nyílt vallomása a XX. törvénycikk értelmezéséről!

A továbbiak során rámutat a világi hívek közömösségének okaira és bekapcsolódásuk szükségességére.

„Minthogy semmi politikai mozgalom az egyházat érintetlenül nem hagyhatja, főképp oly országban, hol ezen egyház politikai befolyással és nagy birtokkal bír, *hazánkban is a katolikus egyházra később, vagy előbb küzdelmek várnak, melyek között állását csak úgy tarthatja fenn, ha minden hívének lelkesült támogatására számíthat és ezek egyházuk függetlenségében saját szabadságukat, birtokában saját vagyonukat, befolyásában saját befolyásukat látják.*

Leszögezi, hogy az okok abban láthatók, hogy a világiak áldozatkészségére az egyház minálunk kevésbé szorul, továbbá, hogy a világiak az egyház vagyonának kezelésére befolyást nem gyakorolhatnak, az iskola nem közös ügynek, hanem a klérus dolgának tekintetik, melyre még a leginkább érdekelt szülőknek sincs legkisebb befolyásuk sem.”

Azzal zárja levelét, hogy *az egyház fejei fogják meghatározni a formákat és szervezetet*, amely által a katolikus világiaknak befolyása a püspökök egyházi hatóságának veszélyeztetése nélkül kivihető.¹ Eötvös meghiggadtsága élesen rámutat az útra és a teendőkre, amelyre a siker érdekében rá kell lépni.

A püspöki kar konferenciára gyűlt össze és *megállapította a maga autonómiai szervezetét*. A püspöki tervezet három szervet állít fel:

- I. *egyházközségi tanácsot.*
- II. *egyházmegyei tanácsot.*
- III. *országos főegyház-tanácsot.*

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. 15. l.

Ez utóbbi 72 egyházi és 72 világi tagból állott volna. A főpapi székek betöltésére nézve a tervezet fenn tartotta a fennálló gyakorlatot.

A püspöki konferencia a tervezetet több katolikus államférfiúval írásban közölte és a felmerült kívánságokhoz képest felvette a tervezetbe az *esperességi tanács*-ot is és az országos főegyháztanács tagszámát 267-re emelte, még pedig a világiak javára 82 egyházi és 185 világi főtanácsost vett fel.

A módosított tervezetet Simor primás 1868. október 1-én 82 kiváló katolikus főrend és képviselő egybegyűlt értekezlete elé terjesztette. Deák Ferenc javaslatára: „ . . . egyházunk ügyeinek szervezésére és vezetésére nézve szabadságot s egyenjogúságot kívánunk s független önállást. Ebből áll a katolikus egyház autonómiája, melyhez jogunk van s melyet elnyerni törekszünk”,¹ az értekezlet abban állapodott meg, hogy az autonómia szervezetének megállapítását az összes katolikusok által megválasztandó kongresszusra bízza, ezért az előkészítő kongresszus választási szabályzatának kidolgozására felkérte a püspöki kart. Az előkészítő kongresszus egyedüli feladata az, hogy megállapítja az *autonómiai szervező kongresszus* tagjainak számát, kerületeit és a megválasztási módot, hogy az így megválasztott szervező kongresszus dolgozhassa ki az autonómia szervezeti szabályzatát, „ . . . kivéve azonban — mondja Deák — vallásunk dogmáit, az isteni szolgálatot, az egyházi személyek fegyelmét s a papság nevelését, melyek az egyház világi tagjainak hatásköréhez nem fognak tartozni.”²

A püspöki kar által rövidesen elkészült ideiglenes választási szabályzat már 1869. január 28-án királyi megerősítést nyer, úgy hogy kiírják az előkészítő kongresszusi választásokat. 48 egyházi és 103 világi képviselőt kellett választani. Választó volt minden nagykorú, önálló és tisztességes keresetmódú katolikus férfiú,

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. 18. l.

² Szemecz: Katolikus Autonómia. 54. l.

ki egyházi és iskolai tartozásait teljesítette. Választható csak a 30 évet betöltött és írni és olvasni tudó katolikus férfiú volt.

A megválasztott előkészítő kongresszus 1869. június hó 24-én gyűlt össze és kidolgozta az autonómiai szervező kongresszusnak még ma is érvényben levő választási szabályzatát, amelyet a király 1869. október hó 25-én jóvá is hagyott.

A szabályzat szerint a szervező kongresszusnak 204 tagja van, mégpedig 68 egyházi (25 főpap, 34 választott papi-képviselő, 4 káptalani kiküldött, 5 tanítórendi képviselő) és 136 *világi tagja* (132 választott és 4 kegyúri képviselő). Választó minden 24. életévét betöltött katolikus férfiú, aki nem elmebeteg és bűnvádi kereset vagy ítélet alatt nem áll. Választható minden írni és olvasni tudó katolikus férfiú, aki 30. életévét betöltötte. *A világiak nyilvános szavazás útján, a közfelkiáltás kizárásával, az egyházi és kegyúri képviselők titkos szavazás útján választatnak.*

Az autonómiai választások 1870 nyarán zajlottak le. A megválasztott első szervező kongresszust Simor János hercegprímás nyitotta meg 1870. október hó 26-án. Az önkormányzati szervezeti szabályzat kidolgozására a kongresszus november hó 3-án 27 tagból álló (9 egyházi, 18 világi) bizottságot küld ki. A szervezeti szabályzat 1871. február végére elkészült és 132 §-ból állott. A többségi javaslattal szemben a Bartal György vezette kisebbség 134 §-ból álló ellenjavaslatot készített. 1871. március hó 11-től 21-ig folyt a többségi javaslat felett az általános és 21-től 29-ig a részletes tárgyalás, amelyen némi módosítással elfogadják a többségi javaslatot. Végül 1871. március hó 30-án Simor hercegprímás berekeszti az első szervező kongresszus ülését.

A kongresszus alatt *a görög katolikus román képviselők kijelentették, hogy a kongresszus által hozott szervezeti szabályzatot magukra nézve érvényesnek és kötelezőnek nem ismerik el. Majd 1871. április hó 13-án Gyulafehérvárt 50 görög katolikus román pap és 85 világi férfiú értekezletre gyűlt össze és a katolikus*

autonómiai kongresszus minden határozatát a görög katolikus román egyháztartomány katolikusaira nézve semmisnek és nem létezőnek jelentette ki. Később is az 1872, 1882. és 1900. évi balázsfalvi zsinatok újra hangsúlyozták a román metropolita teljes függetlenségét.

Ilyen volt a hangulat és a tényleges állapot a román nemzetiségnél!

Az elfogadott szervezeti szabályzatot a kongresszus küldöttsége, élén a hercegprimással, 1871. június hó 12-én nyújtotta át a királynak, kérve a királytól, mint főkegyúrtól a „szervezet megerősítését és ennek folytán törvényes szentesítését.”¹

* * *

Az autonómiai első szervező kongresszus által elfogadott szervezet főbb körvonalai a következők: Önkormányzati szervek:

- I. *az országos katolikus gyűlés*, mely a hercegprimás elnöklésével évenként egyszer gyűl össze.
- II. *az igazgatótanács*, mely kilenc választott tagból áll: 3 egyházi, 6 világi.
- III. *az egyházmegyei tanács*, minden egyházmegyében, 12 tanácstaggal: 4 egyházi, 8 világi.
- IV. *az esperes-kerületi tanács*, minden esperességben, tagjai: minden egyházközségi tanácsnak egy egyházi s egy világi elnöke és minden egyházközségi tanácsnak egy-egy világi küldötte.
- V. *az egyházközségi gyűlés és az egyházközségi tanács.*²

Az önkormányzat hatásköre a katolikus egyház világi vonatkozású ügyeire terjedt ki, (ideszámítva az iskolai és egyházi-vagyonai ügyeken kívül az egész „köznevelés és a személyi kinevezési ügyeket”), de nem

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért, 22. l.

² Szemnecz: Katolikus Autonómia. 78—91 l.

terjed ki „a szoros értelemben vett hittani, egyház-kormányzási, liturgiai és egyházfegyelmi dolgokra.” (2. §)

A szabályzat szerint az összes egyházi javak, — (javadalmak vagyona, vallásalap, tanulmányi alap és egyéb katolikus alapok) — a „magyarországi katolikus egyház tulajdonát” képezik. (4. §)

A püspöki és szerzet-praelátusi székek betöltésénél az autonómiai igazgató-tanács a püspöki karral és az illető egyházmegyei tanácsnak meghallgatásával, hármas jelölést terjeszt az apostoli király elé, a szerzet-praelaturáknál mégis alapul véve a konvent hármas jelölését; míg a kanonokságoknál az igazgató-tanács a püspökkel (széküresedés esetén a káptalannal) egyetértőleg eszközli a hármas jelölést az egyházmegyei tanács meghallgatásával. (35. §)

* * *

A király az első szervező-kongresszus által megállapított szabályzatot nem hagyta jóvá, hanem további „alkotmányos tárgyalás végett” leküldötte a kultusz-miniszterhez.¹

Eötvös József báró utóda Pauler Tivadar, majd 1872-től Trefort Ágoston lett.

Közben megindultak a katolikus autonómia ellen a támadások a parlamentben. Először a katolikus Ghyczy Kálmán teszi meg maliciózus bírálatát 1870. február hó 16-án és veszedelmesnek mondván azt, támadást intézett Eötvös ellen, hogy a képviselőház tudta nélkül akarja a katolikus alapokat átadni a megszervezendő autonómiának. A vita folyamán a képviselőház Hoffmann Pál indítványára 12 tagú bizottságot küld ki a katolikus vallásalap és tanulmányi alap jogi természetének a megállapítására. 1871. április hó 3-án Ghyczy újra akcióba lép és Pauler kultuszminisztertől követelte, hogy a katolikus autonómiai szervezet még foganatosítása előtt, jóváhagyás végett, terjesztésék az országgyűlés elé, mert azt törvényváltoztatás nél-

¹ Szemnecz: Katolikus Autonómia. 152. l.

kül nem lehet életbe léptetni. Erre Zichy Nándor gróf válaszként betérjesztette a katolikusok 1848. év XX. törvénycikkein alapuló jogának elismerése érdekében javaslatát s követelésére Pauler kijelentette, hogy a katolikusoknak joguk van autonómiájukat megszervezni az ország törvényeinek határain belül.¹

Ghyczy támadásai nyomán valóságos hajsza indult el a katolikus autonómia ellen. Csíky Sándor kálvinista előkelőség nagy tüzzel hirdette a parlamentben, hogy *a katolikusok addig ne is álmodjanak az autonómiáról, míg az egyházi vagyoni kérdése nincs megoldva.*²

Ilyen közhangulat mellett érthető, hogy a kultuszminiszterek az önkormányzati szervezeti szabályzat királyi jóváhagyása, az autonómia becikkelyezése és végrehajtása, valamint a katolikus alapok átadása iránt lépéseket nem tettek. Így természetes dolog, hogy az autonómia kérdése 1871 és 1895 között stagnál. Ennek a közvetlen okait a kultuszminiszteri, a primási, a bécsi udvari és magyar püspöki és egyéb levéltárak őrzik. A távolabbi és a belső okokat nem lehet a püspöki kar idegenkedésében keresni, bár erre az akkori világi katolikusokkal való tárgyalásaik elég okot szolgáltatnak, főként az autonómiai kongresszuson. Az 1870—73. évi képviselőházi üléseken elhangzott pap és katolikus ellenes felszólalások és keményszavú támadások gondolkodóba ejtették a püspöki kart, amely az akkori katolikus közszellem mellett nem sok jót remélhetett és várhatott az évenként tartandó országos katolikus gyűlésektől. De gondolkodóba ejthette a görög katolikus románok passiv resistentia-ja és különálló nemzeti autonómiára való törekvése, valamint a katolikus vallásalap és tanulmányi alap ügyének bizonytalansága. De teljesen elidegenítette a szervezeti szabályzat 4. §-a, mely az egyházi jogszemélyektől az egyház-

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 164—165. l.

² Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 159. l.

vagyont egyszerűen az összes katolikusokra akarta átruházni.¹

A kormány az autonómiától Trefort kultuszminisztersége óta még jobban húzódozott, mert nem akarta átadni a kezelésében levő katolikus alapokat, de a főkegyúri jóváhagyást sem igen szorgalmazta.

Az országgyűlés által a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete és kezelése alatt álló alapok és alapítványok jogi természetének megállapítására kiküldött 12 tagú bizottság véleménye megoszlott. Ghyczy az alapok állami, Apponyi Albert gróf azoknak katolikus jellege mellett szállt síkra, mire a képviselőház ugyanazon célból 15 tagú bizottságot küldött ki.² Az új bizottság megállapította, hogy a *vallásalapnak katolikus jellege van*, míg a tanulmányi alap országos jelleggel bír. Ez utóbbi megállapítás ellen Apponyi Albert gróf külön véleményt nyújtott be, amelyben a tanulmányi alap katolikus jellege mellett hozott fel döntő érveket. Mire a kultuszminiszter két szakembert kért fel a kérdés tisztázására. *Hamar Pál*, közalapítványi ügyigazgató a *vallásalapra és a tanulmányi alapra nézve megállapította a katolikus jelleget*. Szepessy Mihály a kincstári j. ü. igazgatója csak a *vallásalapra nézve* állapította meg a katolikus jellegét, ellenben a tanulmányi alapra nézve az állami jelleg mellett foglalt állást.³

Az alapoknak meg nem felelő ellenőrzése miatt Trefort éles támadások pergőtüzébe került, a király, Trefort előterjesztésére, 1877. január 11-én 9 főrendből és képviselőből álló bizottságot küldött ki a két alap 10 évi kezelési eredményeinek a megvizsgálására. A bizottság jelentésében rámutatott arra, hogy a két alap illeténél kisebb jövedelmet mutat fel, másrészt ellenőrző bizottság felállítását javasolta a királynak. A javaslatra a király 1878. november hó 3, majd 1880. május hó 21-i királyi elhatározással „egy időleges fel-

¹ Aschenbrier: A katolikus egyház autonómiájáról Magyarországon. 112—117. l.

² Apponyi és Apáthy I. jelentései. 1883. 9—10. l.

³ 10—11. l.

ügyelő és ellenőrző bizottság" szervezését rendelte el, amely, mint 15 tagú s 3 évenként megújítandó bizottság, még ma is működik. *A király ezzel az elhatározással a két alap katolikus jellege mellett döntött.*¹

A parlament a királyi elhatározás ellen 1880 április hó 12-én Molnár Aladár határozati javaslatának elfogadásával a maga részéről ez alapok természetének megvizsgálására és a két alap jövő kezelése és ellenőrzése iránt véleményes jelentéstételre 15 tagú bizottságot küldött ki.

E bizottság a vallásalapra nézve *Apponyi Albert gróf* képviselőt, a tanulmányi alapra nézve pedig *Apáthy István* képviselő, egyetemi jogtanárt bízta meg az előterjesztés tételével, akik (1882. december illetve november 8-án kelt) külön *jelentéseikben mind a két alap kétségtelen katolikus jellegét állapították meg.*² Ettől kezdve az országgyűlés részéről minden további lépés elmaradt, mert a király állásfoglalása és az utolsó két jelentés alapján a két alap jogi természetének kérdése és vitája a katolikus Egyház javára jogerőssé lett.

Világos és parlamenti bizottsággal megállapított tény, hogy a vallás és tanulmányi alapok tisztán katolikus jellegű célvagyonok, amelyeknek kikövetelésére és átvételére a katolikus autonómia hivatott.

A kormányok ettől kezdve tojástáncot jártak az autonómiára vonatkozó kérdésekkel szemben. Igaz, hogy az autonómia ügye csak néha kerül a 80-as években a felszínre a kultusz-budget évenkénti tárgyalásoknál. Pedig az Egyházra egymás után zuhantak az autonómia hiányából származó súlyos hátrányok.

A katolikus Egyház rövidesen ráésmél a hiányzó egyházi, főleg iskolai országosszervezetkövetkeztében beállott összes hátrányokra. Egymás után megrövidítések érik. Így a *népiskolákra vonatkozó 1868 évi. LIII. t. c. és az 1876-évi XXVIII. t. c.* kirívóvá tette az egyenlőtlenséget, amely az autonóm felekezetek és a katolikus

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért: 26. l.

² Apponyi és Apáthy I. jelentései. 63, 129. l.

Egyház közt iskolai tekintetben fennállott. Fokozta és egész nagyságában feltárta a jogegyenlőségnek és viszonyosságnak szomorú paródiáját, a *középiskolai törvény* (1883. évi XXX. t. c.), amely a *katholikus tanulmányi alaptól fenntartott kir. kath. gimnáziumokat* az államiakkal egy kategóriába sorozta és „*az állam rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló középiskolák*” közé vonta, a *katholikus szerzetesi és más katholikus középiskolákat* pedig az „*állam vezetése alatt álló középiskolák*” közé sorozta, ellenben az erdélyi római katholikus Státusnak és az összes többi autonóm felekezetnek — reformátusoknak, evangélikusoknak, unitáriusoknak, a görög keleti szerb és román egyházaknak — középiskolái, autonómiájuknál fogva, e törvény óta tételen csakis „*állami felügyelet alatt*” állanak.

Igy az a fonák helyzet állott elő, hogy Magyarországon a törvény betűje szerint tulajdonképen nincs katholikus középiskola, mert az összes szerzetesi, érseki, püspöki középiskolák *az autonómia hiánya miatt* a kultuszminiszter vezetése alá kerültek, míg az autonómiával rendelkező felekezetek középiskolái csak állami felügyelet alatt állanak.

A miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló katholikus középiskolák ügyére nézve némi biztosítékot csak a törvény 71. §-a nyújt, amely kimondotta, hogy a miniszteri igazgatás ténye nem prejudikál az ily középiskolák jogi természetének és jellegének.¹

És mégis az történt, hogy az 1897—1902. évi autonómiai kongresszus által a tanulmányi alapra és a kir. kath. középiskolákra bejelentett igény ellen a kormány részéről, folyton azt hozták fel, hogy az autonómia az 1883. évi XXX. t. c. sérelme, tehát törvényváltoztatás nélkül nem hajtható végre. Ez az álláspont azonban egy tételes törvényben levő rendelkezéssel ellenkezik, ezért törvényellenes.

Az autonómia megalakításához semmi törvényváltoztatásra nincs szükség, csupán az érvényben levő

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 213—226.

1848. évi XX. t. c. természetes következményét kellenek már egyszer végrehajtani. A törvények nem lehetnek játékszerek sem a kormány, sem a pártok kezében, azokat halogatni, végrehajtásukat végtelenségig kihúzni nem lehet súlyos következmények nélkül.

A vajúdas hosszú évtizedei alatt közben megérnek az 1848. évi XX. törvénycikkben levő magvak és megjelennek az Egyházat alulról bontogató törvények az egyházpolitikai harcokban a polgári házasságig bezárólag. Közben végre fordult a világkereke és a katolikusság egy része felocsúdik hagymázos álmából és szervezkedni kezd. A közvélemény is tudomásul veszi az új szelek járását. Az izmosodó katolikus öntudat a parlamentben újra követeli a katolikus autonómia megadását. És 1893. március hó 17-én a képviselőház elfogadja a Fenyvessy Ferenc által és a kormány előzetes hozzájárulásával benyújtott határozati javaslatot, hogy a kormány tegyen előterjesztést a királynak a szervező kongresszus mielőbbi összehívásának engedélyezése végett.¹

A képviselőházi határozat következtében a hercegprímás hozzájárulásával a kultuszminiszter engedélyt eszközölt ki a királynál a szervező kongresszus egybehívása módozatainak megállapítására egy előkészítő bizottság összehívására. A bizottság 3 püspöki delegálttal kiegészülve Vaszary bíboros hercegprímás elnöklétével 1894. február hó 24-én úgy határozott, hogy a szervező kongresszust a jóváhagyott választási szabályzat szerint tartandó új választás alapján kell összehívni. Wlassics Gyula kultuszminiszter 1895. november hó 29-én kelt királyi engedéllyel kieszközölte az új szervező kongresszus egybehívásához a főkegyúri hozzájárulást. A király egyébként elrendelte, hogy az 1870—71. évi elaborátum küldessék az egybehívandó kongresszushoz azzal, hogy ezt a változó viszonyokra való tekintettel, valamint a Felséget megillető legfőbb kegyúri és felügyeleti jogok és a római kato-

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az alkotmányért. 30. l.

likus egyház szervezetének szigorú szem előtt tartásával újabb megfontolás alá vegye és kellő módosítás után jóváhagyás végett terjessze fel.

*
*
*

A főkegyúri jognak az autonómiához való viszonyát egyházjogi szempontból könnyű tisztázni. Az autonómia, ha hatáskörébe átengedtetik a főkegyúri jogok gyakorlása, csak *mint megbízott közeg működne*. A jog változatlanul a főkegyúrnál marad. A nehézséget a főkegyúri jog és az autonómia közötti viszony tisztázásában az alkotmányjogi szempont képezi, melytől eltekinteni nem szabad. A főkegyúr egyúttal magyar alkotmányos király. Ebből a körülményből az következik, hogy a király főkegyúri joga a magyar közjognak egy különleges részét képezi. A jogok terén azonban olyan helyzet is adódik, hogy ugyanaz a személy: az apostoli király, két különböző jogforrásból — *egyházi és államhatalmi* — is rendelkezik némely joggal, ugyanazon jogát tehát két jogcímen is gyakorolhatja. Ilyen jog például a *katholikus alapítványok fölötti felügyeleti jog*, mely a főkegyúri jogok egyikét képezi, de az úgynevezett *államfői felségjogokban is bennfoglaltatik*. Ebből a jogok természetének a megítélésénél zavar támadt. Komplikálta a helyzetet az a történelmi tény, hogy az állam és az egyház élete egészen 1848. évi XX. t. c.-ig együtt fejlődött és szorosan összenőtt. Ebből a viszonyból még több zavar támadt, úgy hogy, amikor az 1848-i törvények ezt a viszonyt meglazították az összefonódott szálak összebogozódtak. Az alkotmányos szellem a kibogozás helyett a főkegyúri jogra is kiterjesztette a maga védőszárnyait. És megszületett az a téves közjogász felfogás, hogy a legfőbb kegyúri jog államjog és nem személyes joga apostoli királyainknak. Téves ez a felfogás, mert a magyar törvények a főkegyúri jogot mint a királynak az államhatalmi jogtól különböző személyi jogát ismerik. Azonban nemcsak a törvények tesznek különbséget a főkegyúri jog és az államfő felségjogai között hanem a főkegyúri jog-

nak mikénti kezelése és gyakorlása is bizonyítja a különbséget. Akár a helytartótanács kezelte azokat, akár a felelős miniszter, mind a két közeg e jogok gyakorlásánál egészen másképp járt el, mint egyéb ügykörében, mely az alkotmány területén mozgott.

A főkegyúri jog tehát nem államhatalmi jog. A főkegyúri jog a királynak személyes joga továbbra is a főkegyúr joga maradt a parlamentarizmusban is. A kérdés nehézsége abban van, mikép ruháztassék át a főkegyúri jog gyakorlata az autonómiára, hogy ez által se a főkegyúr, se a főfelügyeleti jog ne csorbuljon.¹ Az autonómia létesítésével nem csorbul ki az alkotmányos felügyeleti jog sem s mégis a mostani — miniszteri — közeg helyett sokkal illetékesebb s egyházi fölfogással s érdeknek jobban megfelelő szerv működése lesz biztosítható. Egyébként a főkegyúrnak megvan a joga az egyház beleegyezésével, hogy a főkegyúri jogokat bármely neki tetsző, közeg által gyakorolja, de hogy az összes katolikusok életerős szervezeténél erre alkalmasabb közeg léteznék, s hogy épen a parlament minisztere volna az, azt talán még senki sem állította, aki egyháza és katolikus vallása ügyét őszintén és önzetlenül szíven viseli.² Ezért az autonómia volna ezentúl a miniszter helyett az a közeg, amely a főkegyúr beleegyezésével kezelné a főkegyúri jogokat és a főkegyúr megbízásából jogkörébe venné mindazokat az ügyeket, amelyeket eddig a felelős miniszter kezelt.³

* *

Az 1897. évi királyi elhatározás 6 hónapon belül kívánta a kongresszus összehívását és a végrehajtást Vaszary bíboros hercegprímásra bízta.

A második szervező kongresszusra kiírt választások 1897 nyarán zajlanak le. A kongresszust 1897. november hó 11-én nyitotta meg a hercegprímás Budapesten a

¹ Túri Béla: A főkegyúri jog és az autonómia. 65. l.

² Túri Béla: A főkegyúri jog és autonómia. 69. l.

³ Túri Béla: A főkegyúri jog és autonómia. 77. l.

főrendiház üléstermében. November hó 13-án a kongresszus 29 tagú bizottságot küldött ki, amelynek kidolgozott szervezeti javaslatát (140. §.) a kongresszus 1900. február hó 10-én a részletes tárgyalás alapjául elfogadta, de azzal, „hogy a részletes tárgyalás megkezdése előtt a szervezeti javaslat adassék vissza a 27-es bizottságnak, azért, hogy lépjen érintkezésbe az illetékes tényezőkkel” a szervezeti szabályzatban foglalt elvekre nézve, mégpedig:

„a katolikus alapok és alapítványok kezelését és ellenőrzését érintő kérdésekre, továbbá az oktatás és nevelés ügyre, végül a javadalmak betöltésére vonatkozó hatáskörnek sikeres megállapíthatása céljából”

és az újabb javaslatokat a szervező gyűlésnek mielőbb mutassa be. Ugyancsak kiadta a 27-es bizottságnak a bizottsági kisebbség által kidolgozott javaslatot is.¹

A 27-es bizottság a maga kebeléből kiküldött 12 tagú, majd 3 tagú (Szapáry Gy., Apponyi A., Rajner L.) bizottságot, amely érintkezésbe lépett a püspöki kar képviselőivel (Schlauch bíboros, Hornig K. és Szmrecsányi P. püspökök) és a kultuskormány képviselőivel. E bizottságnak fokozatos jelentései alapján a 27-es bizottság átdolgozta szervezeti javaslatát, amelynek tárgyalását az újból összehívott *második szervező kongresszus* 1902. január 9-én kezdte meg. Az általános tárgyalás január 25-ig tartott, a részletes pedig január 27-től február hó 28-ig. A szabályzatnak az elfogadott módosítások szerint való átdolgozására 6 tagú *szövegező bizottságot* (Szapáry Gy. elnök, Szmrecsányi P. püspök, Hoványi Gy. előadó, Rajner L., Giesswein S. és Rabár E.) küldött ki a kongresszus és megbízta a királyhoz intézendő felirati javaslat megszerkesztésével. A szervezeti javaslat végleges szövegét a kongresszus március hó 10-i záró ülésén fogadta el és 15 tagú küldöttséget választott a felirat, a szervezeti javaslat és a jogfenntartó nyilatkozat átnyújtására.

¹ II. Szerv. Kongr. Napló. II. k. 158—172. l.

A jogfenntartó nyilatkozatot a 27-es bizottság javaslatára fogadta el a kongresszus február hó 28-i ülésén. A nyilatkozatban a katolikus alapokra: a vallásalap, tanulmányi, egyetemi és egyéb oktatási, nevelési és jótékonyági alapokra és alapítványokra és az azokból fenntartott intézetekre vonatkozó jogát a kongresszus fenntartja és fenntartását részletesen indokolja.

Szükség volt erre a jogfenntartásra, mert az elfogadott szervezeti javaslat (a 164—171. §§.) szerint az alapok felett csakis ellenőrzés és a kezelésre vonatkozó némely rendelkezés (167—169. §§.) joga illeti meg az autonómiai igazgatótanácsot, míg a kezelés joga (11. §.) továbbra is a miniszternél marad.

Az 1902. évi kongresszusi szervezet kiterjed a görög szertartású katolikusokra is. A görög katolikus ruthén képviselők örömmel csatlakoztak az egységes autonómiai szervezethez. A görög katolikus románok passzív rezisztenciában maradtak. 1897. június hó 23-án görög katolikus román püspökök Balázsfalván tartott értekezletükön elhatározták, hogy nem írják össze a választókat, nem rendelik el a választást és nem vesznek részt a kongresszuson. Álláspontjuk okait feliratban közölték a királlyal és a hercegprimással, hivatkozva népük ellenállására, egyházuk függetlenségének veszélyére, a görög keleti románok nemzetiségi autonómiájának csábító hatására s ebből az únióra előálló veszélyekre. Június hó 29-én pedig Kolozsvárt 57 román pap és 131 világi részvételével tartott értekezlet újból tiltakozott a latin katolikusokkal közös autonómiába való beolvasztás ellen és követelte a görög katolikus román egyház függetlenségét azzal, hogy ezek a követelések nem foglalnak magukban, mégcsak hallgatólagos lemondást sem a magyarországi katolikus egyház közös alapítványaiban való részesedéssről. 1899. november hó 23-án kelt primáshoz intézett átiratban a Balázsfalván tartott egyházmegyei zsinat résztvevői újból tiltakoznak a beolvasztási kísérlet ellen és kifogásolják a 27-es bizottság javaslatát, amely súlyosan sérti a katholicizmus érdekeit a románok közt, kik *hajlandóbbak vol-*

nának az únióról lemondani, mint egyházi függetlenségüket feláldozni.”¹

Ilyen lelkiület és szellem élt a görög katolikus román püspökökben és világiakban, *akik elsősorban voltak románok és csak másodsorban görög katolikusok.*

* *

A második kongresszusi szervezet szerint *nem tartoznak az önkormányzat hatáskörébe: „a hitelvi, hittanítási, liturgiai, egyházkormányzati és egyházfegyelmi ügyek.”* (3. §.) Az ilyen tárgyban hozott határozat érvénytelen; más természetű, az egyház érdekeit sértő országos gyűlési, vagy igazgató-tanácsi határozat ellen a püspöki kar óvást tehet s ennek eldöntéséig a határozat végre nem hajtható. (6. §); a püspöki jogkört érintő, általános érvényű határozatok pedig a püspöki kar jóváhagyására szorulnak, miért is általános érvényű határozat a püspöki karral közlendő (6., 157. §.). *Az önkormányzat hatásköre az apostoli királynak főkegyúri és törvényeinkben meghatározott legfőbb felügyeleti jogának sérthetetlenségét sem érinti.”* (2. §.) Nem érinti továbbá az önkormányzat a püspököknek és káptalanoknak az általuk gondozott alapokra és alapítványokra vonatkozó jogát. Testületük és jogszemélyek törvényes jogai szintén fenntartatnak. (9. §.) A magán kegyurak jogai azok egyöntetű szabályozásáig fenntartatnak. (10. §.)

A második kongresszusi szervezet által felállított önkormányzati szervek a következők:

- I. *Országos katolikus gyűlés* évenként egyszer.
- II. *Igazgató tanács.* A végrehajtó hatalmat gyakorolja. Mindkettő a hercegprímás mint egyházi elnök és helyettese egy választott, világi elnök elnöklete alatt áll. (73. 93. §§.)
- III. *Egyházmegyei-tanács* minden egyházmegyében.

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. 33. l.

IV. Egyházközségi-tanács az egyházközségi képviselőtestülettel és az egyházközségi gyűlés.

Az országos katolikus gyűlés hatáskörébe tartozik a szervezet szerint az új iskolák alapítása (146., 150. §§), az országos egyházi-adó kivetése (151. §), a katolikus tanárok és tanítók fegyelmi és nyugdíj-szabályzatának a kibocsátása (154. §), a világi képviselői kerületeknek a megállapítása (156. §).

A negyedévenként ülésező igazgató-tanács hatáskörébe került a végrehajtó hatalom gyakorlása. (147. §) Joga van az évenként alakítandó 5 tagú bizottság útján (hercegprímás, 2 püspöki és 2 világi választott tag) véleményt nyilvánítani a tartományi püspökök által eszközlendő és az üresedésben levő püspöki székre a főkegyúr elé kinevezés céljából felterjesztendő, a hercegprímás által pedig az igazgató-tanáccsal közlendő hármas jelölésben foglalt személyekre nézve. Érseki szék üresedésekor a hármas jelölést a tartományi püspökökkel együtt a kormányzó érsekek eszközlik. (160. §.)¹

A gyulafehérvári görög szert. román metropolita szék betöltésénél a hármas jelölés joga (metropolitai zsinat útján), valamint a szerzetes-rendi konventek ilyen joga érintetlen marad. (161—2. §§.)

A főkegyúr adományozási joga alá tartozó (nem szerzetesi) javadalmas apátságok és prépostságok betöltésénél az igazgatótanácsnak öttagú bizottsága hármas jelölési joggal bír; a hármas jelölésazonban a királyhoz való felterjesztés előtt közlendő a kinevezendőknek püspökeivel és az illető javadalom területén illetékes püspökkel. (163. §.)

A megüresedett püspökségek javainak átvételére vagy átadására megbizottat küld ki és a széküresedés ideje alatt a vagyonkezelésre, megbizottja útján, felügyeleti joga van. (172—3. §.)

Az országos katolikus gyűlés és az igazgató-tanács az apostoli király főkegyúrral mindig csak a vallás- és közoktatásügyi miniszter közvetítésével közlekedik (5.,

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. 35. l.

157. §§); a két testület minden jegyzőkönyve a királyhoz a kultuszminiszter útján terjesztendő fel. (5. §.)

A havonként egyszer ülésező *egyházmegyei tanács*-nak az 1902. évi szervezet csakis iskolai, alapítványi, egyházközségi stb. ügyekben ad ellenőrzési, véleményezési és egyházmegyei tanhatósági jogot, de ebben a hatáskörben is határozatai csak úgy érvényesek, ha a püspök azokat tudomásul veszi, vagy jóváhagyja; jogvélelem szól a jóváhagyás mellett, ha a püspök 20 nap alatt nem nyilatkozik. (123. §.)

* * *

A második szervező kongresszusnak ezt a dióhéjba szorított nagyvonalakkal rajzolt szervezeti javaslatát, feliratát és jogfenntartó nyilatkozatát a küldöttség 1902. március hó 13-án nyújtotta át az apostoli királynak, ki ugyanaz nap, véleményezés végett, Wlassics Gy. kultuszminiszterhez küldötte, aki a kongresszushoz intézendő választervezet szövegét bemutatta öfelségének. A király ezt véleményezésre kiadta a püspöki karnak.

A második kongresszus tervezete messzemögötte van az első kongresszusi tervezetnek, amely radikális felfogásával túllépte az egyházi felfogással szemben a határt, de tényleges és teljes önkormányzatot jelentett. A második kongresszusi tervezet kimerült az egyházi felfogás körülbástyázásában és száználmas, árnyék-autonómiára zsugorodott, amely szervezetében is zavaros, de megdöbbentő és érthetetlen az állásfoglalása a katolikus vallás és tanulmányi alapokkal, nem különben az állam által kezelt többi vagyonnal szemben.

Egyenesen szerencse, hogy ez a vérszegény és életképtelen autonómiai tervezet, eddig eléggé nem ismert okok közrejátszása folytán, meg nem valósult.

Apponyi Albert gróf kultuszminiszter 1906. július 1-én a hercegprímásnál megsürgette a véleményadást, mire a püspöki kar 1906. szeptember 2-án kelt feliratban kinyilvánította véleményét a kongresszus munkálatairól. A király a püspöki feliratot szeptember 27-én

kiadta véleményezésre a kultuszminiszternek. Ettől kezdve az autonómiára vonatkozóan megszakad minden adatközlés. Az „illetékes tényezők” mély hallgatásba merültek és teljes 11 éven át újra nem történt az autonómia érdekében semmi! . . .

Apponyi Albert gróf kultuszminiszterségének az elején minisztériumában elkészült egy autonómiai törvényjavaslat, de a parlamenti és a pártviszonyok miatt nem került a képviselőház elé tárgyalásra.

Az autonómia kérdése újra tetszhalálba dermedt, de nem az ellentábor, amely látva a vajúrást, a bizonytalanságot, a határozatlan tétovázást, az államhatalom merev álláspontját, újra munkához fogott és új ötlet-hez folyamodtak a hangadó protestáns körök. Belevetették a közvéleménybe a tetszetős megoldási lehetőséget: „*Jó, adják meg a katolikusoknak a miniszter kezelésében levő jogokat és javakat, de az állam ugyanakkor adjon a protestánsoknak is aránylagos nagyságú javakat*” írta ezt Zsilinszky Mihály és tudományos készséggel kifejtette Kérész Zoltán dr. kassai jogakadémiai igazgató!¹ Ez hát a katolikus autonómia ára!?!

A harmadszor is kátyúba került katolikus autonómiai mozgalmakban új fordulót jelentett az Apponyi Albert által 1917. december 2-án benyújtott és a képviselőház elé terjesztett autonómiai törvényjavaslat.

A törvényjavaslat kifejti, hogy „*A katolikus önkormányzat az 1848. évi XX. t. c. 2. §-ának elvi kijelentése alapján törvényben becikkelyeztetik.*” És ez a törvény kijelenti, hogy a katolikus Egyház a főkegyúri jog és az állami jogok sérelme nélkül *maga intézkedik egyházi, vagyoni és iskolai ügyeiben*, maga rendelkezik alapjaival és alapítványaival, maga állítat fel elemi, közép és — királyi jóváhagyással — főiskolákat, vagyont gyűjthet és közigazgatási úton érvényesíthető adót vethet ki. (1. §.)

¹ Kérész: A kath. autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában. 110. l.

Az önkormányzati jog gyakorlására jogosítva csak az a szervezet van, amelyet a főkegyúr által egybehívott egyházi és világi férfiakból álló, szervező gyűlés fog létesíteni és szabályokkal ellátni, a főkegyúri jog és a hierarchikus jogok szem előtt tartása mellett és a becikkelyező törvény és más fennálló törvények korlátaiban belül. (2. §.)

Az erdélyi róm. kath. Státusnak az autonómiába való beilleszkedéséről a 3. § rendelkezik.

A katolikus vallásalap és katolikus tanulmányi alap vagyona és az azokból fenntartott vagy segélyezett, valamint a miniszter rendelkezése alatt álló katolikus közép- és főiskolák átadatnak a katolikus önkormányzatnak és az említett iskolák felett az önkormányzat ezentúl oly jogokhoz jut, amilyennel az autonóm felekezetek birtak eddig is az ő iskoláikban. (4. §.)

A budapesti tudományegyetemi alapot katolikus eredetűnek és jellegűnek ismeri el, míg magát az egyetemet az 1848. XIX. t. c. folytán állami jellegűnek. Az egyetemi alapnak a jövőben való mikénti felhasználására egyezség kötendő a kultuszminiszter és az önkormányzat között; az egyezség az országgyűlésen bejelentendő és a főkegyúr által jóváhagyandó lesz, addig megmarad a status quo. (5. §.) Ugyanez áll a kultuszminiszter által kezelt egyéb katolikus alapokról, alapítványokról és bármiféle intézetekről. (6. §.)

A kultuszminiszter köteles a törvény kihirdetése után az önkormányzatot szervező gyűlés egybehívását legfelsőbb helyen kérelmezni és az ezen gyűlés által alkotandó „új önkormányzati szabályzat” legfelsőbb jóváhagyásától számított egy éven belül a vallás és tanulmányi alapot az önkormányzat kezelésébe átadni és fokozatosan a többi alapokat is. (7. §.) Addig a mostani állapot tartandó fenn, de a kezelés ellenőrzésére 15 tagot választ az alapot ellenőrző bizottságba. (8. §.)

A törvény hatálya csak Magyarország területére terjed ki, a társországek kivételével. (9. §.)¹

¹ Hanuy: Hetven éves küzdelem az autonómiáért: 88—91. l.

Apponyi Albert gróf törvényjavaslata döntő lépést jelentett volna az autonómia történelmében, évtizedekre terjedő vajúadásában, ha az apokaliptikus lovasok dühöngő rohama alapjaiban meg nem ingatja az ezeresztendő magyar talajt s nyomában rá nem szakad a magyarságra a szörnyű nemzeti kataklizma.

Az első kongresszusi szervezet túltengő világias-sága miatt akadt meg. A második kongresszusi szervezet kompromisszumoknak, az autonómiának áldozatok árán való mielőbbi megvalósítása céljából, lehetőleg mindenkét kielégíteni törekvés szomorú eredménye. A kormányok mereven elzárkóztak, a főkegyúri és állami főfelügyeleti jogból semmit sem akartak átengedni az autonómiának. Ez a merev felfogás a közvélemény gyökeres átalakulása és nyomása nélkül nem fog megváltozni. Viszont tény az, hogy a világi katolikusok csak jogokat is élvezve hajlandók majd az autonómiáért lelkesedni.¹ Tény azonban az is, hogy a forradalmak lezajlása után, a nagy nemzeti keresztény összefogás idején a katolikusok akkori vezetői, akik annyit küzdöttek eredménytelenül az autonómiáért, valahogy elfelejtették megvalósítani 1920-ban az autonómiát, amikor a kormányzó választása idején, a főkegyúri jog szünetelése által, szinte magától adódott a helyzet a katolikus autonómiának nagyobb küzdelmek és ellenállás nélküli azonnali megvalósítása számára, amint a püspökök kinevezését átmenetileg, mert nincs apostoli király, s így nincs főkegyúr, sikerült a kormány kezéből kivenni és az egyház fejének ezt az apostoli királynak ajándékozott jogát ismét biztosítani. Csak egy további lépésre volt még szükség, sajnos ez a lépés elmaradt, pedig a katolikus néppárt volt képviselői kezében volt a kormány rúdja. Ez az alkalmas pillanat készületlenül találta újra a magyar katolikuságot, mint a múltban annyiszor s így újra csak a megoldás szorgalmazása, előkészítése és követelése mered az öntudatos katolikuság elé.

¹ Dudek: A katolikus autonómia függő kérdései. 98. l.

Ime, így fest nagy vonalozással ez a 86 év óta vajdúd kérdés, amely születése óta annyi áldozatot követelt az egyháztól és annyi veszíteni valót tartalmaz, hogy a magyar társadalom egyszer igen súlyos árt fog fizetni s akkor hiába való a keserűség, a sópánkodás, akkor elkövetkezik a megpróbáltatás, amint ezt a történelmi példák a multban és a jelenben bizonyítják.

Ime, így alakult az autonómia kérdése a három hosszú emberöltő sok keserűséget, bajt okozó sodrásában.

Így alakult és kicövekeli a jövőt, a jövő kialakulását. *És azt hirdeti, hogy az állam nem fogja szívesen megadni a katolikus autonómiát, nem fogja szívesen visszaadni a hozzáfűződő katolikus célvagyonokat csak a katolikusság hatalmas nyomására.* Ez azonban nem riaszthatja vissza a magyar katolikusságot attól, hogy törvényben lefektetett jogait ki ne vívja és összefogása, szervezkedése által szabadságát el ne érje és hatalmas tömegeivel teljes függetlenségét ne biztosítsa. De ehhez az szükséges, hogy a világi katolikusok ismerjék a magyar katolikusság e legfontosabb és leg-súlyosabb kérdését, megoldásra váró ügyeit, hogy érdeklődéssel kísérjék figyelemmel azokat a politikai, kulturális, szociális, társadalmi törekvéseket, áramlásokat, mozgalmakat, amelyek gáncsolólag hatnak e kérdés megoldására vonatkozólag. Az szükséges, hogy a katolikusság mindenütt sorompóba álljon és egyháza mögé sorakozzék és katolikus öntudattal ápolja, védje, támogassa az egyház törekvéseit, ügyeit otthon a családi körben csak úgy, mint a munkahelyén és az élet minden megnyilatkozásában. Ez cselekvő, tettekben megnyilatkozó és nem szókatolicizmust követel kicsinytől, nagytól, egyházitól, világitól egyaránt. Olyan katolicizmust követel, amely öntudatos mindenkor és mindenütt, amely önzetlen, fegyelmezett, áldozatos és kitartó, amely nem riad vissza a harctól, a küzdelemtől és nem torpan meg a tornyosuló veszedelmek előtt. Olyan katolicizmust, amely egyháza érdekeiért teljes felkészültséggel sákra száll és akaratának tömegerejének

megszervezésével érvényt szerez, hogy végre a katolikusság is elnyerve szabadságát ebben az országban egyenlő jogokat élvezve, egyenlő elbánásban részesülhessen az államhatalom részéről a protestánsokhoz hasonlóan!

A LÁZ

A XIX. század egyházellenes irányzata mindenütt megszülte az egyházpolitikán át a kultúrharcot. Nem kerülhette el a magyar katolicizmus sem a sorsát. A kultúrharc minden előfeltétele megvolt. Az alapot az 1848-as idők rakták le, az évtizedek aztán magukkal hozták a kiegyezés utáni korszak liberális rendszerén felépült szervezeteket, a nagybankok, a nagy vállalatok, a kereskedelmi és ipari élet döntő befolyást jelentő intézményeit s vele az elégedetlen zsidóság roppant anyagi erejét. Az erre az erőre felépített sajtó pedig majdnem kizárólagosan szembenállt az egyház, a vallásos nép és a független felső társadalmi réteg konzervativizmusával. Mi sem természetesebb, hogy a kialakult liberális közvéleményben s materialista világszemléletben 48 után az Egyház a támadások pergőtüzében a folytonos védekezésben egyre hátrált és veszített s „bizonyos dekoratív szerepre szorítkozott”.¹ A liberalizmus árjával szemben az egyház közjogi állása mégis bástya volt, amely az apostoli felség palástjának védelme alatt megállott ugyan, de alapjai megrendültek. Az egyházat nem szerelték le, nem volt elnyomás, csak tervszerű visszaszorítás, oltárainkat le nem döntötték; székesegyházunk főoltárára sem Párizs, sem Mainz példájára az „ész istennőjét”² nem emelték; nem tették le az Istent, csak langyos, lanyha közönyt, közömbös élettelenséget loptak be a katolikus intelligencia szívébe, erőszakos forradalmat nem okoztak, csak kilúgozták a szivekből az öntudatos katolikusságot. Csak ilyen módszerrel sikerült keresztülhajszolni azt a programot, amely a

¹ K. Török: A magyar egyházpolitikai harc története. 10. l.

² Prohászka: Korunk lelke. A keresztény ébredés nehézségei. 73. l.

katholikus egyház gúzsbakötésétől a polgári házasságig vezetett.

A ma katolikus intelligenciája csak az eredményeket látja, de az események láncolatát nem ismeri. Csak azt látja, hogy a családi élet megrendülése szörnyű tragédiákat perget le a szenzációra éhes tömegek előtt. Csak azt látja, hogy a gyermek kezében felvillanó balta anyjára sujt. Csak azt látja, hogy a hitves feldarabolja férjét. És nem látja ennek a szörnyű eltévelyedésnek az alapokát. Rémülten döbben a valóságra és nincs ereje számadást csinálni és törölni a beteges liberalizmus szülte kiadási oldalt: a polgári házasságot a könnyű elvadások epidemiájával. Ijedten olvassa a válóperek fertelmeit perverz kéjlegéssel pertraktáló bulvársajtó nyíltan kerítő és bűnözésre tanító hasábjain, hogy Magyarország a válóperek tekintetében egy nívón áll a 40 milliós Franciaországgal, ahol minden 100.000 lakosra 50 válás esik. Irtózva hallja, hogy 1932-ben a felbontott házasságokból származó gyermekek száma Magyarországon 2734 volt. Ezekért a gyermekekért valaki felelős! Felelős, nemcsak a családi tűzhelyből könnyelműen kirepülő anya, avagy a családi tűzhelyet lelkiismeretlenül s szenvedélyétől elvakítva becstelenül odahagyó atya, hanem a társadalom is, amely tűri, megengedi az erkölcsileg fogyatékosok e tébolyult játékát, holott a társadalom erkölcsiségét, az állam sejtjét, a családot és ennek érdekeit, természetes törvényeit inficiálják és sorvasztják. A történelem félelmetes tanúsága kérlelhetetlenül hirdeti Berzsenyi Dániel mondásának megdönthetetlen igazságát: „Minden ország támasza, talpköve a tiszta erkölcs.” Az ókor, a középkor kultúrái elpusztultak, mert könnyűeknek találtattak az élet mérlegén. Egyiptom homokba temetődött a „milliók egy miatt” húsba, lélekbe maró elve miatt, de nem maradhattak meg a bűn orgiáiban elférgesült chaldeaiak, babilóniak, asszírok, médek, perzsák; nem állhattak fenn az erkölcsi mētelyt imádó és gyermekeiket Baálnak, Molochnak odavető föníciaiak, nem tarthatták fenn magukat az erkölcsöt, önbecsüket vesztett, elkorcsosult,

kiélt görögök és le kellett dőlnie Róma falainak, mert a Keletet meghódítva, nem tudott ellenállni a Kelet bűneinek, melyek polipként körülölelték és mert a császárok despotizmusa előbb a férfit tette puha udvaroncá, utóbb a család szentélyét lábbal taposva, megbetegítette a társadalmat, miközben a nőt kivetkőztette isteni rendeltetéséből s a pillanatnyi élvezet játékszerévé aljasította. A történelem tanítása intő szózat, amely az országcsonkon élő maradék magyarság felé azt harsogja, hogy az élet serpenyőjébe dobott magyarság nagy vágyát csak lelkülete, szelleme és vére tisztaságával, nemességével tudja elérni. Ezért félelmetes és orvoslásért kiáltó az a sajnálatos tény, hogy a válások terén *Budapest* vezet. A statisztika szerint 1920-ban Magyarországnak még csak 29.134 elvált lakosa volt, 1930-ban azonban már 52.066, és ez a szám állandóan emelkedik. És ezt nem lehet csak a megromlott gazdasági viszonyokra tolni. Nem! Inkább az erkölcsi lazulásra! Ez a lazulás azonban nem mai, nem a mában született. A liberalizmus érlelte meg, de a 48-as idők szülték. A lavina akkor indult el, de pusztító útját ma látjuk egész horderejével. Nincs más hátra, mint gátat emelni a lavina elé és magvát szétrobbantani, nehogy eltemesse ezt a viharvert nemzetet. A magyar nemzetnek ma elsősorban lelki és mindenekelőtt erkölcsi újjászületésre van szüksége, a renaissance alapja azonban csak a házasság és a család felbonthatatlansága lehet. És itt nincs engedmény; ez a dolgok kérlelhetetlen logikája. Ezt kell tudnia, ezt kell vallania az öntudatos katolikus intelligenciának megalkuvás, melléktekintetek nélkül. De, hogy ezt megtehesse, ismernie kell az eseményláncolatot, amely a mai tarthatatlan viszonyokat, erkölcsi állapotokat szülte.

A mult dohos levegőjében ápolt liberális eszmék eredményeikben félelmetes rianásokat téptek a természetes jégkérgen, amely alatt annyi évszázadon keresztül folyt a természetes életfolyás. Igaz, hogy volt belső veszítő erő is: az ország vegyes vallási jellege és sok adminisztratív kérdés rendezése. Felvidéken a zsidók,

Tiszántúl a protestáns vidékeken tapasztalható anyakönyvi hibák sok összeütközésnek az anyagát halmozták fel. Ez azonban csak a 67-es idők után éreztetette hatását. A mai tényeknek a közvetlen elindítója ismét csak az 1848. évi XX. t. c. volt, mert olyan közhangulatot teremtett, amely kitermelte a katolikus ellenes támadó intézkedéseknek egész sorát.

Hogy ez így van, bizonyítják a 48-as kormány intézkedései. 1848. augusztus 3-án tárgyalta „elemi iskolák”-ról szóló törvényjavaslatban kirívó katolikus ellenes tendencia jelentkezik, mert *kijelenti, hogy a népoktatás egyedül az állam joga és kötelessége, melyhez a vallásnak semmi köze; (3. §.) kihagyja az elemi iskola rendes tantárgyai közül a hittant; (6. §.) és a felekezeti iskolát fenntartók a községi iskolára szükséges adó fizetésére is köteleztettek. (8. §.)* Báró Luzsénszky Pál azt akarta törvénybe iktatni, hogy *a pap nem tud jó honpolgárt nevelni.* Szerencsére az indítványt elvetették. 1848. november 1-én a középiskolákat a kultuszminiszteri rendelet úgy alakította át, hogy *a vallás tan magántantárgy lett* és bármely vallásfelekezeti tanárok pályázat útján neveztesse ki. E szerint átalakítják a pesti és budai piarista gimnáziumokat. November 4-én az új miniszteri rendelet *feloszlatta a nagyváradi és kolozsvári konviktusokat. A kultuszminiszter a protestáns intézeteket nem bántotta.*

A tanítóképzés átreformálására 15 tanférfiút küld ki a miniszter Poroszországba még pedig a katolikus alapok terhére. A 15 kiküldött közül 6 volt római és görög katolikus és 9 pedig református, lutheránus, görögkeleti és zsidó. A tanítóképzést az állam természetesen magának tartotta fenn.

A katonai főtanodáról 1848. december hó 9-én kimondatott, hogy *a növendékek vallástant nem tanulnak, hanem vasárnaponként saját templomukban megjelenhetnek. Az erkölcs tan* valláskülönbség nélkül *egy világi tanár tanítja.*

Végül a kormány a püspökök megkérdezése és tudta nélkül nemzetőrségi szolgálatra kényszerítette a

papokat, sőt a mozgó őrsereggel táborba is küldötte.¹ A katolikus papság a nemzet harcában úgyis résztvett, a püspökök a papságnak hivatásától való elvonásának a láttára felemelték tiltó szavukat, „mert lehetetlen, hogy a pap öljön s ugyanakkor az utolsó kenetet is szolgáltassa ki.”

A 48-as törvényhozásban feltűnően érezhető a katolikus ellenes hangulat s iránya az *egyházi vagyon elvétele s a szerzetesrendek eltörlése felé hajlik és a papnevelés ellen tör.*

Szacsvay Imre 1848. augusztus hó 5-én nem kevesebbet követelt, mint hogy *I.* Magyarországon és a kapcsolt részekben az egyházi személyek kezei között levő vagyonok mint állami javak, az álladalmi k. kincstár birtokába és kezelése alá rendeltessenek. *II.* Minden bevett vallások egyházainak fő- és allelkészei az országos pénztárból fizettessenek. *III.* Egy főlelkésznek — minő az érsek, püspök, szuperintendens stb. — évenkénti fizetése 4000 forint. *IV.* A keresztelésért, esketésért, temetésért stb. eddig fizetett járandóságok és mindenféle papi bérek szűnjenek meg. *VII.* A káptalani tagoknak — milyeneket ezentúl kinevezni nem szabad — esztendei fizetése 1600 forint. *VIII.* A közoktatási miniszter bizassék meg, hogy Magyarországot s a kapcsolt részeket, a bevett vallások népességeit és érdekeit tekintetbe véve, ossza egyházi megyékre s ezekről, valamint a bennük megkívántató fő és allelkészek számáról a jövő törvényhozás elé jelentést adjon; egyszersmind a papnöveldékről s a nevelési rendszerrel kapcsolatosan, a káptalanok őrzése alatt levő levéltáraknak Budapestre történő áthelyezéséről és jövőben való kezeléséről külön törvényjavaslatokat terjesszen elő.

A törvényjavaslat tárgyalását a képviselőház a beállott válságos állapotok miatt elhalasztotta.

Kézenfekvő dolog, hogy ebben a mentalitásban és

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 70—74. l.

hasonló közhangulatban a katolikus vallásra és egyházra nézve semmi üdvös és jó nem születhetett annál inkább nem, mert Kossuth Lajos nem nagy rokonszenvvel viseltetett az egyház iránt, hiszen ő nyújtotta be az 1848. évi XX. törvényjavaslatot, az ő fellépése következtében szenvedett hajótörést a katolikusok petíciója.¹ Gondolkodására legjelemezőbb az, hogy *a győri lutheránus szuperintendenst váci püspökké akarta tenni* s csak a szuperintendens józanságán múlt, hogy beláthatatlan bonyodalmak nem támadtak ebből a merész, de főként meggondolatlan ötletből.

Nem hiába támadt 1848-ban országszerte az a közhit, hogy „vége a katolikusok uralkodásának.”² Kossuth egyház ellenes felfogása kiütközik az emigrációban is. Így Olaszországban való letelepedése — 1861 — után nem tudott megbarátkozni III. Napoleon azon tervével, hogy az olasz államok a pápa fősege — elnöksége — alatt szövetséges államot alkossanak. A kérdés főnehézségét éppen a pápában látja s ennek egyetlen orvossága volna, ha Bologna, Ferrara, Romagna tömegestül „protestánssá, új evangélikussá, kongregacionalistává, unitáriussá, racionalistává, naturalistává, theistává, szóval mindenné lennének, csak „páapisták” ne maradnának.” Így aztán „nem pápista alattvalóknak a pápa nem lehetne szuverénje.”³

Igy aztán érthetővé válik a katolikus ellenes irány előtörése éppen a nemzet szabadságharca idején, érthetővé válik a közvélemény kialakulása, magatartása és a kiegyezésutáni korban való előtörése és a 48-as egyház ellenes szellemnek átültetése, kiérlelése és végrehajtása. A következő generációkban a 48-as eszmék szoros kapcsolatba kerültek az egyház ellenes felfogással s innen származott aztán a 67-es alapon álló, de az egyházzal szemben 48-as eszmekörben mozgó kor-

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 88—91. l.

² Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 97—103. l.

³ Kossuth: Irataim az emigrációból. II. k. 306., 320., 327. l.

mányok magatartása az egyházpolitikai törekvéseknél.

Az abszolutizmus nyugalmat hozott, de nem megoldást, ezért az 1867-ben királyával kibékült nemzet az alkotmány visszaállítása után, kormánya útján, azonnal hozzáfogott a kérdés rendezéséhez. Az egyház helyzete nem javult, sőt rosszabbodott. A 48-as idők-ből átáramló katolikus ellenes áramlatok a liberalizmus mindent elborító hullámában új lendítő erőre tettek szert. És megindult az új ostrom a 850 éves bástya ellen, amelyen ugyan ott álltak a vezérek, de újra hiányzott a szervezett és felszerelt hadsereg. A vezérek intő, kiáltó szózata megtört az elközömbösödött katolikusság közönyösségén, tompa letargiáján, szabadelvű elszíntelenedésén, elvizenyősödött gondolkodásán. Pedig az ár egyre nagyobb hullámokat vetett, egyre nagyobb területeket öntött el. És már 1867. október 23-án megjelenik az első vészmadár s Monojlovics képviselő a katolikus ünnepek kötelező megünneplése ellen tiltakozik. A belügyminiszter a reciprocitást hangoztatva kitér a vita elől. Erősebb hullámozást okozott 1868. június hó 24-én Eötvös József báró, kultuszminiszternek a válasza, melyet Csanády S. általános vallásegyenlőséget követelő interpellációjára adott. Nyíltan szembeáll az egyházzal az *áttérések* ügyében, a vegyes házasságból származó gyermekek vallásának a megválasztása ügyében, de a végleges rendezést csak a katolikus autonómiának a megoldása után lehet végrehajtani.

A gyors ütemben jövő törvények hol itt, hol ott csípnek egyet az egyházi rendelkezéseken és a támadásokra alkalmat nyújtanak, amelyeket a liberális tábor szangvinikus része készségesen ki is használ. A legnagyobb ellenszenvvel a nemzet a népoktatási törvényt fogadta. Eötvös elő is számlálja egyik jelentésében a törvény akadályait s nem mint utolsót említi a katolikusok feltékenységét a saját felekezeti iskoláik iránt. Majd *izgatással vádolja a papságot*. Azóta a liberális felfogás szerint, *minden ellenvélemény, vagy a régi jogokhoz való ragaszkodás* a kormányzat részéről mindig „izgatás”. Eötvös törvénye a felekezeti iskolák ellen

irányult, bizonyítja ezt a tanfelügyelők közösítési mániája.¹

Ugyanez az idő szülte az 1741. évi XLI. törvény-cikkben katolikus jellegűnek elismert pesti egyetem dekatholizálását és szokással lassankint kidomborította a kormány állami jellegét, bár az egyetem alapítása, eredete, vagyona kimutathatóan katolikus eredetű. Az alapító okmányokat használta fel a magyar kormány a csehek által a megszállott Felvidéken lefoglalt egyetemi javaknak visszakövetelése érdekében a nemzetközi fórum bírái előtt és ezek az okmányok döntötték el a pert a magyarság javára

Eötvös báró Csanády interpellációjára, annak ellérére, hogy a katolikus autonomia még nem volt meg, sietve beterjeszti 1868. szeptember 19-én a bevett vallásfelekezetek tökéletes viszonzosságát rendező törvényjavaslatot. A törvényjavaslatban a vegyesházasságból született gyermekek vallásának meghatározását a szülők szabad rendelkezésére bízta. A központi bizottság e helyett a *nem szerinti* rendelkezést teszi s Eötvös ezt elfogadja. A törvény 11-ik szakasza kimondja, hogy bármelyik fél papja előtt köthető érvényesen a vegyesházasság. A 12. szakasz érvénytelennek jelent ki minden megegyezést vagy rendelkezést — megparancsolja, hogy a fiú az apa, a leány az anya vallását tartozik követni. A törvényjavaslat, amely a szülők rendelkezési szabadságát hatalmi szóval korlátozza, minden ellenállás nélkül keresztül ment az ellentábor harcias és öntudatos szellemével szaturált országgyűlésen.

A vegyesházassági válóperekéről szóló törvényjavaslatot 1868. november hó 16-án nyújtotta be Eötvös. 1869. július hó 10-én előjött az egyház konok és nyakas támadója, Irányi Dániel és megtette a vallásszabadságról szóló igen tágkörű törvényjavaslatát, amelyet tántoríthatatlan csökönyösséggel és kitartással évtizedeken át újra és újra előterjeszt és a megkapott koncot el nem ejtve évtizedeken át napirendre tűzve lassan kimeríti és kitermeli a polgári házasságot. Irányi

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos Egyházpolitikája: 128. l.

javaslatában meg akarta szüntetni: az Istenre való esküt, a felekezeti adót, a főpapság közjogi kiváltságát. Mint korszerű és szabad intézményt követelte a polgári anyakönyvvezetés és a polgári házasság behozatalát, a szentszékek eltörlését, a közös temetőt. A központi bizottság elvileg hozzájárul a javaslatához és gyakorlati törvényjavaslat megtevésére kiadta a miniszternek.

1870. február hó 5-én Ludwig Lajos javaslatában azt indítványozza, hogy a betöltetlen vagy megürült egyházi javadalmak — intercalaris — jövedelmeit a pénzügyminiszter vegye be tárcája fedezetei közé. Eötvös báró azonnal kijelentette, igen helyesen, hogy az egyházi vagyon természetesen a katolikus egyházat illeti. A szikra gyújtott és 1870. február hó 16-án a katolikus Ghyczy K. éles támadást intéz a tanulmányi alap ellen. A támadásra a javában ülésező és a katolikus alapokra igényét bejelentő első szervező kongresszus állásfoglalása nyújtotta a kedvező alkalmat. A vita elfajulásának a megakadályozására bizottságot küldött ki a parlament.

Az ülésező kongresszus ráterelte a figyelmet a katolikus autonomiára. És az egyház ádáz támadója a katolikus Ghyczy újra tajtékzott dühvel támadt az autonomiára, amelynek megoldását az egyház hierarchikus szervezete miatt lehetetlennek tartotta. Vukovics Sebő radikális szenvedéllyel rohamozta az Egyházat, kijelentvén, hogy az autonómiát csakis akkor hajlandó megadni, ha a katolikus egyház nálunk is, mint Amerikában, egyesületi joggal lesz felruházva, és ezen az alapon követeli, hogy *I. A pragmática sanctio azon szakasza, mely a fejedelem katolikus voltát írja elő, módosíttassék s ezen tartozás alól a király feloldassék; II. A koronázás egyházi szertartása kiküszöbölendő; III. A püspökök főrendiházi tagsága töröltesse; s IV. Az egyházi vagyon, mint állami jöszág, az állam javára legyen értékesítve.* A javaslatból a düh, az irigység és a tradíciók ledöntése lángol és nyomában felzúdul az ellentábor haragos támadása minden felől és a támadásban derekas részt kértek és

vittek katolikus képviselők is. A papírkatolikusok prototípusai szomorú bizonyságai e kor eltévelyedéseinek. A vitába beleszól a kor legcéltudatosabb és legmakacsabb politikusa is Tisza Kálmán s bár lefojtottak szavai, mégis kiélezetten metszőek. „Ő előtte az autonómiának főkelléke az, hogy ne legyen ott egy szentek szentje, mely a hívők elől el van zárva, hanem minden, ami az egyházban történik, ne lehessen másnak, mint a hívőknek, a hívek összességének akarata.” Kállay Ödön már a hierarchia ellen dühöng és felpanaszolja a háznak, hogy neki mint katolikusként mily elnyomottságban kell tengődnie. Minden jogát a hatalom meg a hierarchia eltulajdonította.

Alig napolta el magát a katolikus kongresszus 1871. ápril. 3-án, Ghyczy K. újra megjelent a porondon, és ráfogta az autonómiára, hogy több olyan elvre van fektetve, mely törvénycikkekkel, alkotmányunkkal meg nem egyezik, sőt a kormány, az országgyűlés, a király, a korona jogaiba ütközik.¹ A kihívó fellépésre másnap Zichy Nándor gróf megteszi javaslatát, melyben feleletet követelt Pauler kultuszminisztertől Ghyczy felszólalására, és megnyugtatta-e a katolikusokat azzal, hogy az önkormányzati jogukat meg nem tagadja. A *miniszter* a katolikus kongresszus munkálatáról érdemben nem nyilatkozott, de *elismerte a katolikus egyház önkormányzati s szervezési jogát.*

Európa nyugati felén ezalatt a németek és a franciák mérték össze fegyvereiket; a nagy horderejű összecsapás azonban nem tudja eltéríteni a belügyeire figyelő nemzetet kis horizontra szorító törekvéseitől. Sőt csak annál nagyobb hévvel folytatja veszedelmes játékát, amelyet a vatikáni zsinaton kimondott csalatkozhatatlansági dogmával kapcsolatosan Eötvös József báró, kultuszminiszter elindított. 1870. augusztus hó 1-én a kultuszminiszter arról értesíti ugyanis a hercegprímást, hogy a vatikáni zsinatnak határozatai

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos egyházpolitikája: 160—163. l.

ellenében a királyi kormány szükségesnek tartja az állam jogainak biztosítása végett, Magyarországra nézve, a „*királyi tetsvény*“ (placetum) újabb fejlesztését a királynak javaslatba hozni. *Augusztus 10-én a miniszterelnök értesíti a püspököket, hogy a király a placetum folyamatba vételét elrendelte s ezért a vatikáni zsinat és a pápa semminemű határozatai vagy rendeletei ki nem hirdethetők*, hacsak a kormány felterjesztése folytán a király kihirdetésüket vagy szétküldésüket meg nem engedi. Simor hercegprímás óvást emelt a rendelkezés ellen, de eredmény nélkül. Sőt amikor *Jekelfalussy Vince székesfehérvári püspök* a miniszteri óvás ellenére *kihirdette a vatikáni határozatokat*, akkor *a bátor püspököt „ad audiendum verbum“ citálták* 1871. szeptember 11-én déli egy órára *a minisztertanács elé, ahol a miniszterelnök az összes katolikus vallású miniszterek jelenlétében a király „visszatetszését, rosszalását s megfeddését“ fejezte ki* előtte. A megdorgálást írásban is átadták a püspöknek, aki minderre azt válaszolta: „Köteles engedelmességgel fogadom apostoli királyomnak e legmagasabb elhatározását, *tudom kötelességemet.*“ A kormánynak ez a lépése meglepő, mert a placetum nincs törvénybe iktatva, csak szokásjogon alapult s így a kormánynak nem volt joga a püspököt megdorgálni. Kirívó tünete a kornak, hogy ugyanazon fejedelem kormánya Bécsben kiküszöböli a placetumot, Budapesten meg görcsösen él vele a kormány!

A kormány viselkedéséhez hasonló a merész hangú sajtóé, amely csírájában igyekszik elnyomni a lassan meginduló katolikus szervezkedést, ezért lázítva dobja a közvélemény elé a kérdést: „Láttunk megindulni egy mozgalmat a katolikus vallás ürügye alatt; láttunk úgynevezett „Katholikus Kaszinókat“ alakulni, népgyűléseket tartatni, felekezetek s egyes püspökök részéről oly merényleteket elkövetni, amelyek igen sokakat zavarba ejtenek.“ Schwartz Gyula interpellációjában ugyanez a gondolat jelentkezik, amikor a parlament nyílt színen kijelentette, hogy

a közvéleményt nyugtalanítják a katolikus kaszinók és kérdést intézett a miniszterhez, hogy hajlandó-e eljárni és gátat emelni a katolikus mozgalmakkal szemben, hogy Magyarországnak az úgynevezett katolikus politikai mozgalommal szemben közművelődési, köz-erkölcsiségi érdekeinek kellő bizonyítékot nyújtson. Pedig a katolikusság sajnos nem szervezkedett sem politikailag, sem társadalmilag. A megindulandó szervezkedésnek ezek az első fecskéi is nagy riadalmat okoztak a liberális tábor berkeiben, mert jól látták a következményeket, ezért kellett őket már a kezdet kezdetén gyűlöletesekké tenni a közvélemény előtt és megsemmisíteni még a megindulás pillanatában. Nem maradhatott el a következő lépés sem, természetesen ismét a parlamentben, hogy hatványozott erővel visszhangozza aztán a közvélemény, a társadalom a feldobott igézetes jelszót.

Majthényi Dezső 1873. február hó 8-án indítványt tesz, hogy a miniszter oszlassa fel a jezsuita rendet és kergesse szét tagjait, kik „a sötétség s a papi uralom legerősebb támaszai.” E megdöbbentő tudatlanságra és vakmerő állításra, a katolikusságot kihívóan sértő, szégyenletes fellépésre feláll Apponyi Albert gróf és csak nagy önmehtagadással tudta fékezni válaszában hangját, hogy méltóképen megfelelhessen a durva és érdes tónusra. A szikra azonban gyújtott és a törvényhatóságok közül: Pest, Békés, Zemplén, Gömör, Csanád, Tolna, Baranya, Kishont, Heves, Ugocsa, Ung, Túróc vármegyék Késmárk, Sopron, — mely már 1873. január 13-án kérelmet nyújtott be: „a jezsuita zárdák eltörlése, megszüntetése, a rendnek a magyar korona országaiban való eltörlése iránt,” — továbbá Komárom, Pozsony, Gölnicbánya, Újvidék, Buda, Fiume, Arad, Hajdudorog, Nánás városok¹ a jezsuiták kiűzetését követelik az országgyűléstől. A katolikus ellenes közhangulat egyre mélyebb rétegekbe szívódott országszerte, a katolikusság meg tunyán, tehetetlenül nézte ezt és nem vette

¹ K. Török: A magyar egyházpolitikai harc története. 60. l.

észre, hogy egyre nagyobb érdekei forognak kockán.

A placetum körüli harc Schopper György rozsnói püspök személye körül újra kitört. A püspök a vatikáni zsinat határozatait papsága között szétosztotta és a határozatok követésére buzdította papjait. Trefort kultuszminiszter ezért a püspököt megdorgálta és megismétlődés esetén szigorú megrendszabályozással fenyegette meg. A ház keveselte ezt az eljárást és a minisztert leszavazta, aki az új leszavazás elől csak úgy tudott kitérni, hogy az *állam és egyház közötti viszony szabályozására bizottság kiküldését javasolta, mert csak törvényhozás útján lehet megoldani: I. a vallás szabad gyakorlatát és a felekezetek egyenjogúságát, II. a polgári házasságot; III. a katolikus alapok és alapítványok szabályozását; IV. a katolikus autonómiát és V. a placetum szabályozását.*¹ A javaslatot a ház elfogadta és 27-es bizottságot küldött ki, melybe 24 liberális felfogású képviselő mellé 3 katolikus meggyőződésű képviselő került. A bizottság 1874. június 16-án nyújtotta be jelentését, amely 32 szakaszban foglalkozik *a vallás szabadságával, egyházak alapításával, az istentiszteletek és ünnepek dolgával, az egyházi fegyelemmel, az egyházi rendekkel, az áttéréssel, a gyermekek vallási nevelésével és a temetkezéssel.* Bittó István miniszterelnök indítványára a ház szótöbbséggel szerencsére levette a napirendről.

A különböző irányú és oldalról jövő támadásokban a legveszedelmesebb volt a szekularizáció felvetése. Aranyosmedgyesi függetlenségi kör kiadta a tetszetős jelszót: „*az önálló nemzeti bank javára el kell venni a papi javakat.*” Az eszmét közölték a képviselőházzal. Solymosy Bálint képviselő 1874. május hó 2-án plenáris ülésen magáévé téve a kérvényt, határozati javaslatot adott be, hogy a kérvény a kiküldött 27-es bizottsághoz tétessék át. Erre újra megindult a pergőtűz az egyházi birtokok ellen s *Tisza Kálmán kertelés nélkül kijelenti, hogy nem akarja a kérdést bolygatni, de még-*

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos egyházpolitikája: 195. l.

is bizony jöhet idő, mikor az állam e javakhoz hozzá fog nyúlni és óhajtja, hogy e nyúlás „legnagyobb kimélettel történjék.”¹

1874-ben elhangzott Tisza Kálmán ajkáról az elv és azóta titkon, nyíltan ott vibrál az egyház-ellenes tábor, politikusok szívében. Csak alkalom kell, csak a körülmények összejárása szükséges és megtörténik, „talán” a legnagyobb kimélettel, az egyházi javak elkobzása „az állam javának” a cégére alatt, de nem az állam hasznára!

Ezeknek a láttára a katolikus konzervatív vezérférfiak és püspökök tanácskozásokat folytatnak, hogy nem kell-e a katolikus érdekek védelmére, más országok mintájára pártot szervezni. A tanácskozások ezt sajnos célszerűnek nem találták. Apponyi Albert gróf atyja más nézeten volt: ő a megelőzés szempontjából szükségesnek ítélte a politikai téren való tömörülést és akciót.² Az idő neki adott igazat a magyar katolikusság aligha jóvátehető kárára.

Közben nagy változás állott be a magyar politikában. Tisza Kálmán, a közjogi kiegyezés legelszántabb ellenfele, hirtelen pálfordulással a kiegyezés védelmezője lesz s 1875-ben magához ragadva a kormányrudját 15 évig irányítja az állam sorsát. Politikájának alap tétele, hogy a katholicizmust, az egyház vezető köreit, bizonyos defenzív álláspontra kényszerítse. S míg egyrészt az Egyház közjogi és anyagi javai védelmezőjének adta ki magát, azalatt erőtartálékként állandóan készenlétben tartotta az elégedetlenkedő Egyházzal szemben a protestáns liberalizmus megizmosodott erőit, mindenkor támadásra kész szellemi hadseregét. Kitért a kultúrharc elől, de tudatos számítással azt készítette elő. Tizenötéves uralmát az ország belső konstrukciójának kiépítésére, az adminisztratív törvényhozásra — (a vármegyék rendezése; községek, városok, törvényhatóságok közigazgatásának reformja; a vármegyék és az

¹ Keményfy: Ötven év egyházpolitikája. 204—207. l.

² Apponyi Albert: Emlékirataim. I. 61 l.

igazságszolgáltatás szétválasztása; a közoktatásügyi reformok; az ország gazdasági igényeinek kielégítése; ipari, kereskedelmi, mezőgazdasági intézmények és reformok létesítése) — fordította, de nem feledkezett meg fegyvertársairól sem, akik általa jutottak oly kiváltságos hatalmi helyzetbe, hogy érvényesülések minden téren évtizedeken át biztosítva lett.

1881. október 8-án kerül a ház elé, „*a keresztény és zsidó polgári házasságról*” szóló törvényjavaslat. A javaslat az igazságügyi bizottsághoz kerül és két évig itt is maradt. Tisza előbb megérlelte a helyzetet és csak amikor biztosítva látta a sikert, akkor hozta elő ismét. A „leányzó nem halt meg, alszik” híres mondása folyton ott van minden kényes és nehéz ügyben. 1883. május 22-én végre előterjeszti a jelentést az igazságügyi bizottság. Az idő azonban nem volt alkalmas. A tiszaszlári vérváddal kapcsolatos bűnper hatalmas antiszemita forrongást idézett elő az országban. Somogy vármegyében a tömegmozgalmak megfékezésére a kormány kihirdette a statáriumot. A képviselőház liberalizmusa mindezek ellenére is elfogadja a keresztény-zsidó házasságról szóló törvényjavaslatot, ám a konzervatív főrendiház másodszor is leszavazza 1884. január hó 11-én, mire Tisza a javaslatot levette a napirendről.¹

A katolikus sérelmek orvoslása érdekében 32 al-esperesi kerület kérvénnyel fordult a képviselő házhoz, amely a kérvényt döntésre a kormánynak adta át. Ezzel szemben a protestáns lelkészek által benyújtott kérvényt, melyet az 1879. évi XL. t. c. 53 §-nak, — mely kimondta, hogy, aki 18 évet be nem töltött egyént az 1868. évi LIII. t. c. rendelkezése értelmében más felekezetbe felvesz, két hónapig terjedő elzárással, vagy 300 forintig terjedő pénzbírsággal büntetendő, — szigorítása és főként kiegészítése érdekében terjesztettek elő, hogy t. i. büntetés terhe alatt köteleztessék a katolikus lelkész arra, hogy a megkereszteltet a törvény értelmében a protestáns lelkésznek hivatalosan szolgáltassa ki, a

¹ K. Török: A magyar egyházpolitikai harc története: 77. l.

képviselőház 1881. április hó 2-án *meleghangú határozattal* oly utasítással adta ki a kormánynak, hogy a leggondosabban tegye tanulmányozás tárgyává.

A katolikus alesperesek és a protestáns lelkészek kérvényeinek különböző módú és annyira elütő kezelése éles visszfényt vet a törvényhozásban uralkodó elfogult és legkevésbé sem helyes, avagy objektív szellemű gondolkodásra, ügykezelésre és államalkotó tevékenységre!

A katolikus alperesek kérvénye parázs vitát rögtönzött a házban, melyben éppen nem utolsó szerepet töltött be a katolikus Ugron Gábor katolikus papságot gyalázó beszédével. Kíméletlen brutalitásával és vészes fenyegetésével a maga nemében párját ritkító volt Tisza Kálmán öntelt és hatalmaskodó felszólalása. *Ő a kérvényezőket békétlenkedőknek, hazafiatlanoknak nevezte, a magyar papság hazafiságát megfizetettnek nyilvánította, s mert javadalmuk van az állam kegyéből kötelesnek tartotta részükről áldozatot hozni. Megfenyegette a főpapságot, hogy az ilyen kérvényező felszólalásokat majd a papi vagyonnal fogják megfizetni s nem lesz ember, aki a katolikus klérus jelenlegi helyzetét megtarthatná.* Az autonómiáról szólva, kijelentette, hogy figyelembe kell venni: van e annak a felekezetnek feje az államon kívül, és másfelől, minő anyagi eszközök állanak annak a felekezetnek rendelkezésére. Ezzel az elfogult és semmiesetre sem nagy államférfiúra valló felszólalással a katolikus alperesek kérelmét el is intézte. És nem volt, és nem kerekedett fel az országban olyan orkánszerű felzúdulás, amely elsöpörte volna Tiszát egész rendszerével együtt a helyéről. Nem, néma csönd támadt mindenfelé!

Tisza haladt a maga útján. Hogy a konzervatív főrendiházat megtörje, megreformálja a főrendiházat és 1884. október hó 20-án *a főrendiház újjászervezéséről szóló javaslatában megfosztotta a címzetes püspököket a főrendiházi tagsági jogtól és helyet csinált* — a protestáns egyházakat episzkopális egyházakra emelvén, — azóta nevezik a protestáns szuperintendenseket püspö-

könek — a protestáns egyházfőknek, személyes és kitaró híveinek. És így a háromszor annyi katolikust 31 főpap, az egyharmadnyi protestánsságot pedig 13 egyházi főnök képviselte a főrendiházban az új helyzetben. Az egyház itt is visszaszorult az öntudatosan előnyomuló protestánssággal szemben.¹

Ez az eltolódás egyébként tovább tartott és a mai felsőházi törvényben még kirívóbbá vált.

Utána hat évi szünet állt be a parlamentben, hogy a végső lezárolásra elkészülhessen, a kormány nem bolygatta javaslataival a polgári házasságra vonatkozó kérdéseket, de nem volt csend a sajtóban, a politikai klubokban, a társadalomban. A közszellem beteges liberalizmussal telt meg. A *Pesti Napló*, *Pesti Hirlap*, a Jókai szerkesztette *Nemzet*, a papellenes *Honvéd* a szélsőségen haladva, támadják nyíltan, burkoltan, de mindig éllel az egyházat és puhítják, gerinctelenítik a nem gondolkodó, hanem a betütfaló és az olvasottakat szajkoló olvasó közönséget. A katolikus intelligencia nagy többségében ezt a sajtót olvassa, támogatja. Egyedül a „*Magyar Állam*“ áll szilárdan a katolikus érdekek mellett és hallatja figyelmeztető szavát és kiáltja szózatát a közönyös, közömbös, nem törődöm, tunya sőt egyre ellenségesebb katolikus tömeg felé. Az újságokból áradó harcias hangulat nem maradhatott felekezeti surlódások nélkül, amelyekhez elég gyújtó anyagot szolgáltatott az egyházpolitikai törvények és törekvések. Az elkeresztelési konfliktus magvai, melyek benne vannak az 1868. évi LIII. t. c. 12 §-ában kiérlelik az összeütközést. Csak alkalom kellett. És az alkalom nem is késett. A soproni plébános egy vegyes házasságból származott gyermeket megkeresztelt a nélkül, hogy erről bizonyítványt adott volna, a nélkül, hogy a bizonyítványt áttette volna az evangélikus felekezet lelkészéhez, hogy az a soproni ág. hitv. evangélikus egyház anyakönyvébe iktassa. A kir. ügyész ebben kihágást látott és megindította a büntető eljárást a plébános ellen. A soproni

¹ Keményfy: Ötven év alkotmányos egyházpolitikája. 242. l.

bíróság kimondta a plébánosra a büntetést, a királyi tábla megváltoztatta az ítéletet, megszüntette a büntető eljárást és felmentette a vádlottat, mert a keresztelezés még nem felvétel azon vallásnak kebelébe, melynek papja a keresztelest végrehajtja. A protestáns felekezetek nem nyugodtak meg ebben, hanem az 1879. évi XL. t. c. 53. §-ának szigorítása érdekében a törvényhozáshoz fordultak 1881-ben. A kormány a kérdésnek törvényhozási úton való megoldásába nem ment be, e helyett Trefort megjelentette 1884. július hó 11-én a vegyes házasságból származó gyermekek anyakönyvvezetéséről szóló rendeletét, mely szerint az elkeresztelt gyermek anyakönyvi kivonatát az illető lelkésznek át kell küldenie az illetékes felekezet lelkészének. Trefort a rendelet végrehajtását nem sürgette. A probléma lekerül a parlamenti viták napirendjéről. Ám az életben tovább élt, mert az elkeresztelés ügyében és kérdésében áthidalhatatlan ellentétek voltak az egyház és a protestáns felekezetek között. Az összeütközés elkerülhetetlen volt. És ekkor bukott meg Tisza Kálmán rendszere.

Szapáry Gyula gróf kormánya az állítólagos „Tisza korrupció”¹ eltüntetésének jegyében indítja meg munkálkodását és mégis ő okozza az Egyház egyik leg súlyosabb megpróbáltatását. Csáky Albin gróf kultuszminiszternek 1890. február hó 26-án kelt „*elkeresztelési rendelet*”-e újra elgördíti a lavinát.

Molnár János komáromi apátplébános több ízben keresztelt meg vegyesházasságból származó gyermekeket, a nélkül, hogy az anyakönyvi kivonatot a protestáns lelkésznek átküldte volna. Megindult a kihágási eljárás és több esetben megbírságolták. Szenvedélyes harc indul meg a sajtóban, a gyűléseken. A katolikus papság felháborodva ellenáll és Róma 1890. évi július hó 7-én a *bizonylatok kiadását határozottan megtiltja*. Róma állásfoglalását a primás az utasításhoz híven még nem publikálja, hogy a Csáky féle rendelet

¹ K. Török: A magyar egyházpolitikai harc története: 82. l.

visszavonassék. Csáky látva az ellenállást, taktikai fogásból meghagyja a közigazgatási hatóságoknak, hogy a bevádolt plébánosokkal kiméletes módon járjanak el s tartózkodjanak az erőszaktól. Szapáry gróf miniszterelnök minden elkeresztelési esetet magához terjesztet fel. A kiegyezés nem sikerül. Az apostoli szentszék a kormány megoldását nem fogadja el. Új tanácskozások indulnak. *A Ház helyesli a kultuszminiszter eljárását és tudomásul veszi a polgári anyakönyvek behozatalára vonatkozó törvényjavaslat beterjesztésének kormányjelentését.* Simor hercegprímás tanácskozásra hívja össze a püspöki kart, hogy nyilvánosságra hozhassa a római döntést. A konferencia előtt a miniszterelnök a király nevében kijelenti a hercegprímásnak, hogy halassza el a római döntés kihirdetését és ne foglaljon állást az elkeresztelési rendelet ellen a főrendiház ülésén, mert reméli, hogy a kiűtött vizsályt barátságosan elintézi. A hercegprímás királyi parancsnak véve a miniszterelnök kijelentését, közölte a királyi akaratot a püspöki karral és Róma döntését is, azzal, hogy azt a további intézkedésig ne közöljék a nyilvánossággal. Annál nagyobb meglepetést keltett, hogy a „Magyar állam” napilap másnap azaz december 17-én teljes szövegében közölte Róma döntését. A helyzet ezzel kitisztult. 18-án a főrendiház ülésén Schlauch Lőrinc püspök a püspöki kar nevében a gróf Zichy Nándor által benyújtott petíció bemutatásakor kijelentette, hogy tárgyalását most nem tartja időszerűnek, mire gróf Zichy nagyszámú főrend nevében azonosította magát a püspöki kar felfogásával.¹ Ami két nappal előbb átérzett szükség volt, az most a miniszterelnök közbelépésére elvesztette sürgető jellegét. Az Egyház jóakaratából a kormány átment az Egyház által nyújtott aranyhídon és viszonzásul megindította a további harcot.

És megindult a katolikus elkeresztelő papok ellen a zaklatás. A miniszterelnök elrendelte az elkeresztelési esetekben a katolikus lelkészeknek pénzbírság-

¹ Keményfy: Ötvenév alkotmányos egyházpolitikája. 266. 1.

ban való elmarasztalását és felmentette az anyakönyvi kivonatok átküldése alól, de csak azért, hogy a protestáns lelkész eljárást indíthasson a bíróság előtt az 1879. évi XL. t. c. 53. §-a alapján. Róma 1891. április havi „Acta. S. Sedis” számában megjelentette az anyakönyvi kivonatok kiadása ügyében hozott döntvényét s ezzel zárt utasítása nyílt utasítássá vált!

1892. május 27-én Apponyi Albert gróf képviselőházi beszédében hozzájárult Irányi általános vallásszabadságot követelő határozati javaslatához. E beszéd a kormányt gyors cselekvésre sarkalta. Megijedt Apponyi kormánya-jutásának lehetőségétől, ezért még aznap elfogadta Irányi javaslatát. E határozat megindította a radikális egyházpolitikai reformokat és az egyház egére feltornyosultak a kultúrharc viharfelhői. Közben Tisza Kálmán 25 éves főgondnoki jubileumán a protestánsok komáromi táborozásán: „kitartás és szívósság fegyvereire” szólította fel a protestánsokat. És előtérbe nyomult a *polgári anyakönyvvezetés, a zsidó recepció, a polgári házasság* fenyegető réme.

A házassági jog reformja azonban elsodorja Szapáry Gyula gróf kormányát. Utóda Wekerle Sándor kieszközli a királyi beleegyezést és az 1892. november hó 21-i bemutatkozó ülésen már az izraelita vallás törvénybeiktatását, a vallás szabad gyakorlását, az általános polgári anyakönyvek behozatalát hozta tarsolyában azzal, hogy a polgári anyakönyvvezetési törvény meghozatalával egyidejűleg az 1890. évi február 26-i „*elkeresztelési rendelet*” hatályon kívül helyeztessék. Wekerle kormánya gyors ütemben egymásután nyújtja be reform-javaslatait: 1893. április 26-án *az állami anyakönyvekről és a zsidó vallás recepciójáról*; május 17-én *a vallás szabad gyakorlatáról*; december 2-án *a kötelező polgári házasságról* és néhány napra rá *a gyermekek vallásáról*.

A film lepergett és megkezdődött a döntő roham. A döntő küzdelemben az Egyház már nem állt magában, világi vezéralakok támadtak, akik Zichy Nándor gróf vezetésével odasereglenek a veszélyeztetett bástyá

fokaihoz és kemény harcba kezdenek. Nem tudják megakadályozni a liberalizmus győzelmét, az új törvények megszavazását, de felőrlik, kimerítik a liberalizmus támadó erőit, megállítják az elindított lavinát és katolikus ellenáramlatot indítanak az országban.

Zichy Nándor gróf, mikor az elkereszтелési vita elindult, újra kezébe vette a főrendiházi ellenzék megszervezését, tette ezt annál nagyobb lelkesedéssel, mert a helyzetet a *kisdedóvásról* szóló 1891. évi XV. t. c., — amely a felekezetenküliség jellegével kirekesztette a katolikus vallás jogos és természetes érvényesítését az óvodából, amikor felekezetközi fohászszerű imát rendelt el Csáky miniszter,; „*mert a 3—5 éves gyermekekben a felekezeti iránynak nevelése nem kívánatos*“, — még jobban és a végsőig elmérgesítette. Tisza Kálmánnak XIII. Leó pápához intézett levele, amelyben *arra kérte a pápát, hogy utasítsa a magyar klérust, hogy a választásoknál a szabadelvű pártot támogassa*, arról győzte meg Zichyt, hogy a katolikus önvédelem céljából szervezkedésre van szükség. És járta az országot s ahol megfordult, öntudatra ébredezett a katolikusság. Az 1890. évi főrendiházi költségvetési vita alkalmából már 123 község kérvényét terjeszti az elkereszтелési rendelet ellen. 1891. január 23-án meghal Simor hercegprímás és a kormány előtt felmerül a primási széknék Esztergomból Budapestre való helyezésének a kérdése, de szerencsére résen állott az esztergomi főkáptalan és érveivel megcáfolta az áthelyezés mellett felhozott okoskodásokat és rámutatott arra, hogy az áthelyezés Szent István király rendelkezését sérti és az egyházi törvénybe ütközik. A talaj mindennütt rengést mutat és Zichy fokozott erővel toborozza a katolikus jogok védelmére a híveket, sőt a képviselőket is és 80 képviselő választói előtt megígérte a katolikus jogok védelmét. *Sajnos a képviselők nagy része nem tartotta meg a választóknak tett ígéretét*“. Intenzív munkához fog, hogy a katolikus társadalmat felrázza és katolikus gyűlések, egyesületek és sajtó által védekezésre képessé tegye. És kitört a kultúrharc.

Wekerle győzelmet arat, de a katolikus ellenzékkel késhegyre menő küzdelmet kellett minden pontért külön vívnia. A képviselőházban karikacsapásszerűen ment a benyújtott törvényjavaslatok megszavazása, természetesen nagy többséggel. A főrendiházban szervezeten állott Zichy tábora és a *kötelező polgári házasság* javaslatát 1894. május 15-én 139 szavazattal 118 ellen *leszavazza*. A visszaküldött javaslatot a kormány nagy kapacitálására, személyes pressziójára a főrendiház május 21-én 128 szavazattal 124 ellen, tehát 4 szótöbbséggel megszavazza. A *vallás szabadgyakorlásáról* szóló javaslatot 117 szavazattal 116 ellen, *egyetlenegy szavazattal* fogadja el.¹ A zsidók recepcióját 1895. május 14-én és 15-én 107 szavazat ellen 110 szavazattal, tehát 3 szótöbbséggel fogadtatja el a kormány.²

Ezek a számok nagyon sokat mondanak. Azt mondják, hogy hősi küzdelmet folytattak a napipolitikán túllátó férfiak, hogy visszaránták a nemzetet az örvény felé való rohanásában. Az uralmon levő gőgös, dőre, szűklátókörű presszió, mint minden időben, hatalmi eszközeinél fogva győzött, de szörnyű eredményeit hosszúsorú generációk sínylek.

Az egyházpolitikai törvények megszavazása nem lohasztotta le Zichy Nándor gróf lelkes kitartását. A néphez fordul, megalapítja az országgyűlési néppártot és pártjának 17 mandátumot szerez. A párt bevonul a parlamentbe és az egyházpolitikai harcok elerőtlenednek, megszűnnek. És a katolikus tömeg ébredezni kezd mély álmából.

Az 1848. évi XX. t. c. magvai gyümölcsöt hoztak. Az elindított lavina évszázados építményeket, alkotásokat tört pozdorjává és zuhogó patakjai meg-lazították a nemzet alatt a talajt. A kultúrpolitika diadala teljes és a kultúrharc győzött. Ám győzelme pyrrhusi győzelem volt. A megbéklyózott katholicizmusban felélednek a szunnyadó erők és Zichy Nándor

¹ Gábor: Zichy Nándor gróf. 10. l.

² K. Török: A magyar Egyházpolitikai harc története. 99. l.

gróf agitálására megmozdul a lomha tömeg. *A katolikusság elé tárja, hogy szabadságának-autonómiájának a megvalósulása a politikai erőkben és erőviszonyok változásában rejlik.* Ezért is tette a néppárt feladatává az egyházpolitikai törvények revíziója mellett a katolikus autonómiaért való küzdelmet. De a közvélemény fontos szerepét sem hagyta figyelmen kívül, azért sajtót teremt, mert jól tudja, tapasztalta, hogy *sajtó nélkül politikát, átütőerejű mozgalmakat, közhangulatot teremteni nem lehet.* Megjelenik 1895-ben az *Alkotmány*, hogy az új korszakban átadja a helyét a *Nemzeti Újságnak.*

A liberalizmus ereje az egyházpolitikai törvényekkel kimerült, vergődése még évekig tart s utóhatásként a szabadkőműves páholyok támadásai a sajtóban, a parlamentben, a kongregációk ellen (Barkóczy-ügy) fel-feltűnedeznek a halotthamvasztásra vonatkozó kísérletekkel egyetemben, ám ütőerejük többé nincs, mert a ködből kikerült, öntudatra ébredező katolicizmus lassan kiépíti: hitéleti, politikai, irodalmi, társadalmi, gazdasági szervezeteit és tisztuló közvéleménye végkép elfordul a liberalizmus eszmekörétől, mert önmagán tapasztalja az eltévelyedéseknek szörnyű következményeit.

Az egyházpolitikai kérdések likvidálása azóta nyílt kérdés, mely megoldásra vár. Csak a statisztika nem áll! Csak az anya, atya nélküli gyermekek panasza sír a társadalom felé! Csak a hű feleség gyötrő fájdalma zokog a társadalom felé! Csak a becsületes és megcsalt férj keserősége sóhajt a társadalom felé! A társadalom felé, amelynek be kell látnia, hogy a dolgok mai állása, tovább folyása erkölcsi krízisbe, az állam alapsejtjének: a családnak a megbomlásához vezet. A statisztika hideg számai mögött emberek sírnak, tört boldogságok zörögnek, gyermeki zokogások hallatszanak, de revolver dörrenések, taglócsapások és balta zuhanások is! És itt nincs megállás! Ezt minden gondolkodó embernek be kell látnia! Be kell látnia minden érzésű embernek, hogy itt nemcsak saját személyéről van szó, hanem gyermekei, övéi,

szerettei sorsáról, melyről a legjobban gondoskodni természetes emberi kötelesség. És itt nincs engedmény, okoskodás, magyarázat, itt csak isteni parancs van, amelynek megtagadása a szörnyű statisztikához vezet. Ezt kell vallania, ezt kell tudnia a katolikus intelligenciának és népnek egyaránt. A lavina elindult és ma ott rohan szabályozott úton, de nyomában emberi, erkölcsi, testi, lelki sőt anyagi nyomor húzódik. Vajjon látták-e előre ezeket a szörnyű következményeket, növekvő statisztikai oszlopokat azok, akik létrehozták azokat a parancsokat, amelyek ellen a kétezeréves tapasztalattal rendelkező és a római césárok őrvongó tobzódását, a vad hordák kicsapongását, a középkori eltévelyedettek bujaságát, az újkor szabadszerelmét látó egyház oly élesen harcolt és tette ezt nem a maga érdekeiért, hanem minden ember érdekében!? Aligha sejtették, aligha látták előre, mert akkor nem szavazták volna meg. A ma nemzedéke azonban látja, magán érzi az egyházpolitikai irányzat súlyos következményeit és csak önérdekét védi, ha minden törvényes eszközt felhasznál és megragad arra nézve, hogy a helyzetet megváltoztassa és a kérdésnek korszerűbb megoldását szorgalmazza.

A lepereggetett események azt hirdetik, hogy a mult tévedéseit ki kell küszöbölni és a mai kor igényeinek megfelelően kell ismét — közmegelegedésre — rendezni. Ez azonban csak úgy lehetséges, ha a napi eseményeken, érdekeken felülemelkedve a katolikus intelligencia megismeri a mult eseményei keretében a kérdések keletkezésének, fejlődésének és kialakulásának menetét s egyháza álláspontjára helyezkedik berzenkedés, okoskodás és magyarázás nélkül és öntudatosan, magáévá téve felfogását, útmutatása nyomán megindul Zichy Nándor gróf útján!

A LÁBADOZÁS.

,

A múlt század reform évtizedeiben minden forrongott, zakatolt és új felé tört. A társadalmi, politikai, gazdasági, szellemi átalakulás egymás mellett egymást támogatva törte, feszítette, repesztette a haladást akadályozó, omladozó múlt eresztékeit. A szabadság mámoros ígézetében, a beteljesülés pillanataiban szinte természetes dolog, hogy a multtal való szakítástörekvésében olyan államalkotó pillérek eltávolítása is szükségesnek tetszik, amelyek nemcsak az állam pillérei, hanem egy nemzet fennmaradásának az alaposzlopai. Ennek a felismerése azonban a rohanás szédületében elvész s optikai csalódással a legnagyobb akadálnak tűnhetik fel, amelyet minél előbb el kell távolítani az útból és a töréseken új távlatok felé nyílásokat kell kiépíteni. Annál könnyebben történik ez ott, ahol a többi forrongó, megizmosodó, megszerveződő s így öntudatosodó rétegek, osztályok, csoportok mellett teljes passzivitásban, mozdulatlanságban, élettelenül marad egy hatalmas tömeg, amelynek ereje, hatalma akkor is félelmetes, ha azt nem is érezteti ténylegesen. A kisebb ösztönös félelme ez a nagyobbal szemben. Természetes tehát a kisebbségnek a törekvése, ha egyszer uralomra kerül, hogy körülbástyázza hadállásait, és hogy a nagyobbat minél tehetetlenebb helyzetbe szorítsa. Ez történt a 48-as törvényhozásban. A mozdulatlan katolikus tömeg megszervezését elmulasztotta a hierarchia s így a túloldalról elinduló egyházellenes hullámverésben magára maradva kénytelen küzdeni az áradó és sodró áramlásban, amely váratlan ostromával olyan rést ütött a 850 éves gátakon, hogy évtizedes folytonos támadásaival az alámosott gátat kettészakította, sőt teljes elsodrálással fenyegette. Addigra azonban a ketté-

tépett gáton megjelentek a gátvédők szervezett csapatai és ártörő munkájukkal megvédték a gátat az összeomlástól, levezették az áradást és megkezdték a gát kiépítését. A gát megréselése a katolikusság szervezetlensége következtében az 1848. évi XX. t. c. által történt meg, amikor is az állam és az egyház viszonya egyoldalúan felbomlott s az állam javára eltolódott. A megszervezett túloldal kihasználva a katolikusság szervezetlenségét lépésről lépésre szorította vissza az egyházpolitikai harcokban az Egyházat egészen a polgári házasság megszavazásáig.

Az egyházellenes front leghevesebb támadói a *szabadkőműves* páholyokban verődnek össze. Ezekkel fog össze a liberalizmus örve alatt a túloldal és együttes erővel rohamozza évtizedeken át az egyház hadállásait.

Megdöbbszent az a céltudatosság, amely a páholyok lezárt társaságaiban élt és árasztotta érdekhálózatán át végzetes eszméit a társadalom vezető rétegeibe, az intelligenciába. A közvéleményt elhódító, a nemesebb eszméket kiírtó, az Istent tagadó, az önzést, az anyagiasságot hirdető s a tömeget kizsákmányoló veszedelmes aknamunkára csak a forradalmak után ébredt rá a nemzet, amikor a társadalmat, a gazdasági életet, a lelket, testet mérgező tanok megérlelték félelmetes és szörnyűséges gyümölcseiket: a nemzet lelki összeomlásán át az ország szétdarabolását. A szabadkőműves páholyokban a katolikus ellenes gyűlölet kezét fogott az önző, uralomratörő, lelkiismeretlen, istentelen, hazátlan csak a hasznot, a hatalmat, a gyönyört, a kéjt tébolyultan kergető nemzetközi faj idetóduló menekültjeivel és közös erővel rohamozta az Egyház évszázados bástyáját, az egyik a parlamentben, a másik a felburjánzott sajtóban s mindkettő a különböző politikai, társadalmi, kulturális szervezetekben. A szellemi erőt, a tradíciót az egyházellenes tábor szolgáltatta, az anyagi erőt, a pénzt ez az idetóduló idegen faj adta, de a szellemet is. Hogy ez így volt, azt a

szabadkőművesség története, működése bizonyítja.¹ De bizonyítja ezt főként a szabadkőműves taglajstrom² és a tagok vallási hovatartozását feltüntető statisztika. Tekintélyt a nemzet nagyjai adtak. Kossuth Lajost, Jókai Mórt ott találjuk mint annyi más a „vezető emberek” közül. Így aztán természetes dolog, hogy az abszolútizmus korszaka után telegombásodik a magyar társadalom a szabadkőműves páholyokkal, amelyek polipként szétterjesztik csápjaikat az egész országban. 1868-ban megalakult az „Égyesség a hazában”, amelyet csakhamar más páholy megalakulása követett. A kezdetben önállóan és egymástól, függetlenül működő páholyok rövidesen a *Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy*” szövetségbe tömörültek. És megkezdődött a csendes új honfoglalás! A páholyok csakhamar nagy befolyást gyakorolnak a társadalmi és méginkább az állami, politikai életre. Működésük előrelátó és sokoldalú. Társadalmi szervezeteikkel: *Népkutatási Kör, Gyermekbarát Egyesület, Országos Gyermekvédő-Egyesület, Mentő Egyesület, Szabad Lyceum, Ingyentej-Egyesület, Ingyen-kenyér-Egyesület*,³ stb. behálózják az országot és a társadalom legkülönbözőbb rétegeihez férkőznek. Eszméik ezeken a szervezeteken át hatolnak a társadalom minden rétegébe. Következményként kialakul a liberális közvélemény és az egyházellenes közhangulat. Törekvéseiket a törvényhozásban a *szabadelvű párt* (1875—1906), érvényesítette és vitte diadalra politikai követeléseiket, elsősorban a zsidók recepcióját. Hatásukat, erejüket, hatalmukat leginkább az bizonyítja, hogy *1913-ban Magyarországon 78 páholy volt* (Budapest 26, Pozsonyban 14, Szegeden 2, Brassón 2 és 34 vidéki városban egy-egy 6193 taggal)⁴ Csak így érthető az a félelmetes erő és hatalom, amely oly nyoma-

¹ Miklósi: A szabadkőművesség önleleplezése. Budapest, 1912.

² Annuaire de la Maçonnerie Universelle. 1913. Berne. 181—184 l.

³ Dr. Szántó: A katolikus akció. 75. l.

⁴ Annuaire de la Maçonnerie Universelle. 1913. Berne 182—184. l.

tékkal tudta érdekeit képviselni, tagjait állásba, hatalomhoz juttatni és a vele újathúzókat azonnal és végleg összetörni. Csak így érthető a múlt század utolsó évtizedeiben fellángoló egyházellenes közhangulat, amely a vatikáni zsinat után az „ultramontanizmus” ellen döntő rohamra indult. S az újságok, választási agitátorok, aktív politikusok rágalmazó, gyalázkodó hadjárata, az Egyház és a papság ellen! Ilyen aláaknázott politikai talajon, megmérgezett közvéleményben támadtak az egyházpolitikai törvények. (A polgári házasságról az 1894. XXXI. t. c.; a gyermekek vallásáról az 1894. XXXII. t. c.; a polgári anyakönyvvezetésről az 1894. XXXIII. t. c.; a vallásváltoztatásról és a felekezetiленségről az 1895. XLII—XLIII. t. c.)

A politikai uralom kisajátítását, a bankok és nagyipar érdekeit védő szabadkőművesség országot behálózó érdek szervezettsége mellett megjelenik a nagytőkének kiszolgáltatott embertömegeknek a szervezkedése. A gyárosodás megindulása hatalmas tömegeket vont el a falvakból, amelyek kiszolgáltatva a munkaadók profitéhségének teljes kizsákmányolásuk ellen társadalmibb, szociálisabb életstandard elérése és kivívása céljából szervezkedni kezdenek (1890). A *szociáldemokrácia titkárságokat állít fel, hogy szakszervezeti tevékenységével a munkásszervezkedés mozgalmát megerősítse* újságot alapít. És megjelenik az utcákon a *Népszava*. Majd folyóirat — *Szocializmus* — indul el s mellette szaklapok — *Typographia*, *Kőfaragó stb.* — jelennek meg. Végül felállítják országszerte a *munkásbiztosító pénztárakat*, ezzel anyagi erőhöz jut a szociáldemokrácia, amely a társadalmi és a szociális térről átlép a politikai térre is és érvényesüléséért megindítja kemény harcát az uralkodó rendszer ellen, de mert vezetői kezdettől kezdve az idegen fajból verődtek össze, szakadatlanul támadja elsősorban az Egyházat és bontogatja alapjait és inficiálja radikális és forradalmi eszméivel a magára maradt munkásságot.

A szabadkőművesség és a szociáldemokrácia az Egyház elleni támadásokban kezét fogott. Az

Egyház ellenségei a szociáldemokrata munkássággal megszaporodtak. Ez a tér ismét az elkésés miatt, elveszett az Egyház számára.

A XX. század elején a liberalizmus a *szabadgondolkodás magyarországi egyesülete* címen 1905-ben új szervezetet alapít, amely az egyetemi és főiskolai hallgatók megnyerése számára megszervezi a hirhedté lett „*Galilei Kör*”-t 1908-ban. Folyóirata a „*Szabadgondolat*” (1911.) pökhendi hangon harcol a keresztény és nemzeti világnézet ellen, tagjai a legradikálisabb elemek, előkészítői a forradalomnak és a kommunizmusnak.

A miazmákkal fertőzött és aláaknázott magyar társadalom az 1918-as őszi forradalom lelki összeomlásában a szerencsétlen Károlyi kormány által a radikálisan liberális és a szocialista elemek vezetése alá került, amelyek a lelkiismeretlen és a helyzetet fel nem ismerő „*nem akarok katonát látni*” rendelettel sírba temették az ezeresztendőös határok kétharmadrészét és rabszolgaságba taszították a magyar faj egyharmadát. A kultúrharc, az egyház ellenes rohamozás, a magyarság alappillérének megbontása, a 900 éves védőgát kettészakítása után a radikalizmusba tévedt liberalizmus lekanyarodott a faj, a nemzet megsemmisítésének az útjára, amikor a bolsevista kommunisták kezébe hullatta a hatalmat 1919. márciusában, akik kikiáltva a *Tanácsköztársaságot* 1919. április 2-i XXVI. számú rendelettel meg akarták semmisíteni a magyar katolikus egyházat.

Az 1848-ban elinduló egyház-ellenes mozgalom 1919. április 2-án átmenetileg a magyar egyház teljes megsemmisítéséhez vezetett.

És mit tett az egyház az idők sodrában!? Az egyház szembefordult az áradással, de mert tömegeit nem állította be az idők sodrába, lépésről-lépésre visszaszorult és küzdelme eredményes nem lehetett. A hierarchia elmulasztotta megszervezni hívei táborát, világi katolikus híveit a kialakulásban levő, forrongó, vajúdó, zakatoló reformkorszakban. Nem mutatott táborának irányt az új idők szülő mozgalmakban. Magára maradt

és fellépése a tömegmozgalmakkal, megszervezett táborokkal szemben meddő, eredménytelen lett. Nem szervezte meg idejében tömegeit, de a közvélemény kialakításának irányítását is elmulasztotta hozzá, holott az 1840-es években könnyen megalapozhatta volna a katolikus sajtót, amely az akkori viszonyokat tekintve, a reformeszmék szolgálatába állítva, kitűnően szerkesztve, az ország legerősebb sajtóorgánuma lehetett volna, mert anyagilag a hierarchia könnyen megalapozhatta volna s ez által oly szerkesztő gárdát, írói tábort szervezhett volna, amellyel egész másként alakíthatta volna az események kialakulását. És ma is egészen más volna a katolikus sajtó helyzete. Nem szervezte meg tömegeit, nem teremtette meg a közvéleményt alakító katolikus sajtót, így kétszeresen kiszolgáltatta magát a feltörekvő és a sajtóban visszhangzó ellenséges törekvéseknek. Védtelen volt ezért az országgyűlésen és nem védhette magát a közvélemény előtt a sajtóban. Az eredmény így csak passzívum lehetett. Volt ugyan sajtója, de az gyenge és kiskörre szorító volt. Nem volt sem anyagi ereje, sem szerkesztői készsége, így nem volt vonzó és nem volt ható ereje. Élete tengődés volt. Hiányzott a jól megszervezett olvasó tábor. Az „*Egyházi Értekezések és Tudósítások* (1820—24.), az *Egyházi Tár* (1832—39.), az *Egyházi folyóirat* (1832—34.), papilapok, a *Religio és Nevelés* (1841—1849.), a *Magyar Sion* (1863—69) igen kis körre hatnak. Az első erőteljes katolikus napilap az *Idők tanuja* (1860.), első számát egy protestáns egyetemi hallgatókból álló csoport nyilvánosan elégeti. Az idők jele arra készíti a lapot, hogy a *Pesti Hírnök*-kel egyesüljön és közös összefogással új lapot: *Magyar állam*-ot, indítson.

A liberalizmus korszaka nem kedvezett a katolikus sajtónak. Nagyobb lendületet hoznak a 90-es évek. Erősödő katolikus folyóiratok: *Religio*, *Katolikus Szemle*, *Magyar Sion* indulnak meg. Az egyházpolitikai harcokban Zichy Nándor gróf megindítja a harcos *Fejérmegyei Napló*-t 1893-ban, majd 1896-ban Budapesten az *Alkotmányt*. 1901-ben végre megjelenik

a nép lapja az *Új lap*, 1909-ben pedig az *Élet* szépirodalmi katolikus folyóirat. Hiányzik a növekvő katolikus intelligencia számára a napi problémákat magasabb szempontból taglaló, vezérelveket kitűző és harcias irányt képviselő folyóirat. Ezt a hiányt pótolja az 1912-ben meginduló *Magyar Kultúra* az öntudatos és harcos intelligencia átütő erejű, emelkedett szellemű és nagyszerűen szerkesztett folyóirata.

A katolikus öntudatra ébredés 1918-ban tízmillió koronát ad a *Központi Sajtóvállalat R. Társaság*-nak, amely aztán az Alkotmány helyett megindítja végre-
valahára a korkövetelte magas színvonalon álló, pompásan szerkesztett *Nemzeti Ujság*-ot és a délben megjelenő, olcsó, fürge, talpraesett, harcias és óriási példányszámban (kb. 100.000) megjelenő, ma már közkedvelt *Új Nemzedék*-et, valamint az illusztrált hetilapot a *Képes Krónika*-t és a magyar *Jogi Szemlé*-t. Széles rétegekben elterjedt az 1915-ben megindult *Szív*. A háború után felserdült és a liberalizmus közvetlen hatása alól teljesen kivont, megújódott szellemű fiatal katolikus intelligenciának bátorhangú megnyilatkozása a magas színvonalú, európai távlatú és a nagy pápa „*Rerum Novarum*” útmutatásai nyomán járó, kéthetenként megjelenő orgánuma, az 1931-ben meginduló *Korunk Szava*.

Az utolsó évtizedekben végre megteremtődik a katolikus sajtó, a kor színvonalán áll, végre az idők sodrában áll és utat mutat az új forrongásban, vajú-
dásban, lázas útkeresésben. Az öntudatos katolikus intelligencia végre felsorakozott sajtója mögé és ennek sáncai közt nézi, várja a kialakulást, az újkorszak jöttét, de innen, ezen át veri vissza az ellentábor neki-
búsult támadásait. És íme az eredmény, a támadások ma minden ponton visszaveretnek. Kezdődik az átértékelések korszaka, amelyben a katolikuság végre tudja kötelességét. Tudja, de csak egy része, a kisebbik része! A zöm a legjobb esetben válaszütra került. Sajnálatos dolog, de tény, hogy a katolikus-ellenes sajtót, a tunya, a liberalizmusban elködösödött fejű,

gondolkodású, cselekvésű katolikus zöm tartja el és saját pénzén hízalja lelke, eszméi, erkölcsi legnagyobb tékozlóját, megmaróját. Sajnálatos dolog, de tény, hogy e zömnek renegátoskodása súlyos teher-tétele minden katolikus megmozdulásnak, mert ennek a katolikusságra nézve elveszett, öntudatlanságba süppedt és a katolikus eszméket soha megérteni nem tudó nagy zömnek akadémikuskodása, fölényeskedése, elvizenyősödött gondolkodása, színtelen magatartása kölöncként akaszkodik minden katolikus tevékenykedésre, akcióra. E félvérű katolikusság egyik legnagyobb és legégőbb sebe a katolikusságnak! Ezért nem tud a magyar katolikus sajtó oly erőre szert tenni, hogy eszméit az egész ország közvéleménye tisztelje. Ezért nem tud a katolikus gondolat a társadalmi, a politikai, a közgazdasági, a szociális élet minden megnyilatkozásában érvényesülni, mert ható ereje még ma is csak tízezrekre szól, százezrek és milliók helyett.

Hogy minő hatalmat jelent a sajtó, azt a kultúrharok, a reformkorszak csak úgy bizonyítja, mint a háborúvégi összeomlásunk, amelyben a liberális sajtónak letagadhatatlanul oroszlánrésze volt. Ha tehát a magyar katolikusság ezt tudja, akkor tudnia kell azt is, hogy a katolikus gondolat győzelme elsősorban a hatalmas és erős katolikus sajtón múlik. De ez csak akkor lesz erős, szilárd és hatalmas, ha a saját táborát támogatja, táplálja és fenntartja.

A katolikus sajtó szükségességét a legélesebben X. Pius pápa fogalmazta meg.

„A katolikusok hiába építenek templomokat s iskolákat, hiába állítanak oltárokat, ha mindezeknek védelmében nem gondoskodnak erős és elterjedt sajtóról.”¹

Ebben a mozaikszerű sajtóképben az alapvázat a katolikus társadalmi szervezetek vonalvezetése adja. A hierarchia 48-ig nem gondolt hívei külső megszerzésére. A 48-as események parancsoló szüksége az

¹ Kath. Lexikon IV. 125—126. l.

autonomiai szervezet kiépítését hozza előtérbe. A történelmi sodródások ezt megakadályozzák. Így más lehetőségekhez kellett fordulni. Önként kínálkozott a gondolat, hogy a különböző társadalmi rétegeket kellene külön-külön tömöríteni, azután hitbuzgalmi, karitatív szervezetekbe kellene összefogni a katolikus nőket és férfiakat. A külföldi katolikus szervezetek mintájára azután lassan megindul a magyar katolikusság szervezkedése is, de csak a 48-as idők után. A társadalmi szervezetek sorát 1856-ban a *katholikus legényegyletek*, a karitatív tevékenységet 1868-ban a *Szent Vince Egyesületek* nyitják meg, melyeket az 1860-as években a *Katholikus Olvasó Egyletek*, utóbb *Körök* követnek. — Sopronban 1865-ben, Budapesten a *Központi Katolikus Kör* 1888-ban, a budai pedig 1902-ben alakul. — Ezek főleg a vallási közöny megtörőiként szerepelnek. És hálás talajnak bizonyult a világi katolikusság. Így 1929-ben Csonka-Magyarországon már 61 legényegylet működött 11.956 taggal, pedig az iparosifjúság nálunk mindig elhanyagolt területe volt a szervezésnek. És ma 32 egyletnek már saját háza is van, sőt 6 iparos-internátus is van 388 ifjú számára.

A szervezkedés tere egyre szélesedett. Kiterjedt az intelligens ifjúság megszervezésére is. Az ifjúsági mozgalmak katolikus irányt 1888-ban vettek a Szent-Imre-Kör megalapításával, amely a kereszt mozgalomban már figyelmen kívül nem hagyható erőként és szervezetként szerepel. Az összomlás után feléledő nemzeti megmozdulásban megszületnek a nemzeti alapon álló bajtársi egyesületek, melyeknek katolikus kihajtása a *Foederatio Emericana*, amely zászlajára a meg nem alkuvó katolicizmust írta, és ma 12.000 intelligens katolikus férfiú áll a zászló alatt. Az ifjúság katolikus irányú fejlődésének nagy várai a Glattfelder Gyula által kezdeményezett budai és pesti *Szent Imre Kollégiumok*, melyek újabb Kollégiumokkal bővültek a 20-as években Sopronban, Pécsen és Szegeden.

Előtérbe nyomul a katolikus nevelés előmozdításának a kérdése és 1896-ban megalakul a *Katholikus*

Iskolaegyesület. Majd a katolikus újságírók védelmére, a katolikus egyház ellen intézett sajtótámadások visszaverésére az *Országos Pázmány Egyesület* 1898-ban. A katolikus bölcsélet ápolására megalakul 1893-ban az *Aquinoi Szent Tamás Társaság*; az egyházi énekek ápolására pedig 1877-ben a *Cecilia Egyesület*. A katolikus tudományosság, irodalom és könyvkiadás fejlesztésére már 1848-ban megalakul a *Szent István-Társulat*, amely 1889-ben nyomdát szerez és 1904-ben Zichy Nándor gróf vezetésével a társulat nyomdai és kiadói üzemei részvénytársasággá alakulnak. 1915-ben a társulat tudományos és irodalmi osztályából kialakul a *Szent-István Akadémia*, a katolikus tudomány és irodalom képviselőit egyesítő akadémiai jellegű szervezet, mely azóta jótékonyan kihat a tudományok katolikus szellemben való művelésére.

A katolikus társadalmi tevékenység egységes irányítása céljából 1886-ban megalakul az *Országos Katolikus Szövetség* és a katolikus néptömegek megszervezésére pedig 1905-ben a *Katolikus Népszövetség*, amely az évenkénti nagygyűlések rendezésével hatalmas katolikus tömegeket mozgat meg.

A katolikus férfitábor megmozgatásával, megszervezésével párhuzamosan folyt a női tábor megszervezése. A katolikus női tábor megszervezése különböző irányban haladt. Így a katolikus női társadalom anyagi és erkölcsi támogatását tűzte ki célul maga elé 1896-ban a *Katolikus Nővédő Egyesület*. A katolikus egyetemi és főiskolai hallgatónők hitéletének, tudományos és szociális együttműködésének növelésére alakult 1906-ban a *Szent-Margit-Kör*. A leányifjúságot a *Katolikus Leányok Országos Szövetsége* (Klosz) és a *leányklubok* akarják összefogni. A cselédleányok erkölcsi és vallási nevelése érdekében alakultak a *leánykörök*; a családvédelmét szolgálja a *Katolikus Háziasszonyok Szövetsége*. (1908.) A katolikus tisztviselőknek erkölcsi és anyagi támogatására alakult a *Katolikus tisztviselők és Női kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége*. (1909.)

A katolikus oktatásügy és személyzet érdekeinek előmozdítását szolgálja 1906-tól a *Katholikus Tanítónők Egyesülete* és 1907-től a *Katholikus Tanáregyesület*.

A karitativ egyesületek is szaporodnak és egyre nagyobb területekre terjesztik ki működésüket. Munkába áll a *Szent-Erzsébet Egylet* (1901), a katolikus *Tanoncokat Védő Egylet* (1912.) az *Abstinens kereszt Egyesület*, (1912.) s az erkölcsi posványba kerültek, züllésnek indultak felkarolására a *Patronage-egyesület*. (1908.) És munkába áll az egyetemes szociális és karitativ tevékenységet kifejtő és szervező *Szociális Missziótársulat*. (1906.) Az újkor szükségleteként végre megalakult a *Katholikus Hölgyek Országos Sajtóegyesülete*, mely a katolikus sajtótermékek terjesztésével foglalkozik.

A fejlődő, de szerteosó, egymás mellett haladó, de sokszor egymás törekvését keresztező, bozótszerű katolikus szervezkedés a világháborúban ellanyhult. A proletárdiktatúra idején a szervezetek, körök, egyletek nagy megrázkodtatásokon mentek keresztül. A nemzeti újjászületés korszakában új munka indul minden téren. Határozott irányt vesz a szervezkedés. Új, aktív szervezetek támadnak, így az erőteljes *Magyar Katholikus Diákszövetség*, a katolikus intelligenciát összefogó *Foederatio Emericana*, a nagy tömegeket magához vonzó *Credo*. (1921.) A katolikus női tábor szervezkedésébe új életet önt 1918-ban az *Országos Katholikus Nőszövetség* s az 1923-ban megalakuló *Szociális Testvérek Társasága*. A közerkölcs védelmében sokat tesz az 1920-ban megalakuló *Zrínyi Gárda*. A vallásos öntudat emelésére rendkívül jótékonyan hat a gyermeki lelkekben a *Szivgárda*.¹

A munkásság elhanyagolt terén nagy erőfeszítéseket tesz főként 1919 óta a *Keresztény Szocialista Szakszervezeti Szövetség*.

A hitbuzgalmi egyletek dandárnai tömege alátámasztotta a társadalmi, kulturális, karitativ szervezkedést, amely sajnos gazdasági térre nem tudott átcsapni

¹ D. Szántó: A katolikus akció 76—85. l.

s a *hitel, fogyasztási, értékesítési, biztosítási* szövetkezetekkel nem tudta a nép legszélesebb rétegeiben lábát megvetni és tömegeit ezeknek érdekszálaín át magához láncolni. A katolikus szervezkedés már szétfolyó kialakulása következtében is gazdasági alátámasztás nélkül csak félmunka volt, melynek helyrehozatala és pótlása igen nehéz feladat. Hozzájárult az a hátrányos helyzet, hogy politikai téren a szervezkedés végzetesen későn kezdődött. Báró Sennyei Pál 1875-ben egy „*a katolikus egyház iránt méltányos*” pártot alapít, amely rövid idő múlva megszűnik. Pedig az idők járása egyre sürgetőbben követelte a katolikus politikai pártalakítást, sajnos, az illetékes tényezők nem látják időszerűnek az ilyen irányú szervezkedést. A kultúrharc korának parancsoló szükséglete végre kikényszerítette a katolikus néppárt megalakítását, amelynek fellépése megállította a liberális szabadkőműves irányzat rohamozását. A néppárt hagyományait a keresztény gazdasági párt vette át a forradalmi idők után.

Nagy vonásokban így fogható össze a katolikus szervezkedésnek az útja a mult század átalakulásra törő forrongásaitól a mai kor vajúadásáig. Megállapítható, hogy a XIX. század második felében meginduló katolikus társadalmi, kultúrális, hitbuzgalmi tevékenység tisztes eredményeket hozott létre, de még több tennivalót hagyott hátra. A katolikus egyház 48 óta nagy utat tett meg; a katolikus világi tábor egy része ma már az egyház mellett áll, másik része azonban közömbös, de már megközelíthető és megnyerhető, a közvélemény pedig átalakítható állapotba került. Ellenséges áramlatok a szabadkőműves páholyok felosztása, a szociáldemokrata-kommunista mozgalmak összetörése után csak a régi, engesztelhetetlen tábor görcsösen összetartó, féltékeny, betegesen érzékeny, egyre csökkenő erejű, de még mindig félelmetes hatalmú seregében észlelhetők. A helyesen kifejlesztett, tömegeket megmozgató, szervezett és határozott célok felé törő, katolikus, aktív tevékenység meg fogja hozni

az érésbe menő gyümölcsöt is az összkatholikusság, de a nemzet javára és számára!

Ez a tevékenység azonban a katolikus intelligenciától kitartást és kemény munkát követel, mert mai társadalmunk vezető korú rétegei még nagy mértékben átitatottak a liberalizmus materialisztikus, atheista és az egyéni érdekeket a katolikusságnak alá nem rendelő, ingatag, bizonytalan s félszemmel a multra és az ellentáborra tekintő, folytonosan kiegyezésre hajló, mindent tompító, ernyesztő szellemével, amely kételtűségében még nem tartozik a katolikus táborba, de már elhagyta a régi liberális berkeket. Ennek a szellemnek a háttérbe szorítása, kiirtása a katolikus életből elsőrendű követelménye a katolikus mozgalmak eredményességének, mert csak akkor lehet a szerteszétágazó, a széteső, az erőtszétforgácsoló szervezkedést összefogni és egységes cél felé, egy vezérkar irányító útmutatása szerint átütőképességű erővé alakítani, amely minden politikai mesterkedés, próbálkozás ellenére végre a mai kor, viszonyok, követelmények szerint újra rendezi azokat a problémákat, amelyek égő sebeit nemcsak a magyar katolikusságnak, hanem a kétharmadnyi nemzetzőmnek is.

A TALPRAÁLLÁS.

A kultúrharc óta immár több, mint négyévtizede, hangzik az országban minden katolikus megmozdulásban a jelszó: „*Katholikusok, szervezkednünk kell!*” És több, mint négyévtizede szervezkedünk országszerte oly sikerrel, hogy tucatnyi szervezetben permutálódunk, variálódunk és kombinálódunk és a nagy katolikus tömeg továbbra is szervezetlen, közömbös, lomha, mozduatlan és egyre kiszolgáltatottabb az ellenséges világnézet számára. Sajnálatos valóság, hogy csonka hazánkban is, minden felekezet szervezett táborral rendelkezik, csak a katolikuság nem, mert az egyházi kerektektől eltekintve *társadalmilag teljesen szervezetlenek vagyunk*. Innen van, hogy *katholikus érdekek, dolgok, ügyek szabadprédái voltak a múltban minden egyház ellenes mozgalomnak*. Innen van, hogy az országban *nincs katolikus közvélemény*. Innen van, hogy *a katolikus intelligencia zöme a legtöbb modern kérdésben nem tudja, mi a katolikus vélemény, irány, kötelesség*, melyet követnie, vallania és végrehajtania kell.

Eddig a katolikus működés, mozgalom, főként az egyesületi életben, rendszerint egyéni kezdeményezés és kedvtelés volt, mely elkedvetlenedve, vagy felmorzsolódva az ugartörésben adminisztratív vegetálásba süppedt. Így összetartásról beszélni nem lehet, összefogásról még kevésbbé. Az összetartás hiány, a részletekre oszló, helyi jellegű és személyi kultuszban kimerülő munkálkodás nem akcióképes, nem átütő erejű. Szervezkedéseinkből hiányzott az átfogó, a nagyvonalú, a minden társadalmi feladatra kiterjedő katolikus szervezkedési törekvés. Németországban megszületik a *Centrum*, Olaszországban a *Direzione generale dell'*

Azione Cattolica I.¹ élő tömegeket mozgató, irányító, vezető szervezet, mely talpraállította az elnyomott katolikusságot. Nálunk nem tud ilyen szervezet kialakulni. Országos szervezeteink élő, lüktető, mozgalmas katolikus élet helyett a „quieta non movere” szemmel-tartásával az aktivitástól visszahúzódva, ünnepi keret-zésekben kimerülve, adminisztratív kiélésbe csontosodtak. Hitbuzgalmi, karitativ megmozdulásunk természeténél fogva belső életre szorítkozik, így a külső tér, az élet arénája üres volt, amelyen a jelentéktelen, erőtlen próbálkozások célt nem érnek.

A magyar katolikusság szervezkedési mozgalma szétpatakzó mozgalom volt és nem tudott kialakulni egy átfogó szervezet, amely országos programját megállapítva a teendőket kijelölte volna, a különböző munkatereket felosztotta volna, az egyes egyesületek tevékenységét harmónikus munkaközösségbe foglalta volna és a sok elaprózódó, szétpatakzó energiát határozott irányú, élethehez, erőteljes és félelmetes motórikus erőrendszerbe foglalta volna össze. Ezt a központi munkaközösséget és az egész magyar katolikusságot összemarkoló szervezetet nem tudta magából kitermelni a magyar katolikusság évtizedes szervezkedése folyamán. Kivülről kellett jönnie tehát az útmutatásnak.

A korszak követelő parancsa, az idők intése végre eljutott hozzánk is és XI. Pius pápa sürgető kívánságára 1932. novemberében megalakította a magyar püspöki kar a magyar *Katolikus Akció* központi szervezetét és napirendre tűzte az egész magyar katolikus társadalmi összefogásnak intézményes megalapozását és kiépítését. Ezzel a magyar katolikusság szervezkedése új útra került.

A mai viszonyok és körülmények között, amikor a keresztény erkölcsök hanyatlóban vannak, amikor a hit fáklója kialvófélben van, amikor az aposztázia tömegmozgalommá vált és az istentelenek frontja nemzeti köntösben jelentkezik Németországban, ahol 1930-ban

¹ Szántó A.: A katolikus akció. 61. l.

hétszázezerre emelkedett az istentelenek száma és Oroszországban, ahol 1922-ben levő kétszázezres számuk 1931-ben ötmillióra duzzadt¹, amikor az aktív életnek mutatózó katolicizmus a tömegekben már csak a multból átvett lendület, amely ellenállásra képtelen mint Spanyolországban, Mexikóban, amikor az emberiség alapsejtje: a család bomladozik és „Már nem is titokban és homályban, hanem nyíltan, minden szégyenérzetet levetve, mind szóban, mind írásban, mindenfajta színelőadásokban, regényekben, szerelmes és sikamlós elbeszélésekben, mozifilmekben, rádióelőadásokban s a modern tudomány minden vívmányának igénybevételével megtiporják és kinevetik a házasság szentségét . . . A válaszokat, házasságtöréseket, a legocsmányabb bűnöket részint magasztalják, részint olyan színekkel festik, mintha semmi bűn és becstelenség nem volna bennük . . . Ilyen elvek alapján egyesek odáig jutottak, hogy az egybekelésnek újabb módjait találták ki, amelyek szerintük az emberiség és korunk mai helyzetének megfelelnek s ezeket mint a házasság-
nak új formáit ajánlják — így az ideiglenes, a próbaházasságot és a baráti házasságot, amelyek a házasság minden szabadságát és jogát igénylik, kivéve mégis a felbonthatatlanságot és a gyermekáldást, hacsak a felek később az életközösséget teljes jogú házassággá át nem változtatják,” amint ezt XI. Pius pápa *Casti connubii* körlevelében (8, 9, 1.) oly megrázó erővel rajzolja”, s amikor Csonka-Magyarországon évenként már hat-hétezer házasságot bontanak fel, és a vadházasság s ágyasság szemérmetlenül burjánzik, a születések száma ijesztően csökken és míg 1914 előtt nálunk ezer lélekre 36 születés esett, addig most alig éri el a 24-et, a legnagyobb válságban és krízisben az Egyház ismét megmutatta a helyes utat, amelyen az eltévelyedett, elvakult és meggyötört emberiség, társadalom, osztály és egyesek ismét megtalálja az emberibb életet, az emel-

¹ Geosits L.: A katolikus akció. Katolikus Szemle, 1932. XII. 404. 1.

kedettebb célt, a hitet és az emberi boldogulást. Rámutat az újdídot szülő vajúadásban a célra, amely felé a szenvedő emberiségnek törekednie kell, ha testi-lelki nyomorából ki akar emelkedni. Megjelölte az eszközt, amellyel elérheti és munkálhatja az egyed, az osztály, a társadalom s az emberiség a boldogabb, emberszeretőbb, kenyérelosztóbb és a testvériesebb életet. *És ez a helyes út. Krisztus útmutatása. És a cél: a modern életet újra kereszténnyé tenni.*¹ És az eszköz az *Actio Catholica*.

Mi a „Katholikus Akció?”

Bangha Béla megfogalmazásában „A katolikus akción:

I. *társadalmi katolikus szervezkedést értünk, a merőben politikai mozgalmaknak egyfelől, s a merőben ájtatossági mozgalmaknak s egyesületeknek másfelől való kizárásával.*

II. *átfogó s az egész országra s annak minden olyan katolikus szükségletére kiterjedő szervezkedést, amelyet társadalmi (tehát nem szigorúan lelki és egyházi) úton lehet kielégíteni.*²

Ez a meghatározás és célkitűzés végrevalahára új korszakot nyit meg a magyar katolikusság történetében. Tényleges megvalósulása kiküszöböli azokat az évtizedes anomáliákat, amelyeket a múlt század vízenyős és beteg liberalizmusa kitenyészített, behegeszti azokat az égő sebeket, amelyeket a reformkorszakban az elfogultság és a gyűlölet ütött a magyar katolikus egyház testén és új, friss, egészséges, lendületes és áldásthözó fejlődést indít el a magyar nemzet zömében.

Ez az akció azonban cselekvést, harcot jelent, de ez a cselekvés és harc Bangha Béla szerint: „Nem békétlenkedést, nem politikumot jelent . . . Nem.

¹ Geosits L.: A katolikus akció. Katholikus Szemle. 1932. XII. 401—402. 1.

² Bangha B.: A katolikus akció problémalátása. Magyar Kultúra. 1932. 23. 449. 1.

Hanem belső bajunk, tétlenségünk, szervezetlenségünk, belső feladataink hihetetlen elhanyagolásának eltüntetését jelenti. Mert legfőbb bajunk az, hogy tízezerrel vannak katolikusok, akik azt sem tudják mi a katolikum. Mi a történelme, mik erkölcsi erői, mik a társadalmi s nemzeti érdekei. Hogy nem érdeklődtek a saját bajaik iránt, évtizedes és évszázados mulasztásokon nyugodtan szenderegtek, ha nem maguk vágták a lábuk alatt a fát." „Itt akar az akció cselekvésre lépni, ez a harctere.”¹

A cselekvéshez, a harc megvívásához hadsereg, erő kell. Ez az erő nálunk eddig az egyesületi életben megoszlott. Most összpontosul és központi vezetést és irányítást kap az akció szervezetében.

A magyar *Actio Catholica* szervezete a Mihalovics Zsigmond az A. C. országos igazgatója által kiadott „Útmutatás”² című füzet szerint főbb körvonalaiban a következő szervekből áll:

- I. **Országos elnökség**, amelynek *elnöke* a hercegprímás, *ügyvezető elnöke* a püspöki kar által megválasztott egyik megyéspüspök, *tagjai* két világi társelnök, a szakosztályok ügyvezető alelnökei, az országos igazgató és főtitkár.

Az országos elnökség mellett tanácsadó és javaslattevő testületekként szerepel az:

- a) *igazgató tanács*, amelyben az egyházmegyei tanácsokat egy-egy tag képviseli,
- b) *országos tanács*, amelyben az egyes egyházmegyei A. C. tanácsokat 3—3 kiküldött képviseli.

Az országos elnökség egy-egy ügyvezető alelnök vezetése alatt álló öt szakosztály útján gyakorolja tevékenységét. Az öt szakosztály a következő:

1. *hitbuzgalmi* és erkölcsvédelmi;
2. *kultúrális*;

¹ Gábor G.: Rendszer és egység a katolikus társadalmi tevékenységben. Soproni katolikus Élet. 1933. 1. sz. 7. l.

² Útmutatás az Actio Catholica egyházmegyei szervezetének működéséhez; 1—25 l.

3. *szociális és karitativ;*
 4. *sajtóügyi;*
 5. *szervezési; (statisztika, propaganda, ünneprendezés.) szakosztály.¹*
- II. **Egyházmegyei tanács.** *Tagjai az egyes espereskerületi tanács által megválasztott vagy kiküldött egy-egy képviselő, hivataluknál fogva a kerületi esperesek, a káptalan kiküldöttjei, a főtanfelügyelő, a főpásztor által kijelölt katolikus egyesületek és intézmények vezetői az egyházmegyei igazgató és annak helyettese, végül a megyés püspök által kinevezett tagok, akiknek száma azonban a választott és hivatalból való tagok létszámának egyharmad részét nem haladhatja meg. (5. §.)*
- III. **Kerületi tanács** minden esperesi kerületben, amelynek tagjai az egyházközségek egyházi és világi elnöke, azonkívül még egy kiküldött, akit erre a képviselőtestület megválaszt, vagy kiküld. (4. §.)
- IV. **Helyi vezérkar** minden plébánián, illetve egyházközségben az a képviselőtestület, melyet az egyházközség választásra jogosult hívei választanak, illetve az a tisztikar, amelyet ez a képviselőtestület az egyházközség élére állít. (3. §.)

Az egyházmegyei és kerületi tanácsok nem végrehajtó, hanem irányító szervek; szerepük nem diktatúra, hanem vezetés, irányítás, tanácsadás és az alsóbb tagozatok tevékenységének magasabb egységbe foglalása. Maga a munka, a tulajdonképeni Actio Catholica az egyes egyházközségekben folyik. (7. §.)

Az egyházmegyei tanács közvetíti az országos központ által kidolgozott és esetről-esetre

¹ Hanuy Ferenc: Problémák a katolikus akció körül. Magyar Kultúra. 1933. VI. 20. 530—531. l.

megvalósítandó programot — természetesen a helyi viszonyokra alkalmazva — az espereskerületi tanácsokhoz, ezek viszont az egyes egyházközségekhez. (6. §.)

A modern egyházközségi élet megteremtésére minden egyházközség képviselő testülete három bizottságot küld ki:

1. hitbuzgalmi,
2. kulturális,
3. szociális bizottságot. (II. 2. §.)

A bizottságok egy elnökből és három tagból állanak. Egyházi elnöke mind a három bizottságnak a plébános vagy annak helyettese. A világi elnökét a képviselőtestület választja. Első alkalommal a választás mellőzhető: ez esetben az elnököt a Főpásztor nevezi ki a plébános előterjesztésére. (II. 3. §.)

Ha a Főpásztor olyan személyiséget nevez ki a bizottságok elnökévé, aki nem tagja az egyházközségi képviselőtestületnek, az e kinevezés folytán a képviselőtestület rendes tagjává válik. (II. 4. §.)

Ha nincs a képviselőtestületben elegendő alkalmas tag az egyes bizottságokba, a bizottságban való működésre a képviselőtestületeken kívül álló személyiségek is felkérhetők, mint tanácsosok. Az illetők azonban e felkérés, illetve működésük révén nem lesznek tagjaivá a képviselőtestületnek. (II. 5. §.)

A bizottságok évnegyedenként — a szükséghez képest többször is — tartják üléseiket, ahol a végzett munkáról beszámolnak, a tapasztalt nehézségeket megbeszélik és a következő évnegyedre programot készítenek. A bizottságok által kidolgozott program végrehajtása az egyházközség kebelében működő szervezetek és egyesületek igénybevételével történik. (6. §.)

A bizottságok működési köre határozott alakot

ölt az utasítások által. Így a hitbuzgalmi bizottság a plébános legfőbb támogatója a hitbuzgalmi élet előmozdításában, a hitélet akadályainak leküzdésében és az erkölcsvédelemben. Ezért:

1. Az egyházközségi férfiak, nők, ifjak, leányok és gyermekek számára külön-külön hitbuzgalmi köröket szervez, ahol pedig már vannak hitbuzgalmi egyesületek, azokat az egyházközségi életbe szervesen beleilleszti.
2. Támogatja a lelkipásztorokat az évenként ismétlődő lelkigyakorlatok megrendezésében, valamint a nagyobb időközökben, de rendszeresen ismétlődő népmissziók megszervezésében.
3. Szervezi a hitbuzgalmi jellegű tömegmozgalmakat; gyűléseket, szentségimádást, körmeneteket és zárándoklásokat.
4. Megfigyeli és szemmel tartja, azokat az eseményeket és jelenségeket, amelyek lelkipásztori vagy egyházhatósági beavatkozást kívánnak, esetleg az Actio Catholica országos vezetőségének is figyelmébe ajánlandók. (III. A.)

A *kulturális bizottság* feladata általában katolikus szellemű népnevelő, illetve népfelvilágosító munka és az erőteljes sajtóakció. Ezért:

1. Az egyházközség nem és kor szerint csoportosított hívei számára előadásokat rendez, megfelelő előadókról gondoskodik és általában gondoskodik arról, hogy a kort mozgató kérdésekről a hívek minden rétege katolikus szellemű tájékoztatást nyerjen az országos vagy egyházmegyei központ utasításának megfelelően.
2. Megszervezi a sajtó-akciót.
3. Műkedvelő színelőadásokat, hazafias ünnepélyeket, vetített és mozgóképes előadásokat rendez.

4. Dalárdát, zenekart, sportkört szervez és irányít.

5. Népkönyvtárakat szervez.

6. Megteszi az előkészületeket katolikus kultúrház szerzésére, illetve építésére és ezt a kérdést állandóan napirenden tartja. (III. B.)

A *szociális bizottság* feladata általában a különböző néprétegek szociális bajainak megállapítása, üdvös megoldási módok keresése és az önhibájukon kívül nyomorba jutott hívek anyagi és erkölcsi támogatása. Ezért:

1. Szervezi az egyházközségi szegénygondozást és a plébánia területén már működő karitatív célú egyesületek munkáját szervesen beilleszti az egyházközség munkaprogramjába.

2. Kapcsolatot létesít a különböző hatósági és társadalmi, esetleg a megyei és országos karitatív szervezetekkel.

3. Figyelemmel kíséri a faluból városba került ifjúság (munkásifjak, cselédleányok stb.) sorsát és valláserköcsi életét.

4. Szemmel tartja a munkaalkalmakat és szórványosan vagy nagyobb tömegben is jelentkező lehetőségeket, hogy a dolgozni akaró munkanélkülieken segítsen.

5. Megfigyeli az egyházközség területén mutatózó szociális bajokat és jelenségeket s arra az Actio Catholica főbizottságainak figyelmét felhívja.

6. Bekapcsolja az egyházközség híveit koruk, nemük és foglalkozásuk szerint a katolikus munkásmozgalmakba. (III. C.)

1. Ezek a bizottságok évenként jelentést terjesztenek az egyházközség képviselőtestülete elé egész évi működésükről és az egyesületek tevékenységéről. (IV. 1. §.)

2. Az egyházközség elnöksége évenként egyszer közgyűlésre hívja meg az egyházközség híveit, ahol

nemcsak a folyamatba tett hivatalos intézkedések és a költségvetés ismertetése a program, hanem a bizottságok jelentései is megfelelő előadásban tárgyaltnak. (IV. 2. §.)

3. Egy vagy kétévenként az esperes-kerületi tanácsok közös gyűlésre hívják meg a hozzájuk tartozó egyházközségek képviselőtestületeit a kerületi székhelyre vagy más alkalmas, mindenkinek egyformán könnyen elérhető helyre. (IV. 3. §.)

4. Az egyházmegyei tanács nagyobb időközönként közös tanácskozásra hívja meg az egyházmegye összes egyházközségeit, amely az intern tanácskozáson kívül manifesztatív jellegű díszgyűléseket is tartana a katolikus öntudat folytonos ébresztésére és ápolására. (IV. 4. §.)

Ilyen hierarchikus kiépítési vonalvezetéssel akarja az egyházközségekre, tehát merőben egyházi intézményre támaszkodva a magyar Actio Catholica a morajló, zúgó, bugyborékoló ma vajúdásában célját a világi katolikus hívek táborba szállásával elérni és a magyar katolikuság problémáit megvalósítani. Ezt a nagy célt és ezeket a feladatokat azonban többé nem lehet halogatással, pepecseléssel, külsőségekkel és adminisztratív aktáskodó kiéléssel elérni és megvalósítani. Ezek keményakaratú, szilárdhitű embereket, lüktető életet, alkotó tüzet, türelmes, csüggedetlen kitaratást, rendszeres és következetes munkát, áldozatot követelnek.

Ha az élet árama fog remegni az új idők szülő szervezetben és a magyar katolikuság is megérti az idők szavát és tényleg akcióba kezd, új idők virradnak a magyar égen és az akció eléri azt, hogy azok a részben évtizedek óta nyugvó és elfekvő kérdések, amelyek megoldásától egyedül várható a magyar nép gerincének, egészének lelki, művelődési, társadalmi, sőt gazdasági újjáéledése, ismét előkerülnek és a napirendről megoldásuk előtt le nem vétetnek, eléri azt, hogy nem lesz a magyar katolicizmus többé holt erő, tétlen, lomha massa, tunya, közömbös, tehetetlen tömeg,

régi dicsőség széteső foszlányaiba burkolódzó árnyék
hanem kibontja páratlanul gazdag, félelmetes erejét
kifejti eszméinek pazar tartalmát, erős kézzel hozzá-
nyúl azokhoz a feladatokhoz, amelyeket elsősorban
neki kell megoldania és megteremti ezzel a jobb jövő
alapjait.

Íme ez van a katolikus akcióban, ez várható a
katolikus akciótól, de csak akkor, ha a magyar hie-
rarchia kezét fog az aktív katolikus intelligenciával és
hívó katolikus tömegekkel és a katolikus intelligencia
és a katolikus tömeg követi az egyház utasításait a
magánéletben csak úgy, mint a közélet minden meg-
nyilatkozásában.

Csak így lehet a „Pax Christi in Regno Christi,”
Krisztus békéje Krisztus országában! . . .

TARTALOM.

A sodró mában	5
A nyitott seb	27
A száлка	61
A láz	111
A lábadozás	137
A talpraállítás	153
Forrásművek	168

FORRÁSMŰVEK.

- Veszely Károly: Az erdélyi római katolikus püspöki megye autonómiája. Gyulafehérvár 1843. I—II r.
Emlékirat az 1847—48. országgyűlés alatt Pozsonyban tartott püspöki tanácskozmányokról. Egy résztvevőtől. Pesten 1848.
Schlauch Lőrinc: A katolikus egyházi javak birtokcíme Magyarországon. Religio. 1867. I. félév. 123. l.
Porubszky József: A magyarországi katolikus püspökségek, káptalanok, plébániák jogi jellege és alanya. Eger. 1871.
Hamar Pál: Vallásalap. Budapest 1875.
Hamar Pál: Egyetemi alap. Budapest 1876.
Apponyi A. gróf és Apáthy J. jelentései: Budapest. Szent István Társulat. Házikönyvtár. XLIII. k. 1883. 1—129. l.
Rapaics Zsigmond: Egyetemes Egyháztörténelem. 3. k. Eger 1886.
Doktor Romanus: A mi dekatholizált Egyetemünk. Budapest 1888.
Dr. Aschenbrier A.: A katolikus Egyház autonómiájáról Magyarországon. Budapest 1893.
Irsik Ferenc: B. e. Hám János szatmári püspök élete. Szatmár 1894.
Hock János: A magyar főpapság. Budapest 1897.
Szemnecz Emil: Katolikus Autonómia. Budapest 1897.
Török Kálmán: A magyarországi katolikus Egyház vagyon tulajdonjoga. Eger 1897.
Keményfy Kálmán Dániel: Ötven év alkotmányos egyházpolitikája. Esztergom 1898.
Dr. Dudek János: Autonómiánk. Nyitra 1899.
Kiss—Sziklai: A katolikus Magyarország. 2. k. Budapest 1900.
Rajner: A püspöki székek betöltésének története különös tekintettel Magyarországra. 1901.

- Albrecht István: Közügyek. Társadalmi, egyházpolitikai . . . kérdések. Kassa 1902.
- Antalik Károly: II. Szerv. Kongr. Napló. Hiteles kiadás. Budapest 1903.
- Keményfy K. Dániel: A modern keresztény politika érvényesülésének akadályai. Budapest 1905.
- Melichar K.: A katolikus autonómia Magyarországon. 1907.
- Túri Béla: A főkegyúri jog és az autonómia. Budapest 1907.
- Dudek: A magyar katolikus egyházi vagyon jellege. Religio. 1908. IX. 28. 494. l.
- Hanuy Ferenc dr: A katolikus autonómia egyházjogi szempontból. Religio. 1910. II. 28. 133. l.
- Dudek: Új könyv a katolikus autonómiáról. Religio. 1912. I. 21, 28; II. 11. 18, 25; III. 3, 10. 17. számokban.
- Miklósi István: A szabadkőművesség önleleplezése. Budapest 1912.
- Mikes János gróf: A katolikus autonómiáról. Katholikus Közlöny. 1912. I. füzet 61. l.
- Bonitz Ferenc: Gróf Zichy Nándor. Élet és jellemrajz. Budapest 1912.
- Dudek János: A katolikus Autonómia függő kérdései. Budapest 1912.
- Kérészy Zoltán: A katolikus autonómia közreműködése a főkegyúri jog gyakorlatában. Budapest 1912.
- Annuaire de la Maçonnerie Universelle. 1913. Berne.
- Szmrecsányi Lajos dr: A katolikus autonómiáról. Katholikus Közlöny. 1914. 1. szám. 45. l.
- Dudek János: Dogmatikai olvasmányok. Budapest 1914.
- Karácsonyi J.: Magyarország Egyháztörténete 970—1900. Budapest 1915.
- Dr. Krüger Aladár: Az alapítvány. Magyar Kultúra. 1916. VIII. 5. IX. 5. számok.
- Hanuy Ferenc dr: A katolikus Autonómia főbb kérdései. Budapest 1918.
- Hanuy Ferenc dr: Hetven éves küzdelem az autonómiáért. Budapest 1918.
- Tomcsányi Lajos: A katolikusok némely sérelmeinek orvoslása. Budapest 1920.
- Szekfü Gyula: Három nemzedék. Budapest 1920.
- Bagossy Balázs stb: Az erdélyi katolicizmus multja és jelene. Dicsőszentmárton 1925.

- Pethő Sándor: Világostól Trianonig. Budapest 1925.
D. V. I. A. Magyar Kultúra. 1925. III. 146. l.
Soproni Katolikus Szemle 1926. 38. l.
Bangha Béla: A magyar katolicizmus jövője. Magyar Kultúra. 1926. júl.-aug. szept. szám.
Haller L.: Katolikus egyházi vagyon és protestáns államségély. Budapest 1927.
Meszlényi Antal dr.: A magyar katolikus Egyház és az állam 1848—49-ben. Budapest 1928.
Prohászka Ottokár: Az autonómiai mozgalmak pszichológiája. Korunk lelke. Budapest 1928.
Szűcs Kálmán: Magyar Szemle. 1928 III. k. 2. szám.
N. Cziike Gábor: Iskola és a katolikus élet. Magyar Kultúra. 1929. ápril. 20.
Sajóhelyi I.: Magyar Statisztikai Szemle. 1930. I. szám.
Dr. Szántó Antal: A katolikus akció. Sopron 1930.
Bangha Béla: A katolikus akció. Magyar Kultúra. 1931. január 5.
Bangha Béla: A katolikus akció megszervezésének kérdéséhez. Magyar Kultúra. 1931. ápril. 5.
Bangha Béla: Milyen legyen hát a katolikus akció. Magyar Kultúra. 1931. jún. 20.
Dr. Gábor Géza: Zichy Nándor gróf. Sopron 1931.
Károlyi Imre gróf: A kapitalista világrend válsága. Budapest. 1931.
Katolikus Lexikon. Budapest 1931 I.—IV. k. 1933.
Nagysólymosi: Az 1848. évi XX-ik törvénycikk. Evangélium. 1931. 7—9. szám. 514. l.
Pezenhoffer Antal: Kálvinisták áttelepítése. Magyar Kultúra. 1931. okt. 5.
Dr. Somogyi István: A magyar katolicizmus útja. Gyöngyös 1931.
Válasz gróf Károlyi Imrének. Budapest 1931.
Dr. Vécsey J. Aurél báró: A legújabb kor egyháztörténete dióhéjban 1800-tól 1931-ig. Budapest.
Apponyi Albert gróf: Emlékirataim. Budapest.
Szekfű Gyula: Van-e katolikus közvéleményünk. Magyar Kultúra. 1932. szept. 5.
Bangha Béla: A katolikus akció problémalátása. Magyar Kultúra. 1932. dec. 2.
Geosits Lajos: A katolikus akció. Katolikus Szemle. 1932. dec. 401. l.

- Nagysólymosi: Az egyházi vagyon. Evangélium. 1932. 1—3 szám. 166. l.
- Ns. I.: A magyar katolikusság nyílt kérdései. Sopron 1932.
- Vargha László: A „Quadragesimo anno” és a katolikus akció. Magyar Kultúra. 1933. II. 20.
- Soproni Katolikus Élet. 1933. 1. szám. 5. l.
- Hanuy Ferenc: Problémák a katolikus akció körül. Magyar Kultúra. 1933. jún. 20.
- K. Török Mihály Miklós: A magyar egyházpolitikai harc története. Budapest. 1933.
- Mihalovics Zsigmond: Útmutatás az Actio Catholica egyházmegyei szervezeteinek működéséhez. Budapest 1933.
- Biczi Gyula: A katolikus „intelligencia” bűnei a múltban. Korunk Szava. 1933. IX. 1.
- Szegedy Pál: Lesz-e a katolikus akciónak sikere. Magyar Kultúra. 1933. szept. 20.
- Nyisztor Zoltán: A Tisza per. Magyar Kultúra. 1933. nov. 5. és nov. 20.
- Mihalovics Zsigmond: Az actio catholica tagozódása. Magyar Kultúra. 1933. nov. 20.
- Széchenyi György gróf: Az actio catholica és a világiak. Korunk Szava. 1933. XII. 1.
- Ns. I. A katolikus autonómia. Sopron 1934.
- Mihelics Vid: Korszakok határán. Új Élet. 1934. január 1. szám. Kassa.
- Huszár Károly: Jelentkezik az istentelenség. Nemzeti Ujság, 1934. ápril 8. 2. l.
-

